

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI

Bugu 1
Themo 1 & 2

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Dzina:

Kilasi:

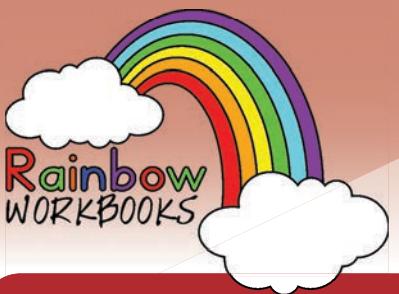
TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 5 Bugu 1

ISBN 978-1-920458-69-0

a b c d e
f g h i j
k l m n o p
q r s t u
v w x y z

ISBN 978-1-920458-69-0
9 781920 458690

TSHIVENDA HOME LANGUAGE
GRADE 5 – BOOK 1
TERMS 1 & 2
ISBN 978-1-920458-69-0
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.
8th Edition

Vho Angie Motshekga
Minista wa Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo iwarelwana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Enver Surty.

Bugu dza u shumela dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshinwe tsha zwithu zwihulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lamedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi two ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo lauri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha linwe na linwe khathihi na u vha na vhuhanzi uri vha khunyeledze kharikhulamu yoth. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mibiluni uri vhana vha do diphi a nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphi a na vhana avha.

Ri ri kha vhona na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

U talukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya nthesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo igi i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso wothe.

Ndi milayo ine ya laya vhatu vha jino shango uri vha tea u farana nga ndilade. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza rothe ri no khou tshila zwino na vhana vhashu vhanu vha kha di do da.

Talukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vhukhakhi ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uri ri elekanye nga vhumatshelo ha khwiqha rothe khathihi na u vhu fha.

Rine, vhatu vha Afrika Tshipembe;

Ri dzhieha nthu u shaea ha vhulamukangi kha tshifhinga tsho fhelaho;

Ri thonifha havho vhe vha tambulela vhulamukangi na mboholowo kha shango lashu;

Ri thonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fha na u bveledzia shango lashu; na

U tenda uri Afrika Tshipembe ndi ja vhothe vhanu vha dzula khalo, vho vhofhekanywaho vha vha huthihi nahoh vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwaho zwavhu, ri khou tanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muholusa wa Riphabuliki uri u—

Fhelise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshine tsho disendeka kha ndeme dza demokirasi, vhulamukangi ha matshilisano na pfanelo dza vhuthu;

Fha mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vhatu nahone vhadzulapo vho tsireledza nga mulayo nga ndila I linganaho;

Khwinisa ndeme ya Vhutshilo ha vhadzulapo vhothe na u vhofholola vhukoni ha muthu muhwe na muhwe; na

Fha mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri ji kone u vha fhetu ho teaho sa muvhuso wo qimisaho kha muta wa tshaka.

Shumisani pfanelo dzanu sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dohve ni vhe na vhudifhinduleli ha u tsireledza pfanelo dza vha.

Divhani Mulayotibe Wa Pfanelo na Mulayotibe Wa Vhudifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vhatu vhashu.

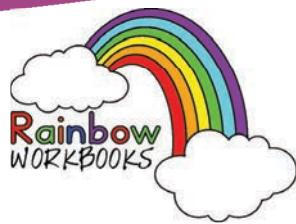
Nkosi Sikele' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

Gireidi
ya

5

L u a m b o
I w a h a y a n i

NGA TSHIVENDA

Heyi bugu ndi ya:

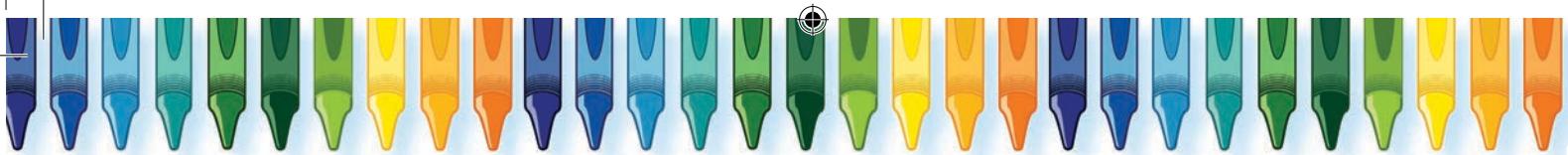

TSHIVENDA

Bugu ya

I

TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Bugu ya Mishumo ya vhuimo ha vhukati ha ngudo ya Luambo lwa Hayani i a vha ḥanganedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo lwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda funzoni ri tshi buđa na kharikhulamu. Ri na fulufhelo lauri vha ḥo zwi vhona uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Kha vha shumise Bugu ya Mishumo khathihi na zwi re zwiko zwi re hone. Kha vha tole CAPS ya Vhuimo ha Vhukati ya Luambo lwa Hayani.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzwanywa hu tshi tevhedzwa zwitendeledzi zwa vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha ḥo ḥanganana na migaganyo ya zwine zwa ḥo funzwa kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege idzi mbili kha masiařari 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo. Tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili tsho vhekanywa uri tshi katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:

1 U thetshelesa na U amba (Oraja) – awara dza 2 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri ambe

Vhagudi vha tea u ḥewa zwikhala tshifhinga tshothe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshelesa na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsivhudzi, vha tandulula thaidzo na u bula mihibulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu. Bugu ya Mishumo i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshelesa dzine vhone vha nga dzi shumisa u itela u vha na vhułanzi uri vhagudi vha wana zwikhala musi na musi zwa u ita ḥowendowē dza u tou amba.

2 U vhala na U Talela – awara dza 5 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri vhale

CAPS i lila uri vhagudi vha vhale na u ḥalela zwibveledzwa zwa mařwalwa magede na tshaka dza mařwalwa nngede kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Hafha hu katela u vhala: nganeapfufhi (zwitiori zwipfufhi), folokuļoo (ngano), nganetshelomuňe, mařwalo, imeili, zwiřwalwa kha dayari, matambwa, atikili dza gurannda, atikili dza magazini, inthaviwu dza radio, vturendi, mařwalwa a u ḥuļuwedza, khungedzelo, ndaela, ndaedzandila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i lila uri vhagudi vha vhale mařwalwa a re na mafhungomatsivhudzi a u tou vhona: mimepe, tshati, dzithebuļu, nyolo, mepe ya mihibulo, tshati dza mutsho, phosiřara, ndivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha ḥo wana hu na zwibveledzwa zwa mařwalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i bula maitele a u vhala ane a vha maga a thangelauvhala, u vhala na thevhelauvhala. Vha ḥo ḥanganana na ḥalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuvhalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya bugu iyi.

3 U ūwala na U ūnekeda – awara dza 4 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri ūwale

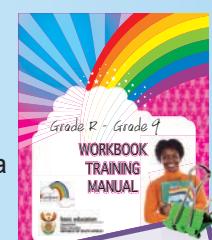
CAPS i lila vhagudi vha tshi ita ḥowendowē dza u ūwala musi na musi dza mafhuno o fhambananaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u ūwala ngadzo khathihi na nzunzanyo dzi no ḥo ḥudomedza vhagudi vha tshi bveledza zwibveledzwa zwa u tou ūwala, zwa u tou vhona na zwa midia minzhi. Vha ḥo ḥanganana na ḥalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuřwalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya iyi Bugu ya Mishumo.

4 Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo – awara ya 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

LUAMBO

CAPS i vha ḥea mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwiteřwa) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi iřwe na iřwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dzenisa na ḥowedzo nngede dza tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela 'noutu/nzhele' dza u ḥalutshedza milayo ya luambo.

- Vha tshi ḥoda tsivhudzo iřwe kha vha tole Workbook Training Manual.

Z

W

i

r

n

g

o

m

u

Thero ya 1: Vanetshela ngano

Zwi ori

Themo ya 1: Vhege dza 1 - 2

1 Pele - bola ya milenzhe i a mu tanganya thoho

2

U vhala marwala a no amba nga Pele
U fhindula mbudziso dze dza disendeka nga marwala aya.
U vhambedza maipfi na zwine a amba.

2 Zwinzhi nga Pele

4

U rera nga mbudziso zwigwadani.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mvumbo, fethu na muhumbulo muhulwane wa tshitiori.
U pulanelia manweledzo hu tshi shumiswa mepe wa buvhi.
U riwala manweledzo.

3 Portia u sedzulusa tshitiori tsha bola ya milenzhe

6

U vhala tsenguluso ya bugu.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tsenguluso.
U topola muñwali, dzina ja bugu na zwi re ngomu ha tsenguluso.
U bulia zwiitisi zwauri ndi nga mini vhana vha tshi nga diphiña nga tshitiori itshi.
U fhedzisa mafhungo a tshi shumisa nyito i re kha tshifhinga tsho fhiraho.
U fhedzisa mafhungo a tshi shumisa nyito i re kha tshifhinga tsha zwino.

4 U riwala tsenguluso

8

U dubekanya mafhungo.
U shumisa lubuvhi kha u pulanelia tsenguluso.
U riwala tsenguluso nga fhasi ha thohwana dze dza newa.
U ola tshifanyiso tshi no khou sumbedza uri bugu i amba nga mini.

5 U shandula kuhumbulele

10

Therisano nga tshifanyiso.
U vhala tshitiori tshi no amba nga mutukana we a guda u diphiña nga mitambo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tshitiori.
U riwala phara.
U nea tshitiori thoho.
U topola madzina vhukuma na madzinazwao.

6 Huwe u riwala hafhu

12

U shumisa puloto ye ya newa kha u pulanelia tshitiori.
U nea tshitiori thoho.
U riwala marangaphanda a tshitiori.
U talutshedza fethuvhupo hu re tshitiorini.
U topola vhaanewa vha re tshitiorini.
U topola puloto ya tshitiori.
U swikisa tshitiori mathakheni.

U shumisa thangi kha u vhumba maipfi maswa.

U shumisa mitshila kha u vhumba maipfi maswa.

U riwala mafhungo hu tshi shumiswa dzikhoma nga ndila yone.

7 Metshe wa u khunyaledza wa Pele

14

U vhiga tshipitshi tshi re na thoho i no ri: 'Ndi nga mini mitambo i tshithu tshihulwane.'

U asesa tshipitshi tshe tsha itwa nga tshigwada.

U vhala phara i no amba nga metshe wa u khunyaledza wa Pele.

U fhindula mbudziso dzi no kwama phara.

U topola pfanywa mafhungoni.

8 Zwi a tangana

16

U riwala litambwa li no amba nga Pele.
U tanelia kilasi litambwa.
U riwala tsengluso ya litambwa hu tshi topolwa uri litambwa li amba nga mini, vhabvumbedza ndi vhonnyi, lushaka lwa luambo lwe lwa shumiswa, ndi nga mini litambwa li tshi tea u talelwa kana li songo tea.
U shumisa zwiga zwa u awela, malegeredanzi, khoma, zwigambudziso na zwidévhé pharani ye ya newa.
U ita mutevhe a tshi shumisa tshifhinga tsha zwino tsha a.
U riwala mafhungo a tshi shumisa tshifhinga tsho fhiraho.

Ma riwalwa a mafhungomatsivhudzi

Themo ya 1: Vhege dza 3 - 4

9 Muvhuda wa tshipentshela

18

U topola phambano dza zwifanyiso zwivhili.
U vhala marwala a no amba nga Thulo dza Milamboni
U fhindula mbudziso dzi no kwama marwala aya.

10 Maiwe hafhu nga thulo dza milamboni

20

U topola fhungothoho na fhungolitikedzi.
U fhedzisa mepe wa buvhi u no kwama Thulo dza Milamboni.
Thulo dza Milamboni

11 Nomboro dici anetshela mafhungo a sa takadzi

22

U vhala girafu i no amba nga Thulo dza Milamboni.
U pefeseta na u riwala nga girafu i no amba nga Thulo dza Milamboni
U topola zwine maipfi a amba.
U talukanya pfanywa.

U riwala maipfi kha dikishinari.
U tuma maipfi hu tshi shumiswa mañanganyi nahone, fhedzi, ngauri, arali, zwino na musi

12 Zwi we hafhu nga thulo dza milamboni

24

U riwala mafhungo a tshi tehekana nga ngona hu u itela u ita phara i no pfala.
U topola fhungothoho ja phara.
U shumisa zwiñanganyi kha u tuma mafhungo:
tsha u toma, tshi no tovhela, tsha u fhedzisela, nga murahu, zwenezwoha.
U riwala phara i no pfala nahone yo dzudzanya nga ngona.

13 Zwiñwe hafhu nga mivhudaya

26

U vhala marwala a no amba nga mivhudahaya na mivhudädaka
U fhindula mbudziso dzi no kwama marwala aya.
U riwala thohwana ya marwala.
U thabuleitha phambano dzi re vhukati ha mivhudahaya na mivhudädaka.
U topola mbumo.
U shumisa infinitivi.

14 Kha ri lavhelese mivhudahaya na mivhudädaka

28

U riwala phara a tshi bula uri muvhudädaka u lela vhana vhawo nga ndila ifhio.
U lulamisa mafhungo a tshi shumisa maipfanisi a re kha vhuthihi na vhunzhi.
U topola maitimapfukeli na infinitivi mafhungoni.
U riwala marweledzo a marwala a no khou amba nga Tshaka dzo fhambananaho dza Mivhudaya.

15 Ri tala figara dza muambo

30

U vhala marwala a no amba nga tshikokvhi tsha khumbulelw.
U topola maambele kha marwala.
U livhanya maidioma na zwine a amba.
U topola maiidioma mafhungoni.
U talukanya maedzavhathu.
U livhanya maipfi a luambo lwa musanda na zwine a amba.

16 U sedza kuñwalele hafhu

32

U nekana mihumbulo ya maanea a tshipuka.
U pulanelia maanea a tshipuka hu tshi shumiswa mepe wa buvhi.
U riwala maanea a no bula uri tshipuka tshi na tshivhumbeode, saidzi yatsho, tshi tshila tshifhinga tshingafhani na uri tshi khomboni ya u thoñhela naa.

1 Pele – bola ya milenzhe i a mu ḥanganya ḥoho

Kha ri ambe

Ambani nga tshifanyiso itshi.

Kha ri vhale

"Musi ndi tshi pfa luimbo lwa lushaka lwa Brazil, ndi pfa u nga ndi khou lora. Ndi a lingedza uri muhumbulo wanga u tou fombe kha uri ndi ḥo tamba hani fhedzi ndi dzulela u humbula uri: Zwi konadzea hani uri ndi vhe fhano, kha thimu ya Brazil, Sweden, hune nda ḥo bva ndi tshi tambela shango ḥashu hu si kale? Kha u kundwe u moloro!"

Uyu ndi Pele e na miñwaha ya 17, u khou tamba mutambo wawe wa u thoma wa fainaña wa Tshiphuga tsha Bola tsha Ḥifasi. Ndi nnyi uyu mutukana? O swikisa hani **muñatisanoni** wa Tshiphuga tsha Bola tsha Ḥifasi? U ḥipfa hani nga bola ya milenzhe, mutambo we wa mu ita muñivhalea?

Pele u bva kuñoroboni kuñuku kwa ngei Brazil. Muñta wa hawe wo vha u na vhushai vhuhulu. Pele ndi mutukana we a vha a tshi tamba bola ya milenzhe nthani ha u vha a tshikoloni. O vha na mashudu ngauri khotsi awe na vhone vho vha vhe mutambi wa bola. Vho mu funza uri u dahanu u nwa a zwo ngo luga.

Pele uri, "Vhathu vha Brazil vha a ḥangana ḥoho nga bola ya milenzhe. Vha thoma u raha bola zwenezwi vha tshi tou kona u ima. U tshimbila hu ḥa nga murahu."

O thoma kiñabu yaye ya bola ya milenzhe, *The Shoeless Ones*, e na miñwaha ya 10. O vha a tshi kona nga maanda. E na miñwaha ya 14 o tambela kiñabu ya atiletiki ya henefho ha hawe.

Nga hetshi tshifhinga o vha a sa khou shuma zwavhuñi tshikoloni. O vha o **sedzesá** zwa u tamba bola. O feila ñwaha muthihi. A litsha tshikolo e na miñwaha ya 14 a thoma u shuma ḥimagani ḥa zwienda. Musi o no aluwa a pfa mbilu yaye i tshi vhavha nge a shavha tshikolo. A vhuyeleta tshikoloni a ya na yunivesithi o no mala o no di vha na ñwana.

Musi e na miñwaha ya 15, o ya u tamba bola ya milenzhe kha thimu i ḥivheaho ya Santos.

Nga murahu ha miñwaha mivhili a tambela Brazil kha muñatisanon wa Tshiphuga tsha Ḥifasi wa 1958 ngei Sweden. A kora zwikoro zwa fumi kha **mutambo wa vhugwena**, Brazil ya wina. Nga murahu ha izwo o tamba kha mitambo minzhi a kora zwikoro zwi no fhira 1300.

Ndi ngani Pele o vha a **tshi kona**? Hu na zwiitisi zwinzhi. Tsha u thoma, o vha a tshi funa bola ya milenzhe. Tsha vhuvhili, o vha o thanya kha kutambele kwawe kwa mutambo uyu, tsha u fhedzisela, o vha a sa tambeli ene mune fhedzi, a tshi tambela thimu.

Pele o vha a si mutambimakone wa bola fhedzi. O vha a tshi shumesa na kha zwa pfanelo dza vhatambi vha bola. O vha ene we a kombetshedza uri musi vha tshi lwala kana vho huvhala vha di badeliwa.

Bola ya milenzhe ndi muñwe wa mitambo yo ḥoweleswaho ḥifasini. Ni a u funa? Ndi nnyi mutambi wa bola ya milenzhe ane na mu funesa? Ndi ngani ni tshi mu funesa? Ni guda mini khae? Ndi ngani?

Deithi:

Kha ri nwale

Pele o dipfa hani musi a tshi tamba mutambo wa u thoma o imela shango ja hawe?

Pele o vha a tshi tenda kha u ita uri muvhili wawe u dzule wo takala. Ni zwi divha hani?

Pele o vhuelela tshikoloni o no mala. Ni vhona u nga two mu lelutshela kana u mu kondela? Ndi ngani ni tshi ralo?

Ndi ngani ni tshi vhona u nga Pele o vha e mutambimakone wa bola?

Ndi nnyi ane a khou amba kha phara ya u thoma?

Ni vhona u nga Pele o vha a tshi dihudza nga u tambela Brazil?

Vhana kanzhi vha a kokovha vha sa athu tshimbila. Pele uri vhana vha ita mini Brazil?

Ho vhudziswa mbudziso tharu kha phara ya vhuvhili ya tshi tori. Dzi nwale ni.

Ni nwale na phindulo dza mbudziso idzo tharu.

Mbudziso 1	
Phindulo	
Mbudziso 2	
Phindulo	
Mbudziso 3	
Phindulo	

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi na zwine a amba.
Talani mutualo u tshi bva kha ipfi ljiwe
na ljiwe kha tsha monde u tshi ya kha
zwine ja amba zwi re kha tsha u ja.

wina
mułatisanoni
u vha na dzangalelo
vhugweña
u bvela phanda

u kona
u takalela
fainała
u kunda
u Łatisana mitamboni

TEACHER: Sign

Date

2 Zwinzhi nga Pele

Kha ri nwale

Thomani nga u rera nga mbudziso idzi ni kha zwigwada zwa vhoiwe. Ni kone u nwala phindulo dzadzo.

Muanewa muhulwane tshiṭorini itshi ndi nnyi?

Ndi nga mini ni tshi vhona e ene muanewa muhulwane?

Nga maipfi aṇu, nwalanani uri tshiṭori itshi tshi khou bvelela ngafhi.

Shumisani maipfi aṇu musi ni tshi nwala zwine na vhona u nga ndi wone muhumbulo muhulwane wa tshiṭori itshi.

Kha ri nwale

Ni khou ya u nwala manweledzo a tshiṭori tshi no amba nga Pele.

Shumisani mepe wa mihibumbulo kha u pulanelia manweledzo aṇu.

Nwalanani muhumbulo muhulwane kana fhungothoho kha tshibuloko tshiñwe na tshiñwe

Shumisani mihibumbulo iyi na mañwe mafhungomatsivhudzi a no bva kha siṭari lo fhiraho kha u sika mihibumbulo yanu mihibumbulo.

mutambo we a vha a
tshi u funesa

muṭa wa hawe

he Pele a vha a
tshi dzula hone

kilabu ye a i thoma

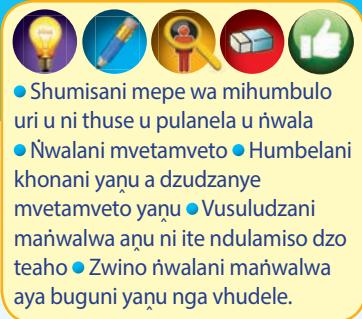
u dzhena tshikolo hawe

zwiitisi zwa u bvela
phanda hawe

mitambo ya Olimpiki

thimu ye a tambela yone u thoma

Deithi:

Handwriting practice lines for the first row of the title.

Handwriting practice lines for the second row of the title.

Handwriting practice lines for the third row of the title.

Handwriting practice lines for the fourth row of the title.

Handwriting practice lines for the fifth row of the title.

Handwriting practice lines for the sixth row of the title.

Kha ri rwanale

Rerani nga manweledzo anu ni na vha tshigwada tshañu. Zwino rwanali manweledzo anu.

Handwriting practice lines for the signature area.

TEACHER: Sign

[Signature Box]

Date

[Date Box]

3 Portia u sedzulusa tshiṭori tsha bola ya milenzhe

Kha ri vhale

Vhalani tsenguluso iyi ya bugu ya tshiṭori yo ḥwalwaho nga muzwala wa Pele, Sam.

Sam wa Bola ya Milenzhe

Nga Portia Nchabeleng

Mathomoni a tshiṭori Sam u ya u ḥangana na muzwala wawe Pele a no khou tou bva u swika a tshi bva Brazil. Tshikoloni Pele ha ḥalukanyi kutambelwe kwa khirikhethé, ragabii kana thenisi. U dovha hafhu a si pfane nga maanda na u dzhena tshikolo. U funesa mutambo muthihi fhedzi. Bola ya milenzhe! Pele u gudisa khonani dzawe dza gireidi ya vhuṇa u tamba bola ya milenzhe. Vhalani bugu iyi ni vhone arali vha tshi nga kunda vha gireidi ya vhuṭanu.

Ndi takalela bugu iyi ngauri ndi pfana na bola ya milenzhe. Zwifanyiso zwo olwa zwavhuđi nahone zwi na mivhalavhala. Vhatambi vha nga vha khou tamba bola ya milenzhe zwavhukuma. Ndi takadzwa nga kuñwalele kwa muñwali ngauri u ita uri bola i tshire.

Ndi vhone u nga vhafuni vha bola vha tea u vhala bugu iyi sa izwi ndi tshi vhone u nga yo ḥwalwa zwavhuđi nahone tshiṭori tsha hone tshi a nyanyula.

Kha ri ḥwale / Fhindulani mbudziso dzi tevhelaho dzi no kwama tsenguluso ya bugu.

Dzina ḥa bugu ndi liphio?

Ndi nnyi o ḥwalaho tsenguluso ya bugu?

Bugu i amba nga mini?

Ndi ngani Portia a tshi takalela itshi tshiṭori?

U vhone u nga vhañwe vhana vha ḥo i takalela? Ndi ngani ni tshi ralo?

Deithi:

Kha ri nwale

Shandulani mafhundo a re afho fhasi a bve kha
kale a ñe kha zwino.

Tsumbo

Pele o dzula kuðoroboni kuñuku kwa Brazil.

Pele u dzula kuðoroboni kuñuku kwa Brazil.

Ndi nga mini Pele o bvela phanda?

O thoma kilabu yawe ya bola ya milenzhe.

O litsha tshikolo nga nthani ha bola ya milenzhe.

O thusa vhatambi vhanzhi vha bola ya milenzhe.

Pele o vha e mutambimakone wa bola.

TEACHER: Sign

Date

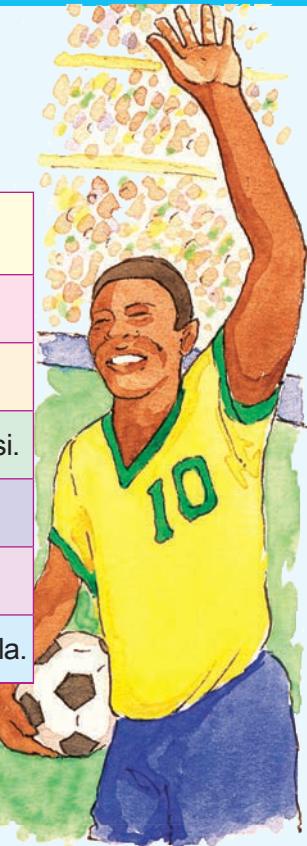
4 U ñwala tsenguluso

Kha ri ñwale

Mafhungo aya ha tevhekani nga ngona.
A vheeni nga ngona yone ni a nombore.

	Ndi vhona u nga vhana vha no takalela bola ya milenzhe vha tea u vhala bugu iyi.
	Vhalani bugu iyi ni wane uri vha nga kunda vha gireidi ya vhuñanu naa.
	U takalela mutambo muthihi fhedzi: bola ya milenzhe!
	Tshikoloni Pele ha ɻalukanyi kutambelwe kwa khirikhethé, ragabii kana thenisi.
	Heyi bugu ndi a i takalela ngauri ndi funesa bola ya milenzhe.
	Ndi takadzwa nga kuñwalele kwa muñwali ngauri u ita uri bola i tshile.
	Ndi vhona u nga yo ñwalwa zwavhuñi nahone tshiñori tsha hone tshi a nyanyula.

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala tsenguluso ya tshiñori tsha
Pele. Tsha u thoma, pulanelani tsenguluso yanu.
Shumisani mepe wa mihumbulo kha u pulanela
tsenguluso yanu.

Deithi:

M A I P F I M
A S W A

Kha ri nwale

Zwino nwali tsenguluso yañu.

Nwali mafhungo maña nga fhasi ha ḥohohi
iñwe na iñwe.

Tshiṭori tshi amba nga

Pele ndi tsumbo yavhuđi kha vhaswa ngauri

Ndo takadzwa/a tho ngo takadzwa nga tshiṭori itshi ngauri

Ni vhale/ni songo vhala tshiṭori itshi ngauri

Zwino olani tshifanyiso tshi no sumbedza uri tshiṭori itshi tshi amba nga mini.
Neani tshifanyiso tshañu ḥohohi.

U diphina

TEACHER: Sign

Date

5 U shandula kuhumbulele

Kha ri ambe

Ambani nga tshifanyiso itshi ni kha tshigwada tsha vhoiwe.

Ni vhona u nga mutukana u takalela zwifhio?
Ni vhona u nga u a pfana na u tamba mitambo?
Ni zwi ḋivha hani?
Arali no vha ni khonani yawe, no vha ni tshi nga mu kombetshedza uri a ite mini? Talutshedzani khonani dzanu dici re tshigwadani tshaṇu.

Kha ri whale

A tho ngo vhuya nda vuwa ndo takalela bola ya milenzhe. Hu si ni ngauri ndi vhona

i sa takadzi, tshiitisi ndi uri hoyu mutambo a thi u pfectesi. U vhonala u mutambo wa vhuhana arali ri tshi tou zwi sedza! Thimu mbili dici tshi rahela bola ngomu ha nete khulukhulu. Kha minete ya fuṭhanu (90) ine vha i fhedza vhe kha zwenezwi, nne ndi nga vha ndo no vhala bugu i no takadza nda i fhedza!

- Musi ni sa athu vhala humbulela uri manwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Khotsi anga vho pfa ndo vha kula nungo. Vha lingedza na u nngwanela bola i yo ḥwalwaho dzina ḥa Pele musi wa u fhululedza ḫuvha ḥanga ḥa mabebo. Yo vha i tshi vhonala i sa kungi maṭo. Yo vha yo putelwa nga bammbiri ḥa u putela mpho ho nambatedzwa na khadi i no ri:
Duvha ḥa mabebo ḫavhuḍi Xolisa, nga lufuno luhulu lwa Mma na Baba". Nda dzhia ḥila bola, i tshee yo putelwa ngauralo, nda i vhea n̄ha ha desike yanga ya u vhalela – uri ndi sokou tou i sedzavho.

Liṅwe ḫuvha, khonani yanga muswa a ḫa u dala. "Naa inwi a ni vhuyi na bvavho na ya u tamba?" a tshi vhudzisa. "Hail!" nda mu fhindula nga u ḫavhanya. A dzungudza ḫoho a mbo lavhelesa ḥila bola i re n̄ha ha ḫafula. "Ndi ya nnyi?" ndi ene a tshi vhudzisa a songo takala zwone."Ndi yanga," ndi tshi mu fhindula. A mbo i hovhelela. A putulula ḥila bammbiri a thoma u bammbisa bola a tshi mona na kamara. "Idani ri ḫuwe. Ri do vha ri tshi khou tamba nn̄da ngayo!" Nda tenda nga ḫoho. Ngauri yo vha i bola yanga, nda mbo ḫi mu tevhela! Nda sia ḥila bugu n̄ha ha mmbete.

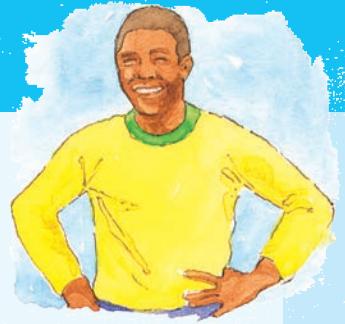
Ndo vha ndi sa ḫivhi uri ndi fanela u ita mini ndo sokou, phongoo vhukati ha mudavhi. Nda sokou ima ndo lavhelesa iyi khonani yanga ntswa a tshi khou tamba bola o ḫitakalela. A rahela bola kha nne. Nda si ḫivhe uri ndi ite mini. Nda i doba na gidima ndo i fara. "I raheleni ngeno, mani!" ndi ene a tshi vhidzelela e ngei kule. Nda mbo ḫi vhea ḥila bola fhasi milenzheni nda i bvuvhula u ya nga hune nda nga kona. Ndo vha ndi songo i raha zwavhuḍi, lwe ya mbo ḫi khona ya ya rwa muṅwe musidzana we a vha o ima phanḍa hanga. Nda pfa ndo shona! Zwo thusa uri a yo ngo mu huvhadza!

Hu si kale, vhaṅwe vhana vha ḫa u tamba na riñe. Ra mbo ḫi ita thimu mbili. Nga hetsho tshifhinga nne milayo ya bola ya milenzhe ndo vha ndi sa i ḫivhi, fhedzi nda guda nge nda edzisela vhaṅwe na u sokou vha ndi tshi khou gidima nayo ndi sa ḫivhi uri ndi khou ita mini. A tho ngo kora, fhedzi zwi si vhe na mushumo hezwo.

Nda pfa ndo mangala ngauri ndo fhedza ndo ḫiphinā nga zwe zwa bvelela – naho ndo vha ndo ḫukala nga biko na u khakhathela matope. Nga murahu, nda enda ndi tshi ḫirivhula bola na ndiila yothe ndi tshi humela hayani. Musi mme anga vha tshi tou mmbona, vha fhelelwa nga mare. Fhedzi vha ḫwethuwa vha ri, "Zwienda kha zwi sale nn̄da, mukalaha. A thi ḫodi thophe n̄duni yanga!" Ndo dzhena n̄duni nga u tou ḫobila u vhuya u swika bafurumu.

U bva ḫenē ḫuvha, u tamba bola ya milenzhe ḫo vha dzanga ḥanga, tshiṅwe tshifhinga ndi tshi i raha na kamarani yanga!

Deithi:

Kha ri nwale / Fhindulani mbudziso idzi.

Ni vhona u nga ndi nga mini Xolisa o kula khotsi awe nungo?

O vha a tshi difhelwa nga u tamba mitambo? Ambani uri ngani.

O vha a tshi pfana na u ita mini?

Nwalani phara nga maipfi aŋu ni tshi amba uri ho bvelela mini musi we khonani yawe a mu dalela.

Mme awe vho dipfa hani musi a tshi vhuya hayani na milenzhe yo khakhaṭhela matope?

Neani tshiṭori ṭhoho.

Kha ri nwale

Vhalani phara iyi ye ya ḥumbulwa tshiṭorini. Talelani nga fhasi madzinazwao oṭhe a re hone nga muvhala mutswuku ni tangedzele madzina vhukuma nga muvhala wa lutombo.

A tho ngo vhuya nda vuwa ndo takalela bola ya milenzhe. Hu si ni ngauri ndi vhona i sa takadzi, tshiitisi ndi uri hoyu mutambo a thi u pfecti. U vhonala u mutambo wa vhuhana arali ri tshi tou zwi sedza! Thimu mbili dzi tshi rahela bola ngomu ha nete khulukhulu. Kha minete ya futhanu (90) ine vha i fhedza vhe kha zwenezwi, nne ndi nga vha ndo no vhala bugu i no takadza nda i fhedza!

Khotsi anga vho pfa ndo vha kula nungo. Vha lingedza na u nngwanelo bola yo ḥwalwaho dzina ja Pele musi wa u fhululedza ḫuvha ḥanga ja mabebo. Yo vha i tshi vhonala i sa kungi maṭo. Yo vha yo putelwa nga bammbiri ja u putela mpho ho nambatedzwa na khadi i no ri: ḫuvha ja mabebo ḥavhuḍi Xolisa, nga lufuno luhulu lwa Mma na Baba". Nda dzhia ja bola, i tshee yo putelwa ngauralo, nda i vhea n̄ha ha desike yanga ya u vhalela – uri ndi sokou tou i sedzavho.

6 Huñwe u ñwala hafhu

Kha ri ñwale

Shumani ni kha
zwigwada.

Shumisani puloto kha u pulanelu tshiṭori tshañu.

Hu na musidzana kana mutukuna ane a bva vhashaini; muthu uyu ndi muateletikimakone; u swika hune a wina mbambe ya mashango a liphasi nahone u vho fhedza o pfuma na u ñivhea.

Neani tshiṭori thoho.

- Shumisani mepe wa mihungulo uri u ni thusu u pulanelu u ñwala
- Ñwalani mvetamveto ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu ● Vusuludzani mañwalwa anu ni ite ndulamiso dzo teaho ● Zwino ñwalani mañwalwaaya buguni yanu nga vhudele.

Puloto ndi mudzedze
wa zwine zwa bvelela
tshiṭorini.

Ñwalani marangaphanda a no takadza mathomoni.

Fhethuvhupo ndi hufhio? Tshiṭori tshi bvelela ngafhi nahone lini?

Vhaanewa ndi vhonnyi?

Tshiṭori tshi fhela nga ndilade?

Kha ri ñwale

Thangi dzo ḋowelwaho
khedzi na ḫalutshedzo
dzadzo.

ku-	tshiṭuku
ka-	tshivhalo
li-	tshihuluhulu

di-	nyito i tea kha muṇe wayo
ra-	mudzia/muṇe wa (wa tshinnani)
nya-	mudzia/muṇe wa/mme a (wa thisadzini)

Zwino ñwalani thangi yone tsini na mudzi kana tsinde liñwe na liñwe ḥa ipfi.

<input type="text"/>	tukana	mutukana muṭuku
<input type="text"/>	nn̄du	nn̄du khulukhulu
<input type="text"/>	fhisa	u ita nyito ya u fhisa kha ene muṇe
<input type="text"/>	mulayo	muthu a no shuma na milayo
<input type="text"/>	luvhani	mme a Luvhani
<input type="text"/>	raru	u ita zwithu luraru

Kha ri ñwale

Mitshila yo ḋowelwaho kheyi.

-fulu**-lume****-ela****-ana****-kadzi**

MITSHILA

Ri ṭuma mitshila
magumoni a mudzi wa
ipfi kana kha tsinde ḥa ipfi
ri tshi vhumba ipfi liñwa.

Shumisani muñwe na muñwe wa mitshila kha u vhumba maipfi ane a vha na ḫalutshedzo dzi tevhelaho:

nyofho dzo ḍalesa

ndi khaladzi a mme anga

ndo itela muñwe muthu nyito ya u

ñwala

ndi mbudzi ḫukhu

ndi ndou ya nduna

Kha ri ñwale

Ñwalululani mafhungo.

Dzhenisani khoma fhethu ho teaho.

Khoma dzi shuma
kha u fhandekanya
zwithu zwi re kha
mutevhe, nga nn̄da
ha musi ipfi li no
tevhela li "na".

Nñe na khotsi anga ri pfana na u ya u rea khovhe u bambela na u haikha mafheleloni a vhege.

Ndi pfana na u vhona baisikopo u vhala bugu na u ḋigudisa.

Mulanga ha ḋivhesi zwinzhi nga khirikhethe bola ya milenzhe na ragibii.

7 Metshe wa u khunyeledza wa Pele

Kha ri ambe

Vhalani phara dzi no amba nga Pele hafhu, ni kone u rera nga vhuhulu ha mitambo musi ni kha tshigwada tsha vhoiwe. Itelani tshigwada tsha vhoiwe tshipitshi tshi no amba nga uri **Ndi nga mini mitambo i tshithu tshihulwane.**

Lingani tshipitshi tsha muñwe na muñwe wañu ni tshi shumisa thebuļu i re afho fhasi: 5 ndi u kona vhukuma; 4 ndi u kona; ngeno 3 hu u lila khwiñiso.

5	4	3
Mulaedza wo fhelela nahone u khagala.		
U shumisa zwidodombedzwa zwi no pfala zwa u tikedza.		
U amba ipfi ḥi tshi pfala na hone o sedza vhathetshelesi.		
U amba nga ipfi ḥa nga misi ḥine ḥa vha n̄tha lune ḥa kona u pfala.		
U amba a tshi elela nahone ha anzeli u amba uri “um,” “uh,” kana “ende”		
Mulaedza wawe u a tevhelea nahone u kunga dzangaelo ḥa muthetshelesi.		
Tshipitshi tshawe tshi na mathomo, mutumbu na magumo a sa lepalepi.		
U shumisa maipfi o fhambananaho a no takadza.		
Mafhuno awe ha ngo khakhea nahone ha kondi u pfectesa.		

Kha ri vhale

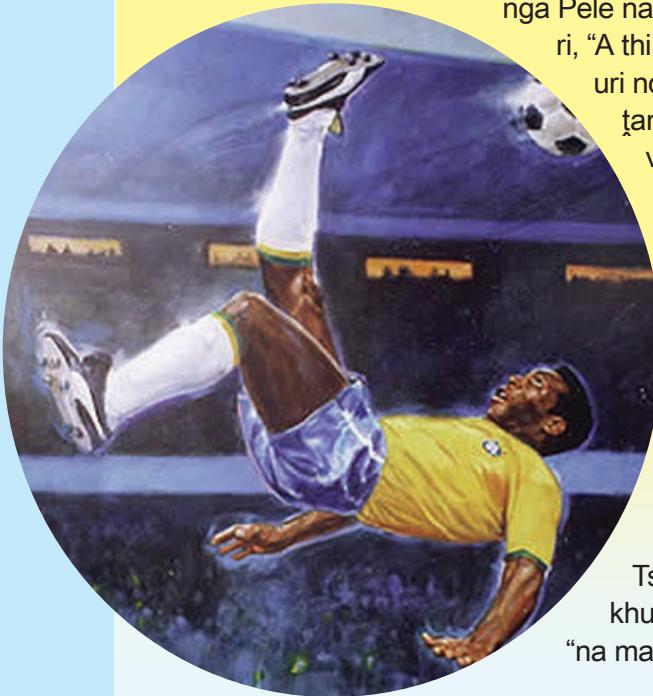
Vha tshi amba vha ri tshi sa fheli tshi a ḥula vhunga zwo vhonala uri ndi ngoho nga 1977 musi gondo ḥa mutambimakone a ḥivheaho wa bola ya milenzhe ḥi tshi khunyelela. Ndi musi we ngwena ya mutambo uyu ya Brazil, Pele, a tamba metshe wawe wa u khunyeledza ngei Giants Stadium, New York.

Muphuresidennde wa Amerika, Vho Jimmy Carter, vho ita tshipitshi vha tshi amba nga Pele nahone na Vho Muhammad Ali vho vha na zwe vha amba he vha ri, “A thi na vhuñanzi uri avha ndi mutambamakone, fhedzi a zwi vhudziswi uri ndi a vha fhira nga lunako.” Nga murahu Vho Ali ho swika he vha zwi ḥangandza uri “namusi hu na vhatambi vhavhili vhane vha vha vhone vhomakone vha vhukumakuma”, ndi musi vha tshi khou ombedzela vhuhulu ha vhone vhañe na Pele sa vhone vhatambimakone vha no ḥivheswa kha pulanete yothe.

Pele o kora tshikoro tshawe tsha u fhedza nge a raha furiikhikhi e vhukule ha mithara dza fumbilisumbe ngeno vhañaleli vha tshi khou vhidzelela uri, “Thovhele Vho Pele!”

Tshifhingga tsha u awela tshi tshi swika, tshikhipha tsha Pele tsha nomboro ya vhufumi ya pfi tsho awedzwa ha dovha ha itwa zwipitshi zwiñwe hafhu khathihi na u lelediswa ha dzifūlaga musi metshe u tshi fhela hu u itela u khunyeledza vhuñambo ha ḫuvha ilo.

Tsho dinaho ho vha uri musi metshe u tshi vho fhela, ho vhuya mvula khulu, fhedzi iñwe ya gurannda dza Brazil ya ḥalutshedza uri ndi ngauri “na makole o vha a tshi khou lila.”

Deithi:

Kha ri ñwale

PFANYWA

Pfanywa ndi maipfi a no amba zwi no fana, kana zwi no yelana, na zwa mañwe maipfi.

Ndi nga mini ñwaha wa 1977 wo vha wa tchipentshela kha Pele?

Vho Mohammad Ali vho vha vhe ramavili. Ni vhona u nga ndi nga mini vho qivhidza uri "vho naka"?

Vho Ali vho amba uri vhone na Pele ndi vhone vhatambi vhavhili vhane vha vha vhone vhomakone vha vhukumakuma kha pulanete yoþe. Vho vha vha tshi khou amba pulanete ifhio?

Ndi nga mini "makole o vha a tshi khou lila"?

Kha ri ñwale

Nangani maipfi a no amba zwi no yelana na zwa maipfi a re na muvhala mutswuku. A ñwaleni tsini na fhungo lone.

tshipopola

na

munyanya

vñewa

khunyeleli

Vha tshi amba vha ri tshi sa **fheli** tshi a þula.

Tshikhipha tsha Pele tsha nomboro ya vhufumi ya pfi tsho **awedzwa**.

Ha dovha ha itwa zwipitshi zwiñwe hafhu khathihi na u lelediswa ha dzifulaga musi metshe u tshi fhela hu u itela u khunyeledza **vhutambo** ha ðuvha iþo.

Ho **vhuya** mvula khulu.

Tsho dinaho ho vha uri musi metshe u tshi vho fhela ...

TEACHER: Sign

Date

8 Zwi a ḫangana

U diphina

Kha ri ḫwale

Kha ri ite ḫitambwa

Kuvhanganani ni kha zwigwada zwa vhoiwe. Itani ḫitambwa ji no amba nga Pele. Ni vhe na vhabvumbedzwa vha no swika vhaṇa kha ḫitambwa ja vhoiwe.

Musi no no ita ndowendowe ya ḫitambwa ja vhoiwe, ji ḫaneleni kijasi.

Zwino ḫwalani tsenguluso ya ḫitambwa ili. Shumisani mudzedze uyu kha u ḫwala tsenguluso yanu.

Ḥitambwa ji amba nga mini:

- Shumisani mepe wa mihumbulu uri u ni thuse u pulanelu u ḫwala
- ḫwalani mvetamveto ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu ● Vusuludzani maṛwalwa aṇu ni ite ndulamiso dzo teaho ● Zwino ḫwalani maṛwalwa aya buguni yanu nga vhudele.

Vhatambi: Vha a tendisea? Vho vha vha tshi amba vha tshi pfala na hone maipfi e n̄ha?

Kutshimbidzelwe kwa mirađo ya muvhili kwo vha ku na zwine kwa ni vhudza nga vhabvumbedzwa? Ndi nnyi we a vha a tshi kona nahone ngani?

Luambo: Tshitori tsho vha tshi khagala? No kona u pfa zwe vhabvumbedzwa vha vha vha tshi khou amba? Luambo lwe lwa shumiswa lwo vha lu tshi takadza? No pfa ni na lutamo lwa u thetshela vhatambi?

Ndi nga mini no tea/ni songo tea u ya u ḫalela ḫitambwa ili:

Kha ri የwale

Dzhenisani zwiga zwa u awela, malederedanzu, khoma, zwigambudziso na zwidevhe.

Shumisani zwidevhe zwi tshi rangela na u tevhela maipfi a muambi kana muñwali o tou ralo.

Tsumbo: Mudededzi vho ri, "No ita tshuñwahaya yanu?" "Ndi a zwi ñivha uri ni ño fhindula zwifhio," ndi vhone vha tshi ralo.

musi ndi tshi tamba bola ya milenzhe ndi pfa hu si na ane a nga nkunda ndi pfa ndo takala nahone zwitumbambiluni zweño zwi a fhela ndi dovha hafhu nda takalela u የwala ngauri ndi na mihibulo minzhi ndi pfa ndi na vhuñipfi ho fhambananaho nahone ndi a anzela u hu የwala ndi anzela u የwala zwine ndi si kone u vhudza vhañwe vhathe nda ita zwitor ngazwo ndi na fulufhelo ḥaari ḥinwe ñuvha muñwe muthu u ño ḥangana na ḥitambwa ḥanga kana zwiñwe zwa zwitor zwanga a pfa zwi tshi mu takadza ndi anzela u vhudza mme a nga nda ri zwine nda khou ita zwi a ntakadza

Kha ri የwale

Itani mutevhe wa zwine na ita ñuvha ḥinwe na ḥinwe. Shumisani tshifhinga tsha zwino **tsha a**. Tsumbo: **Ndi a vuwa. Ndi a ya tshikoloni.**

Ri shumisa tshifhinga tsha zwino **tsha a** kha u sumbedza nyito yo ñowelwaho. "Ndi **a** namela bisi/Ndi anzela u namela bisi." Ri dovha hafhu ra shumisa tshifhinga itshi kha u bula zwithu zwine zwa vha ngoho.

Nwalani zwe na ita musi ni tshi khou lugisela ḥitambwa. Nwalani mafhungo e kha tshifhinga tsho fhiraho. Tsumbo: **Ndo ita nñowendowe ya mufhindulano. Ndo amba ndi tshi pfala nahone ipfi ḥi nthā.**

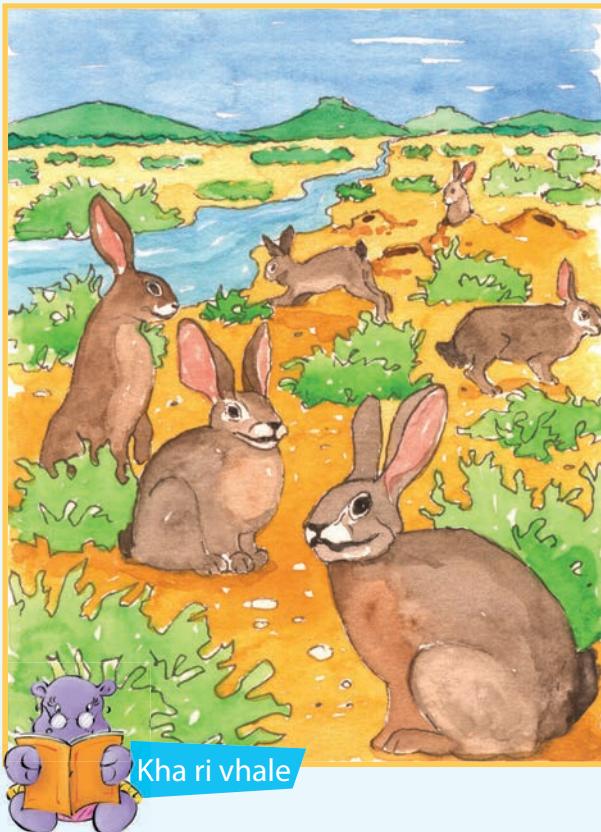
9 Muvhuđa wa tshipentshela

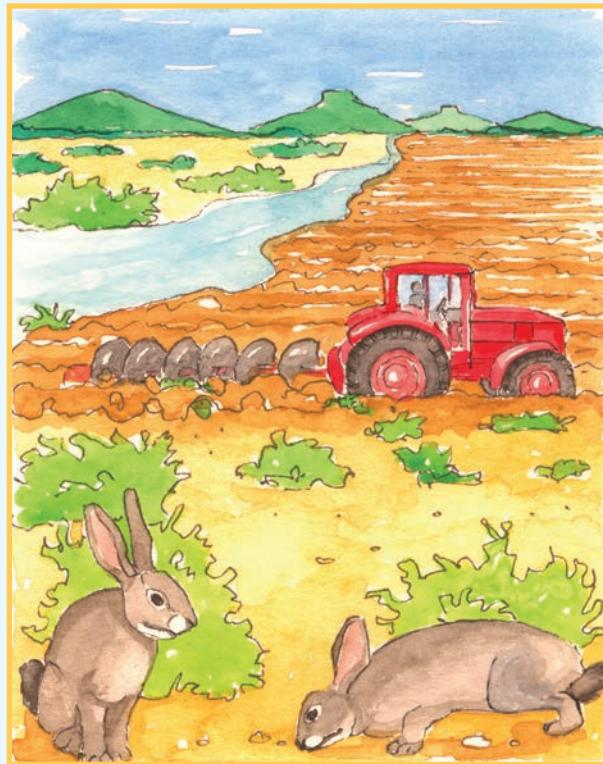
Kha ri ambe

Lavhelesani
tshifanyiso.

Lavhelesani tshifanyiso tshi re kha tsha monde. Ni vhona
mini? Lavhelesani tshifanyiso tshi re kha tsha u la. Ni vhona
mini? Zwifanyiso izwi zwo fhambana? Phambano i ngafhi?

Kha ri vhale

Thulo dza milamboni dzi wanala Afrika Tshipembe, kanzhi ngei Karoo. Mashudu mavhi ndi phukha dzi re khomboni vhukuma. Dzi khomboni ya u **ngalangala tshothe**.

Thulo dza mulamboni dzi tshila milamboni ya Karoo. Mavu a hone a ita uri dzi kone u fukula zwilalo zwi tshi leluwa. Thulo dza mulamboni dzi alusa vhana vhadzo **zwilaloni**, ndi vhana vhane vha vha vhe vhaṭukuṭuku musi vha tshi bebwa – vha tshi tou fhira nyana bogisi la metshisi. Vha pfi vhut̄hulwana.

Vhar̄iwe vhorabulasi vha lima masimu tsini na milambo. Zwenezwo maṭaka na zwit̄aka zwine zwa ḥodiwa nga thulo dza mulamboni ho swika he a tshinyadzwa. A si fhethu hunzhi hune idzi thulo dza nga dzula hone dzi tshi alusa vhana vhadzo.

Dzangano la Phukha dza ḥaka la Afrika Tshipembe li khou lingedza u phulusa thulo dza mulamboni. Vhar̄iwe vhorabulasi Karoo vho tenda u tsireledza thulo bulasini dzavho. Hu na mbekanyamushumo (phurogireme) ya u fuwa thulo ngei De Wildt Nature Reserve. Ndi henehfa hune vha fuwa thulo dzo tsireledzea. Vha fulufhela uri vha do kona u vhuedzedza thulo idzi ngei Karoo, hune ha vha hone haya hadzo.

Deithi:

Kha ri pfesese

Vhalani hafhu phara i no amba nga ḫulo dza milamboni.

Mañwalwa aya a ri fha mafhungomatsivhudzi. Ndi mafhungomatsivhudzi afhio?

Thulo dza milamboni dici fana na miñwe mivhuða?

Ndi ngani dici tshi vhidzwa u pfi ndi ḫulo dza milamboni?

Thulo dza milamboni dici khomboni? Ambani uri ndi ngani ni tshi ralo.

Ni vhona u nga ri nga ita mini uri ri phuluse ḫulo dza milamboni? Nwalani mafhungo mavhili.

Thulo dza mulamboni dici wanala ngafhi?

Vhana vha ḫulo vha vha vhe vha ngafhani musi vha tshi bebwá?

Ndi ngani hu na ḫulo dza milamboni dici si gathi dzo salaho. Nwalani mafhungo mavhili.

Vhorabulasi vha khou ita mini kha u phulusa ḫulo dza milamboni? Nwalani zwivhili.

Ndivho ya phurogireme ya u fuwa ḫulo ndi ifhio?

TEACHER: Sign

Date

Kha ri nwale

Tangezelani fhungothoho (muhumbulo muhulwane) wa phara iñwe na iñwe /nga muvhala wa lutombo; ni talele mafhungomatikedzi nga muvhala mutswuku.

Fhungotho li nweledza muhumbulo muhulwane u kha fhungo lithihi fhedzi.

Thulo dza mulamboni dici wanala Afrika Tshipembe, kanzhi ngei Karoo. Mashudu mavhi ndi **phukha dici re khomboni vhukuma**. Dzi khomboni ya u **ngalangala tshothe**.

Thulo dza mulamboni dici tshila milamboni ya Karoo. Mavu a hone a ita uri dici kone u fukula zwilalo zwi tshi leluwa. Thulo dza mulamboni dici alusa vhana vhadzo **zwilaloni**, ndi vhana vhanne vha vha vhe vhaṭukuṭuku musi vha tshi bebwā – vha tshi tou fhira nyana bogisi ja metshisi. Vha pfi vhuthulwana.

Vhañwe vhorabulasi vha lima masimu tsini na milambo. Zwenezwo maṭaka na zwiṭaka zwine zwa ṭodiwa nga thulo dza mulamboni ho swika he a tshinyadzwa. A si fhethu hunzhi hune idzi thulo dza nga dzula hone dici tshi alusa vhana vhadzo.

Dzangano ja Phukha dici daka ja Afrika Tshipembe li khou lingedza u phulusa thulo dza mulamboni. Vhañwe vhorabulasi Karoo vho tenda u tsireledza thulo bulasini dzavho. Hu na mbekanyamushumo (phurogireme) ya u fuwa thulo ngei De Wildt Nature Reserve. Ndi henefha hune vha fuwa thulo dzo tsireledzea. Vha fulufhela uri vha do kona u vhuedzedza thulo idzi ngei Karoo, hune ha vha hone haya hadzo.

Kha ri nwale

Mafhungo a sumbe a re afho fhasi a amba nga thulo dza milamboni. Maṭanu ao a amba nga thoho nthihi ngeno mavhili a sa yelani nao, a amba nga zwiñwevho. Ndi mafhungo afhio a sa yelani na aya? A taleleni.

Thulo dza milamboni dici dzula khunzikhunzini dza milambo ya Karoo.

Mavu a Karoo o tea kha u ita zwilalo.

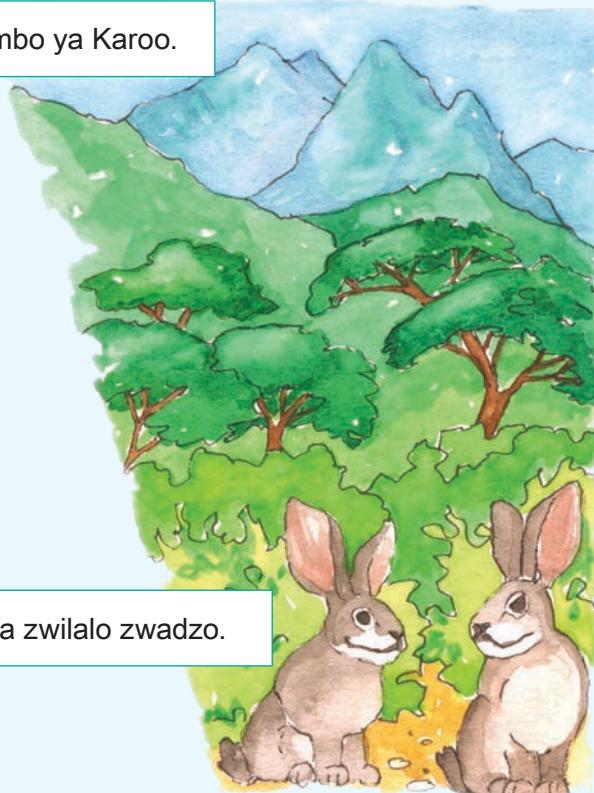
Dzi ja zwimela zwine zwa mela tsini na milambo.

Nwana wa hone u lingana na bogisi ja metshisi.

Dzi khomboni ya u ngalangala.

Vhorabulasi vha no lima tsini na milambo vha tshinyadza zwilalo zwadzo.

Vhana vha hone ndi vhaṭukuṭuku.

Deithi:

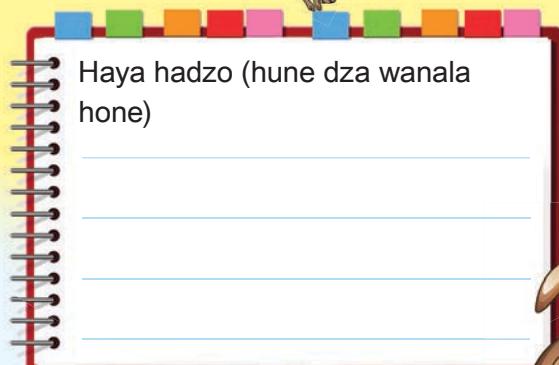
Zwino fhedzisani mepe wa mihibulo u no amba nga ḥulo dza milamboni.

Mvumbo (mbonalo yadzo na zwine dza takalela zwone)

Haya hadzo (hune dza wanala hone)

Shumisani mafhungoṭhoho e na a tangedzela kha phara ya u thoma kha u ḥwala manweledzo a zwine phara iyo ya amba nga ḥulo dza milamboni.

Kha ri ḥwale

Vhusevhedži ha u ḥwala manweledzo:

Vhalani mar̄walwa nga u ṭavhanya u itela u wana mihibulo mihulwane (u doba maipfi). Ni vhe na vhuṭanzi uri no kona u wana mihibulo mihulwane yothe (u tshimbidza maṭo).

Talelani maipfi ane a vha na ndeme. Ḋwalani maipfi mahulwane. Shumisani maipfi mahulwane mafhungoni zwa.

Ṭanganyani mafhungozwao nga u shumisa maṭanganyi.

Vhambedzani zwe na nweledza na zwa u thomani.

TEACHER: Sign

Date

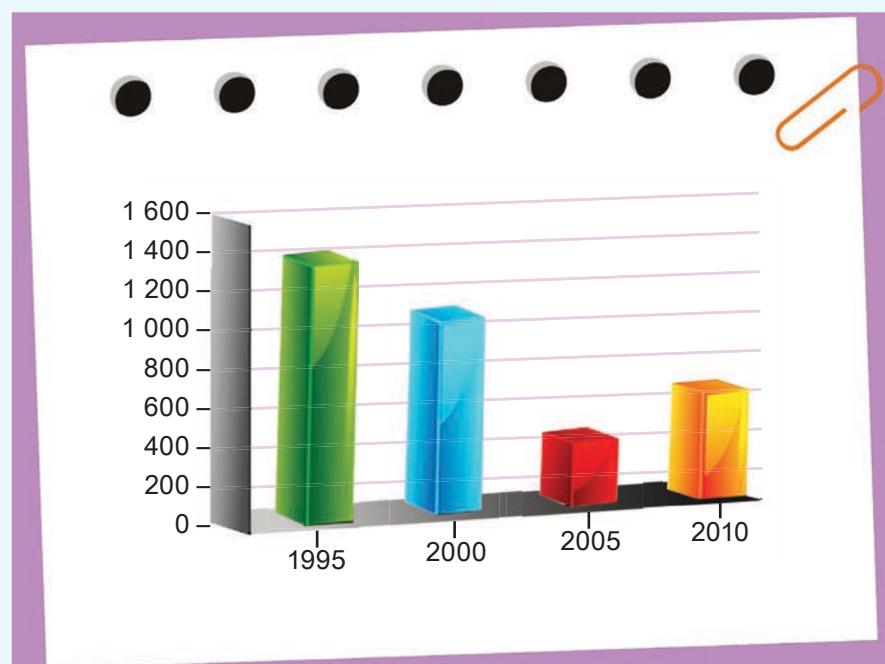
Kha ri vhale

Lavhelesani girafu. Vhalani nomboro dzi re kha tsha monde na deithi dzi re nga fhasi.

Ka ri pfesese

Wanani uri girafu iyi i ri vhudza mini ni kone u fhindula mbudziso.

Girafu i sumbedza mini?

Ho vha hu na ḫhulo nngana dza milamboni nga 1995?

Ndi nga የwaha ufhio he ha vha hu na ḫhulo thukhusa?

Tshivhalo tsha ḫhulo dza milamboni tsho gonya vhukati ha 2005 na 2010? Ndi ngani?

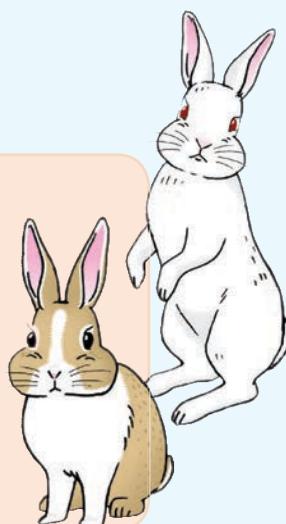
Thulo ndi lushaka lwa zwipuka zwi re khomboni? Zwi amba mini?

Nangani phindulo nthihi kha tharu.

1. Dzi khomboni ya u ngalangala lwa tshothe.

2. Dzi khou pfuluswa dza iswa kha tshiñwe tshipida tsha shango ja Afrika Tshipembe.

3. Dzi khou iswa bulasini dzi re nn̄da ha Karoo.

Kha ri nwale

Kha rou (muduba) iñwe na iñwe, livhanyani ipfi ja u thoma, lo swifhadzaho, na pfanywa yañi i re kha rou yeneyo nthihi. Mañwe a maipfi a re kha rou iñwe na iñwe a amba zwi no fana. Nangani ipfi ja khwiñesa.

Nwalani ipfi ili na thalutshedzo yañi kha dikishinari yanu.

khomboni	fhela	sinyuwa	shushedzwa	nyofho
zwimamisi	zwiñoni	ñotshi	zwamañamu	zwiñula
ngalangala	zwiñuku	þothela	engedzea	vhuaya
zwilalo	thanele	milindi	migodi	miri
tshinyadzwa	shushedzwa	vhaiswa	lañelwa	phusukanywa

Kha ri nwale

Tanganyani phere dza mafhongo uri a vhumbe fhungo jithihi. Shumisani mañwe a haya maipfi kha u tanganya:

musi

arali

ngauri

fhedzi

Tsumbo:

Thulo dza milamboni dzi khomboni ya u ngalangala.

nañone

Dzangano ja phukha dza ñaka li khou lingedza u dzi phulusa.

zwino

Thulo dza milamboni dzi khomboni ya u ngalangala zwino dzangano ja phukha dza ñaka li khou lingedza u dzi phulusa.

Thulo dza milamboni dzi khou lingedza u fukula zwilalo khunzikhunzini dza milambo.

Vhorabulasi vha khou lima masimu a re tsini na milambo.

Hu na phurogireme ya u fuwa thulo. Mushumo wa hone u khou pfumba.

Vha na fulufhelo lauri vha do vhuyedzedza thulo milamboni. Thulo dzo dzula dzo luga.

Thulo dza milamboni a dzi nga þotheli. Phurogireme iyi ya nga pfumba.

Vhekanyani mafhungo aya a tshi tevhekana nga ngona u itela uri phara yanu i pfale.

Kha ri nwale

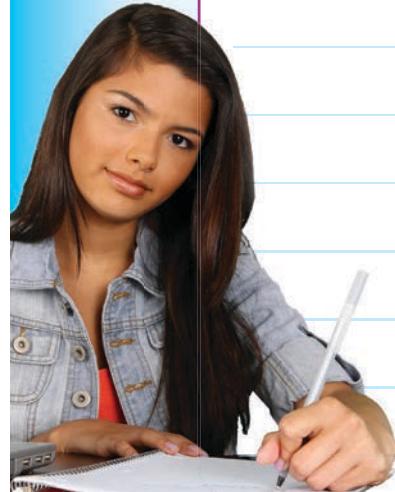
Musi vho no vhala bugu iyi, vhavhali a vha nga ḫivhi fhedzi uri ḥulo dzi tshila nga ndilade, vha do ḫivha nauri ndi ngani dzi tshila ngauralo.

Dzi na mirole, mivhala na mikumba yo fhambananaho.

Bugu iyi ya u tsivhudza vhatu i funza vhavhali uri vha vhavhalele mivhuđa, hu sa sedzwi lushaka lwayo.

Hu na tshaka dza mivhuđa dzi no fhira dza fuija ċifhasini.

Hu na tsivhudzo dza kukanzwele kwa mivhuđa kwa ḫuvha ċinwe na ċinwe, khathihi na mafhungomatsivhudzi a kučanzwele na a nyonyoloso.

Nwalani fhungođhoho ja phara yanu.

Deithi:

Kha ri ḥwale

Shumisani zwiṭumi (ṭhumo) kha u ṭuma mafhungo a re afho fhasi ni kone u ḥwala phara i no pfala.

tsha u thoma

tshi no tovhela

tsha u fħedzisela

nga murahū

zwenezwoħha

Kukunakiselwe kwa hoko ya muvhudu

Bvisani muvhudu hokoni. U pangen i kha khireithi kana kudangani kwa u ita nyonyoloso. Kumbani mahwaelo a bulannga a re na tshika ni a pange tħisagani (pużasitikini). Tanzwani na u vhulaha zwitħili zwi re hokoni. Phumulani fhasi nga thavħula uri hu ome. Shelani mahwaelo maswa. Ni vhe na vuħtanzi uri hu na mađi o kunaho na zwiliwa.

Kha ri ḥwale

Ḩwalani phara i no amba nga u fhungudzea ha ḫulo dza milamboni vhukatini ha miṛwaha ya 1995 na 2010. Phara yaṇu i songo pada mitaladzi ya malo. Girafu i re kha bammbiri ja u shumela ja 11 i na mafhungomatsivhudzi ane a do ni thusa u ḥwala phara yaṇu.

TEACHER: Sign

Date

Zwiñwe hafhu nga mivhuđa

Kha ri vhale

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥoho ni lingedze u humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siađari ni wane uri ni ḥo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Hu na mivhuđadaka ha vha na mivhuđahaya. Mivhuđahaya i a kona u vha zwifuwohaya zwi sa dini nahone zwi re na lufuno. Mivhuđadaka i dzula madzhangoni oře nga nnđa ha Anthakitika. Mivhuđahaya yoře ndi vhana vha mivhuđa ya Yuropa, ine ya dovha ya vhidzwa u pfi ndi mivhuđa yođowelwaho.

Hu na mivhuđa miđuku na mihulwane. Miňwe mivhuđa i na ḥoho tsekene dzo itaho vhūđoswi ngeno miňwe i na ḥoho dzo ařamaho nahone dzi mabande. Mivhuđa yo fhambananaho i na vhukuse vhu no yela kha buraweni, fhedzi mivhuđahaya yone i na vhukuse vhupfufhi na muvhala mutshena, mutswu kana museđha. Vhukuse uhu ndi hone hu no ita uri i dudelwe.

Mivhuđa i na milenzhe ya murahu i re na maända ine ya i shumisa kha u thamuwa. I a kona u gidima nga luvhilo lu no swika khilomitha dza fumbiliraru nga awara, nahone vhunzhi ha mivhuđa hu a kona u fhufha tshikhala tshi no fhira mithara ḥanu.

Muvhuđa u thuswa nga nđevhe dzayo dzi no kona u pfa zwithu zwi re matungo oře. Mađo a muvhuda a nga matungo a ḥoho. Nga nđhani ha zwenezwi, u a kona u vhona zwithu zwi re nga matungo, na nga phanda na nga murahu. Mivhuđa i a kona u vhona zwavhuđi swiswini.

Muvhuđa u dovha wa kona u pfa nga munukho.

Mivhuđa i ḥa zwimela zwi re na mađari malapfu. Mađo ayo ha imi u aluwa lune u ḥukhula zwithu na u shenga zwi thusa kha uri mađo a si lapfese. Vhuria mivhuđa i tshila nga makwati, zwitanda na mitshelo yo no vhaho ya kale ya zwiđaka na miri.

Mivhuđa i tshila vhusiku. I ḥa na u tamba vhusiku u bva nga lufhimavhaeni u swika mađautsha. Masiari i ḥwa yo awela kana yo edela.

Muvhuđa wa tshifuwohaya une wa fariwa zwavhuđi u a kona u aluwa u swika kha miňwaha ya malo kana ya fumimbili. Mivhuđadaka yone i a tshila u swika miňwaha miđanu.

Hu na mivhuđa ya tshinna na ya tshisadzi ngeno vhana vhayo vha tshi pfi mivhuđana. Vha bebwa vha sa vhone nahone vha si na vhukuse.

Uri vhana avha vha dudelwe tshilaloni, mme avho u vha thithiedza nga hatsi na vhukuse hawe he a tou ḥuvhula. Zwilalo zwi tou fukulwa mavuni. Musi vhana avha vhe na vhege nthihi, vha mbo ḥi bonyolowa na vhukuse ha vha ho no mela. Musi vhe na vhege mbili, vha a ḥuwa tshilaloni. Mme avho u vha lela vhegeni dzi si gathi dza u thoma vhatshiloni havho. U bva afho vha thoma u ḥitshelela zwiđiha nga vhone vhone. Musi vhe na miňwedzi ya rathi vha thoma u alusavho vhana vhavho.

Deithi:

Kha ri የwale

Mañwalwa aya ndi a lushaka lufhio?

M A I P F I M
A S W A

Neani mañwalwa aya ታhoho.

Kha thebuļu i re afho fhasi የwalani phambano ትhanu dzi re hone vhukati ha mivhuđahaya na mivhuđadaka.

Mivhuđahaya	Mivhuđadaka

ጀwalani mbuno ትhanu dzi no bva kha mañwalwa aya.

Fhedzisani mafhungo ni tshi shumisa inifinithivi (maitidzina) a no vhumbwa nga maiti a re zwitangeni.

Ni khou ታđou nthusa (swiela) hoko ya muvhuda?

A no ngo tea (tuwa) ngauri a እi a thu kovhela.

Ni songo hangwa (tshetshela) muvhuda wañu mađari na hatsi.

Ndi khou ya (vhona) muvhuda ya khonani yanga nga Swondaha.

Ni vhona u nga vho lindela (vhona) muvhuda.

Maiti othe a na tshivhumbeo tsha inifinithivi (maitidzina). A vhonala nga "u" na mudzi wa እiti. Tshiňwe tshifhinga a a shuma sa vhonefhungo mafhungoni: U እa hu a takadza zwo fhambana na O ደela u እa. Lushaka ulu lwa maiti lu wanala kha zwifhinga zwo fhambananaho.

Kha ri lavhelese mivhuđahaya na mivhuđadaka

Kha ri ንwale

Lavhelesani marwalwa aña a no amba nga mivhuđahaya na mivhuđadaka.

Ñwalani phara i no amba ngauri mme wa muvhudadaka u alusa vhana vhawe nga ndila ifhio.

Kha ri ንwale

Ñwalululani mafhungo a re afho fhasi ni tshi shumisa maiti o teaho.

Ṯulo dza milamboni dzi/tshi fukula zwilalo mavuni.

Hu na vhuļulwana vhunzhi tshi/hu no bebwā kha ንwaha.

Vhorabulasi vha/u tshinyadza haya ha ṯulo.

Maṭereṭere avho a/zwi tshinyadza vhupo.

Deithi:

Kha ri ñwale

Talelani maiti a inifinithivi na maitimapfukeli mafhungoni aya.

Ndi a tama u fuwa muvhudu sa tshifuwohaya.

Ndi funa nga maanda mivhuða, fhedzi ndi tea u vhulunga tshelede nda renga.

A thi koni u vhunga tshelede ngauri ndi a rengesa zwithu.

Ndi a bvafha u ya mavhengeleni ngauri ndi a rengesa zwithu.

Arali nda wana tshelede ndi do i shumisa kha u renga bugu.

Mme anga vho ri ndi vha fhe tshelede ya u renga zwifhiwa fhedzi nda amba uri a thi koni u vhulunga tshelede.

Kha ri ñwale

Vhalulani phara ya *Tshaka dzo fhambananaho dza mivhuða*. Zwino ñwalani manweledzo a phara iyo.

Ni vhe na vhulanzi uri i ita zwi tevhelaho:

• Phungudzani phara iyo ya kale i vhe tshararu.	• Bulani mihumbulo mihulwane fhedzi.
• Tumanzi zwitatamennde two lumbamaho zwithu zwigede ni vhumbe zwitatamennde zwa u tou angaredza.	• Shandulani maambiba kana maambelwa a vhe zwitatamennde.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri vhale / Vhalani phara iyi ni kone u fhindula mbudziso.

Li tshi swika ḥo pfala nga mitsindo i no dzinginyisa fhasi. Milenzhe yo pandalala, li tshi tshimbila nga maga mahulu. La ḥaramudza zwanda zwa tsinga dza tsimbi. Marumbi aḥo e midali yo kukumuwaho sa misipha ya mudziammbi. Khana yaḥo i thavha ya miri yo songanaho. I tshi kukumuwa ya phovhela i tshi edza u fema halo. La ima ḥo ralo ḥo lapfa sa mphogoli, li tshi sia miri i tshi vho fana na zwiṭaka.

A yelana na a Ray Bradbury

Kha ri ḥwale

Ni vhona u nga ndi bukade ḫili?

Ndi ḥifurase ḥifio li no ri vhudza uri buka ḫili ḥo vha li ḥihulu?

Muṇwali u vhambedza vhulapfu halo na ha mini?

Ndi figara ifhio ya muambo ine a i shumisa kha u ita mbambedzo iyi?

Muṇwali uri khana ya ḫili buka yo vha i thavha. Ndi figara ifhio ya muambo iyi?

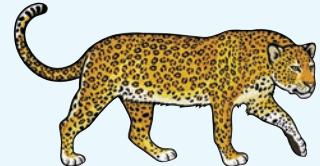

Kha ri ḥwale

Livhanyani maidioma a re kha khołomo i re kha tshanda tsha monde na zwine a amba zwi re kha khołomo i re kha tshanda tsha u ja.

Ijidioma
u bika nga khulu
u fhufha vhavhili vha sera
nngwe yo dzhena mudini
u khada zwisusu

thalutshedzo
u takalesa
u penga
hu na lufu
hu na ndala

Kha ri የወለ

Talelani እንዲመ ስት በቁ እንዱ ተስተካክል ነው እና መፍምሬ የወለ የወለ ነው እና አምባ ሰነድ ነው.

Mme አንገል የወለ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው.

Ri shumisa maedzamuthu
kha u fha tshithu tshi
si muthu mvumbo dza
vhatu dzi no nga u pfa,
u phuphuledza kana
u amba. Vharwali vha
shumisa maedzamuthu
kha u ita uri zwithu zwi
bvele khagala.

Ro vha ro ya u ተወላደ ሙሉ ተሸምበኒ ፕሮግራም ከተማ የወለ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው.

Kurathu kwanga ku tou vha goñoño.

Kha ri የወለ

Talelani zwithu zwi si vhatu ni tagedzele mvumbo
ya vhatu mafhungoni a tevhelaho.

Vhuria ha mbo swika, ha **ambadza** vhatu vha Cape Town phepho khulu.

Watshi ya ałamu ya tzhema i tshi ri humbudza tshifhinga tsha u vuwa.

Vhulwadze ha makhulu wanga ho vha tzimbeledza vhukuma.

Duvha ስት በቁ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው.

Thetshelesani እንዱ የወለ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው.

Mbevha dza fhano dzi luma dzi tshi fhodzisa!

Kha ri የወለ

Livhanyani maipfi a luambo lwa musanda na ተከተል ማቅረብ ነው.
Talani mutalo u tshi bva kha ipfi u tshi ya ተከተል ማቅረብ.

Ipfi ስት በቁ ነው እና መፍምሬ የወለ ነው.

Małavha.

Tsumbavhulo.

Tshamudane

Tekele ማቅረብ ነው.

Tshifhinga tsha musanda.

Halwa hu no iswa musanda sa musumo.

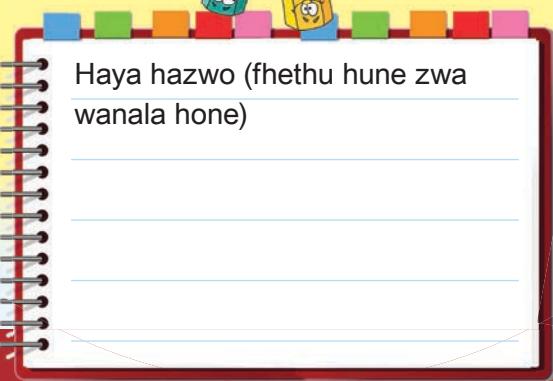
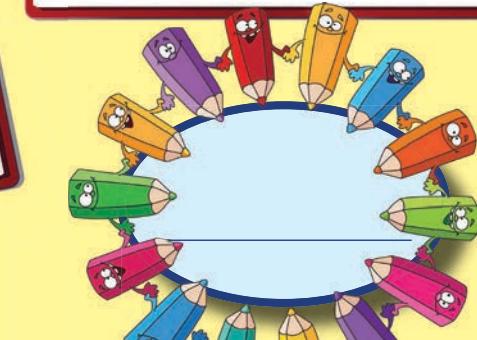
Muñoo wa musanda wa madzhoro.

Kha ri nwale

Ni khou ya u nwala maanea nga tshipuka, fhedzi ni tea u thoma nga u pulanelu maanea aṇu. Maanea aṇu a tea u vha o lapfa nga phara nṇa.

Nekanani mihumbulo ya maanea aya. Nwalani zwithu zwine zwa da muhumbuloni zwi zwinzhi.

- Shumisani mepe wa mihumbulo uri u ni thusé u pulanelu u nwala.
- Nwalani mvetamveto. ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. ● Vusuludzani marivalwa aṇu ni ite ndulamiso dzo teaho. ● Zwino nwalanani marivalwa aya buguni yanu nga vhudele.

Kha ri ንwale

Zwino ንwalani maanea anu.

- Phara ya u thoma i tea u amba ngauri tshipuka itshi tshi dzula ngafhi nauri tshi dzula tshi tshothe na kana kha tshigwada.
- Kha phara ya vhuvhili ታlalutshedzani tshipuka itshi: ndi tshi ngafhani nauri tshi vhonala nga ndilade.
- Kha mepe wanu wa mihumbulu ታlalutshedzani uri itshi tshipuka tshi davhidzana hani na zwinnewe: miungo ine tsha ita.
- Tsha u fhedzisela, bulani uri tshipuka tshañu tshi tshila tshifhinga tshingafhani nauri tshi khomboni ya u ታthethela naa.

Ndi a kona

- u vhala mar̄walwa
- u fhindula mbudziso dzi no bva mar̄walwani
- u vhambedza maipfi na zwine a amba
- u pulanela na u ūwala manweledzo
- u fhedzisa mafhungo ndi tshi shumisa tshifhinga tsho fhiraho
- u shandula mafhungo a tshi bva kha tshifhinga tsho fhiraho a tshi ya kha tshifhinga tsha zwino
- u vhekanya mafhungo
- u shumisa lubuvhi
- u ūwala tsenguluso
- u ita nyolo dzi no yelana na bugu
- u amba nga tshifanyiso
- u ūwala phara
- u topola madzina vhukuma na madzinazwao
- u shumisa thangi na mitshila kha u vhumba maipfi maswa
- u longa zwiga kha phara
- u ita tshipitshi
- u ūwala na u ūtana litambwa
- u ita mutevhe
- u topola phambano vhukati ha zwifanyiso zwivhili
- u vhala mar̄walwa
- u fhindula mbudziso dzi no bva mar̄walwani
- u topola fhungoθhoho na fhungolitikedzi
- u ūthaphudza mepe wa buvhi
- u ūwala manweledzo
- u vhala girafu
- u topola zwine maipfi a amba
- u ūtalukanya pfanywa
- u shumisa maṭanganyi
- u ūwala phara
- u thabuθeitha phambano
- u topola mbuno
- u shumisa inifinithivi (dzinaliiti)

Thero ya 2: Atikili dza gurannda

Vhafumakadzi vha re milomoni ya vhathu

Themo ya 1: Vhege dza 5 - 6

17 Nothemb - nyamuzika a sa fani na vhaiwe 36

U vhala atikili ya gurannda i no amba nga Nothemb.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili ya gurannda.
U topola zwine maipfi a amba.
U shumisa tshifhinga tsho fhiraho kha u ñwala mafhuno.
U shumisa thangeladzina kha u fhedzisa mafhuno.

18 Maiwe hafhu nga Nothemb 38

U shumisa mañganyi kha u fhedzisa mafhuno na u vhumba mafhuno au iwe muñe.
U ñwala mafhuno a u ɻalutshedza.
U amba nga tshifanyiso.
U dubekanya maipfi a re kha tshifhinga tsha zwino na tsho.

19 Maiwe hafuhafhu nga Nothemb 40

U vhala mafhungomatsvhudzi mañwe hafhu a Nothemb.
U fhindula mbudziso dzi no kwama ñarwalwa.
U bula muhumbulo wau.
U topola mafhambanyi a re kha ñarwalwa.
U ñwala mafhuno e kha tshifhinga tsidaho.

20 Mafhungomaitei (nyusi) a Nothemb 42

U topola ɻoho ya mafhuno, muñwali, mbuno khulwane na vhaambi kha atikili.
U ɻalutshedza tshinepe na khephusheni zwa atikili.
U ñwala atikili.
U ola tshifanyiso wa ñwala khephusheni.

21 U a lavhuwa tuyani 44

U shuma tshigwadani.
U rera nga tshifanyiso.
U vhala atikili ya muthu wa dzhiminatisiki.
U fhindula mbudziso dzi no kwama ñarwalwa.
U rera nga ɻoho ya mafhuno a re kha ñarwalwa.
U topola lushaka lwa ñarwalwa

22 Maiwe hafhu a Edith 46

U ñwala phara nga Edith Moeketsi
U livhanya ɻoho ya mafhuno na mutambo.

U ñwala fhungoñhoho (muhumbulo muhulwane) zwa dzatiatili.
U topola maiti a re ɻohoni dza mafhuno.
U ñwälulula ɻoho dza mafhuno a tshi shumisa maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.

23 Ivhani muvhigi 48

U amba nga tshak dzo fhambananaho dza dzatiatili dzi re kha gurannda dzapo.
U vhala atikili i no amba nga Edith.
U fhindula mbudziso dzi no kwama ñarwalwa.
U topola fhungoñhoho (muhumbulo muhulwane).
U ɻalutshedza zwine atikili ya amba.
U shumisa maipfi a mbudziso mafhunoni.

24 Ñwala 50

U pulanela atikili ya gurannda ya tshikolo hu tshi shumisa mepe wa buvhi.
U rera na u ñwala atikili iyi hu na vhuñanzi uri atikili i na ɻoho, phara ya marangaphanda na phara ya u penndela hu tshi katelwa mathomo,
U shandula zvitatemende zwa vha mbudziso.

Nganovhubvo na nganomafhuno
Themo ya 1: Vhege dza 7 - 8

25 Lusunzi na liivha 52

U rera nga zvitululi zwa lungano.
U vhala lungano.
U fhindula mbidziso dzi no kwama lungano.
U wana phambano vhukati ha zvitori zwa vhubuka na zvitorkhumbulelwa.
U bula mihibulo yau.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

26 U elekanya nga lusunzi na liivha 54

U ñwala mafhuno mararu a ɻalutshedzo.
U fhedzisa mafhuno.
U topola na u fhedzisa zvitululi zwa lungano: ɻoho, fhetuvhupo, vhaanewa, khudano, thusululo na funzo.
U livhanya zvipuka na mvumbo dzazwo.
U topola pfunzo dza lungano dzine dza nga wanala.

27 Tsunzi mushumoni

56
U shuma zwigwadani.
U rera nga mbudziso dzi no kwama vhusunzi.
U vhala ñarwalwa a no amba nga vhusunzi.
U fhindula mbudziso dzi no kwama ñarwalwa.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U shumisa masala mafhunoni.
U ñwala mafhuno ndi tshi shumisa mañluli na mañadzisi.

28 Nzudzanyo ya zvitori 58

U ñwala ɻalutshedzo ya muthu hu tshi shumisa bvumbo dza zvipuka.
U rera nga vhuñi ha u eletshedza vhaiwe.
U shumisa mañganyi zwino, fhedzi na ngauri.
U dubekanya mafhungomatsvhudzi hu tshi vhubiwa phara i no amba.

29 Ndaa na mbevha 60

U rera nga mbudziso zwigwadani.
U vhala ñarwalwa a lungano lwa *Ndaa na mbevha*.
U fhindula mbudziso dzi no kwama ñarwalwa.
U rera nga zwine mirero ya amba.

30 U elelwa zwa mbevha na ndau 62

U ɻuma mafhuno.
U doba maipfima ñarwalawani.
U pulanela lungano hu tshi shumisa tshati.

31 Megan u sengulusa lungano 64

U vhala na u sengulusa lungano lwa *Ndaa na Mbevha*.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tsenguluso iyi.
U ola tshifanyiso tshi no yelana na tsenguluso iyi.
U shumisa mirero.
U nanga nyito zwi tshi langwa nga ñefhungo wa fhungo.

32 Lungano lu sa fhirwi 66

U ñwala mafhungomatsvhudzi e kha maimbiwa.
U ñwala lungano lwa mbevha ye ya thusa ndau hu tshi shumisa ɻoho dza mafhuno.

Nothembì - nyamuzika a sa fani na vhañwe

Kha ri ambe

Idani tshikoloni na atikili ya gurannda. Zwitshavhani zwa hanu hu na gurannda dza mahala. Ivhani na vhutanzi uri atikili ine na do da nayo i amba nga zwithu zwine zwa ni takadza.

Vhalani atikili iyi ni rere nga mbudziso dzi tevhelaho ni kha tshigwada tshañu.

- Thoho ya atikili yanu ndi ifhio?
- Thoho iyi i na maipfi mangana?
- Ndi nnyi o ñwalaho atikili iyi?
- Atikili iyi i amba nga nnyi?
- Ho itea mini?
- Zwo itea lini?
- Zwo itea ngafhi?
- Ndi zwifhio zwiñwe zwine na vhudzwa?

- Atikili iyi i na mafhongo maambiwa? Arali zwo ralo, ho pfi mini? Ndi nnyi we a zwi amba?
- Mafhongo maambiwa aya a yelana hani na zwiitei?
- Atikili iyi i na tshinepe? Tshi sumbedza mini? Talutshedzani zwine na khou vhona zwo tou kokotolo.
- Khephusheni i ri mini?

Kha ri vhale

Vhalani tshipida tsha u thoma tsha atikili ni kone u fhindula mbudziso.

MME A NO TAMBA KAÑARA

Ho swika he nda pfa nga ha mufumakadzi a no lidza tshilidzo kilabuni ya Kippies nga Duvha ja Mbofholowo, ngei Johannesburg. U vha o ambara zwiambaro zwa sialala ya Tshindebele, a tshi tamba kañara ya muñagasi. "Zwi nga si itee", ndi nñe a no ralo. Nda pfa ndi tshi ṭoda u ñivhesesa. Nda ṭoda u mu vhona nga anga maño. Nda mbo takuwa nda ya kilabuni iyi, he nda wana hone Nothembì. Ndo tou pfa u nga ndi muloro musi Nothembì a tshi gonya tshiteidzhi. O vha a tshi vhonala e muhuluhulu. Mabengele a mivhalavhala o pomba zwanda na milenzhe. O vha o fuka nguvho ya malungu ya mivhala ngeno ḥohoni o ambara muñadzi muhulu wa sialala.

Nothembì a imisa zwanda a lumelisa gogo ja vhañaleli. A mbo doba kañara yawe ya muñagasi. Kañara ñe iwe vhathu! Yo vha yo khavhiswa nga makolo a Tshindebele ya dovha ya penndiwa nga mivhala yothe ya musengavhadzimu.

Nothembì a mbo thoma u lidza kañara yawe. A ita uri kañara iyi i ambe, i imbe, i nuñune, i lile khathihi na u zhamba.

Nambi ya nyimbo dza Tshindevhele

Deithi:

Kha ri nwale

Ndi nnyi ane a khou amba kha phara ya u thoma?
Ni vhona u nga ndi Nothembì kana ndi muñwali? Bulani uri ngani.

Ni vhona u nga "Ndo tou pfa u nga ndi muloro" zwi amba mini?

Nothembì o shumisa mivhala ifhio kha u tama kañara yawe?

Muñwali o shumisa maedzamuthu musi a tshi
talutshedza ndila ine Nothembì a lidza ngayo kañara.
U ri kañara iyi i a amba, ya imba, ya nuñuna, ya lila
khathihi na u zhamba. Hezwi ndi zwiito zwa vhathu.
U dovha hafhu a shumisa tshifhinga tsha zwino.

Liedzamuthu ndi lushaka lwa
maambele hune khañlo zwiito zwa
vhathu zwa bañekanywa na tshithu
tshine tshi si vhe muthu.

Lavhelesani phara hafhu. Talelani madzina a vhathu nga muvhala mutswuku, mañaluli nga
wa lutombo ni tangedzele madzina a fhethu nga mudala.

Shumisani maiti mararu a no bva kha atikili ni ñwale mafhungo a inwi muñe e kha
tshifhinga tsho fhiraho.

Kha ri ñwale

Shumisani thangeladzina idzi
kha u fhedzisa mafhungo a re
afho fhasi.

ya

ha

Nothembì u imba kiñabuni Kippies ine ya vha Johannesburg.

Musi a sa athu ña u dzula malume awe Mamelodi,

O vha a tshi ya mushumoni bisi.

U enda a tshi mvumvusa vhathu nyimbo dzawe dzi no takadza.

TEACHER: Sign

Date

Mañwe hafhu nga Nothembì

Kha ri nwale

Kha ri thome u ita zwa u nwala ri tshi shumisa mañganyi kha u tanganya zwipida zwivhili zwa mafhungo aya.

Shumisani mañganyi aya kha u fhedzisa mafhungo.

fhedzi **fhedziha** **ngauri** **uri** **zwenezwo**

Ndo vha ndi tshi khou tama uri ri tangane matshelo Nothembì, [redacted] ri ye baisikoponi rothe.

Nne zwiliwa ndi a zwi funa [redacted] Nothembì ene ha pfani nazwo.

Musi Nothembì a tshi kha di dzhena tshikolo o vha a tshi didina vhukuma [redacted] o vha a tshi todou phasa.

Nothembì ha ngo kona u vha na mu dzenisa wa tshikolo [redacted] a ya a shuma mudini.

A tho ngo kona u ya u talalela Nothembì a tshi imba mulovha [redacted] ndi do ya nda mu vhona linwe duvha.

Kha ri nwale

Shumisani mañganyi a tehelaho kha u vhumba mafhungo anu inwi muñe.

ngauri

samusi

naño

Mañganyi (maipfi a no tuma)
a tuma mafhungo khathihi na mihibumbulo. Arali na nga a shumisa zwavhuđi, kuñwalele kwañu ku do leluwa u pfesesa.

Deithi:

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo mararu a no ḥalutshedza Nothembı. Ni nga kha
di a ḥwalulula a tshi bva tshiṭorini kana na tou ḥwala mafhungo anu
inwi mune.

Lavhelesani tshifanyiso. Nwalani nga zwiambaro zwa Nothembu na malungu awe. Bulani uri zwi vhonala nga ndilade, mivhala yazwo nauri ni a tama u ambara ngauralo naa.

Kha ri nwale

Lavhelesani maipfi a tevhelaho a no bva kha phara ya u fhedza ya atikili i no amba nga Nothembii, i re kha siatari li tevhelaho.

Nwalani aya maipfi ni ambe nga zwithu
zwe zwa bvelela zwi^{la} kale na zwi no
khou bvelela zwino kha kholomo dzone.

ndo vha ndi tshi shuma

ndi na mashudu

ndo tundela vhana

ndi shuma u lidza

KALE

ZWINO

TEACHER: Sign

Date

Mañwe hafuhafhu nga Nothembí

Kha ri vhale

Vhalani tshipida tsha u fhedza tsha atikili i no amba nga Nothembí.

MME A NO TAMBA KAÇARA

Nothembí na u imba u a imba. Nyimbo dzawe dzi amba nga mafhungo a vhupo ha mahayani, milambo na vhutshilo ha bulasini vhune a vhu humbula ha musi a tshee ñwana. "Musi ri tshi aluwa muzika wo vha u tshi pfala hothehothe. Malume anga vho mpfunza u lidza kaçara ndi tshee mułuku," ndi Nothembí a no ralo. "Ndo vha ndi tshi imba dzimbulungoni na minyanyani. Nga 1983 nda thoma bennde yanga ngei Mamelodi. A si vhafumakadzi vhanzhi vhe vha vha vha tshi lidza kaçara ya muđagasi zwila kale. Musi vhathu vha tshi mmbona vha pfa vho mangala vhukuma.

Fhedzi nne ndo vha ndi sa ñivhoni ndi tshi mangadza. Ndi tou funa fhedzi muzika na u lidza kaçara. Ndi pfa hu na phambano musi ndi tshi khou lidza muzika. Ndi pfa ndi na maanda".

U ri u na mashudu zwino. "Ndi shuma u lidza muzika. Nga vho 1980 ndo vha ndi tshi shuma muđini uri ndi kone u ɻundela vhana vhanga vhavhili."

Kha ri ñwale

Nothembí o thoma lini bennde yawe?

Nothembí uri vhathu vho vha vha tshi mangala vha tshi vhona a tshi khou lidza kaçara ya muđagasi ngauri u mufumakadzi. Hu na zwiñwe zwithu zwine vhathu vha vhona zwi tshi mangadza musi zwi tshi khou itwa nga vhafumakadzi? Ñwalani zwivhili zwine na kona u zwi elekanya.

Nothembí u amba uri u pfa e na maanda musi a tshi khou tamba kaçara. Ni vhona u nga ndi nga mini a tshi ñipfa ngaurali.

Arali a tshi ñipfa e na maanda musi a tshi khou tamba kaçara, ni vhona u nga u ñipfa hani musi a si khou tamba? Bulani uri ngani.

Vhutshilo hawé hu kha ñi fana na ha miñwahani ya 1980? Bulani uri ngani.

Deithi:

Kha ri nwale

Nwalani mafhambanyi a maipfi aya a no bva kha phara.

Lifhambanyi ndi ipfi lline ja vha na thalutshedzo i no fhambana na ya linwe. (tsumbo, naka na vhifha).

mahayani	
mułuku	
vhułukuni	
fhambana	
kale	

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo aya e kha tshifhinga tshi qaho. Ni elelwe uri ni tea u shumisa do khathihi na liiti janu.

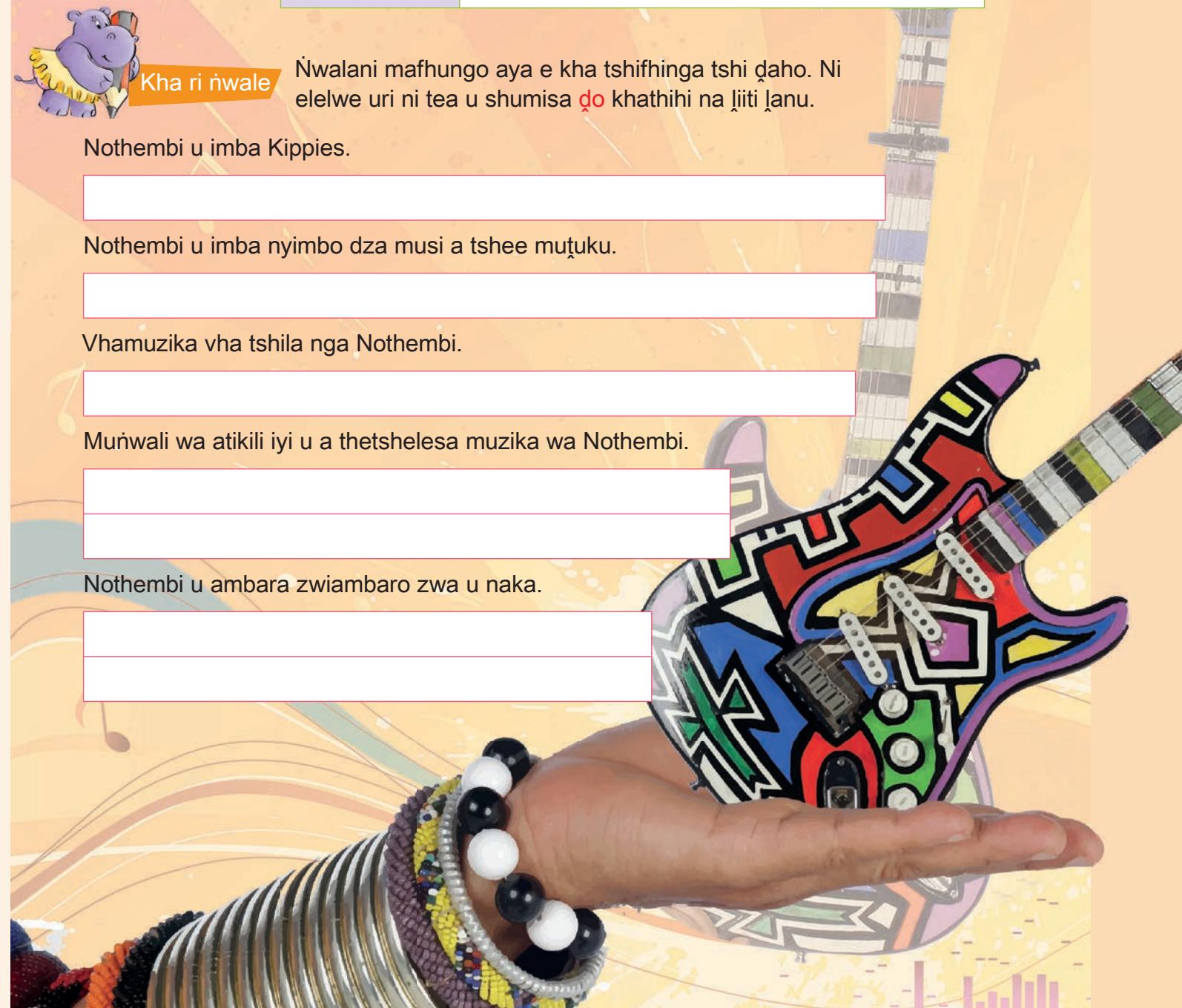
Nothembu u imba Kippies.

Nothembu u imba nyimbo dza musi a tshee mułuku.

Vhamuzika vha tshila nga Nothembu.

Muñwali wa atikili iyi u a thetshelesa muzika wa Nothembu.

Nothembu u ambara zwiabaro zwa u naka.

TEACHER: Sign

Date

41

Mafhungomaitei (nyusi) a Nothembi

Vhalani zwi tevhelaho ndi fhindule mbudziso. Phindulo ni do dzi wana nge

Kha ri nwale na lavhelesa hafhu atikili yothe i no amba nga Nothembi.

Thoho ya mafhungo ya guranna i anzela u vha na maipfi maña kana mañanu. I lingedza u kunga dzangalelo ja vhavhali nge ya vha vhudza uri tshītori tshi amba nga mini, nga u tou pfufhifhadza na hone zwi tshi nyanyula.

Thoho ya mafhungo a atikili iyi ndi ifhio?

Hu na maipfi mangana kha thoho iyi ya mafhungo?

Ndivhadzamuriwali i ni vhudza uri ndi nnyi o nwalaaho atikili.

Ndi nnyi o nwalaaho atikili iyi?

Marangaphanda a fhaña nzulele ya zwithu khathihi na u nweledza mbuno khulwane dza atikili nga u fhindula mbudziso dza nnyi, mini, lini, ngafhi.

Ndi vhonnyi vha re kha atikili iyi?

Ho bvelela mini?

Zwo bvelela lini?

Zwo bvelela ngafhi?

Mutumbu wa atikili u fhindula mbudziso dici no ri hani na ngani.

Ndi zwifhio zwiñwe zwine na zwi ñivha nga Nothembi?

Tshiriwe tshifhinga atikili dici dzenisa na zwe muñwe muthu (sa ñanzi kana muñivhi) a amba. Maipfi aya a vha e kha zwidzhe.

Atikili iyi i na maambiwa? Arali zwo ralo,

Ho ambiwa mini?

Ndi nnyi we a zwi amba?

Atikili i na tshinepe kana khephusheni.

Talutshedzani tshifanyiso ni nwale zwine khephusheni ya amba.

Kha ri nwale

Didzhieni no funzwa u lidza kaṭara nga Nothembī lune nga murahu ha miñwaha i re na tshivhalo na vho fhedza ni khonani dza mbiluni. No humbelwa uri ni nwale atikili i no amba nga Nothembī ya gurannda ya tshikolo.

- Neani atikili yañu ḥohō.
- Kha phara ya u thoma ni vhe na vhuñanzi uri ni a fhindula mbudziso nña dza nnyi, mini, lini na ngafhi.
- Kha phara ya vhuvhili na ya vhuraru dzhenisani mañwe mafhungomatsivhudzi a no amba nga Nothembī. Phara idzi dzi tea u fhindula mbudziso dza hani na ngani.
- Ni songo hangwa u shumisa maambiba uri zwi takadze.
- Tsha u fhedza, olani tshifanyiso tsha Nothembī ni tshi itele khephusheni.

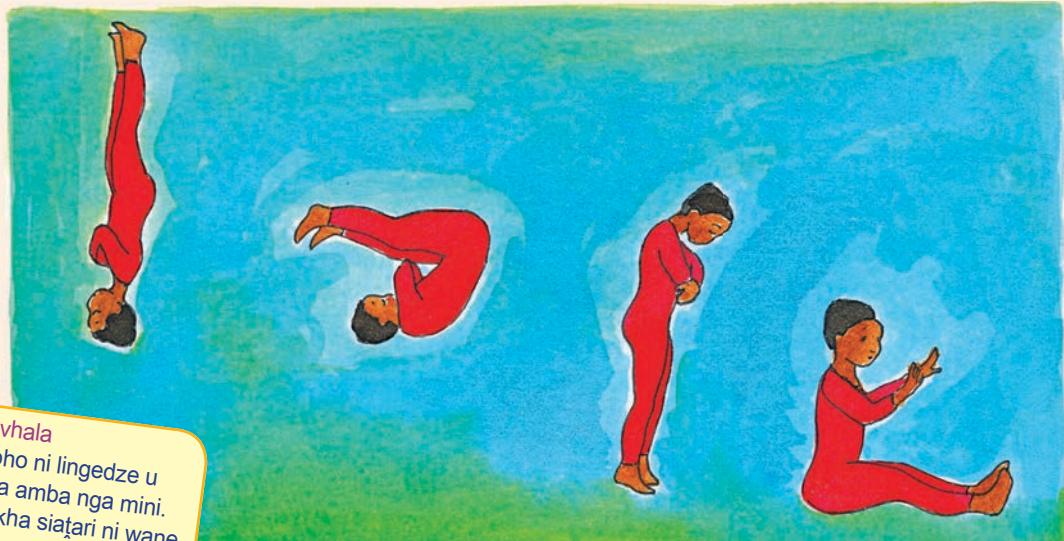
Kha ri ambe

Shumani ni kha zwigwada.

Lavhelesani zwifanyiso. Ni vhona u nga atikili iyi i do amba nga mini?

Ni vhona u nga ndi mafhongo mahulwane u tikedza vhaswa vhane vha kona mitambo?

Arali no vha ni muvhigi, no vha ni tshi do nwala nga mitambo ifhio?

- Musi ni sa athu vhala humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mafo (u sikima) kha siafari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Edith Moetsi – wa dzhiminatisiki na u thambula

Nga Dani Moeng

Mimethe yo adziwa mugumoni wa dzhiminasiamu ngei Senthalani ya zwa Sialala ya Polokwane. Magumoni fhasi hu na baa i re nthantha. Sipirinngibodo na tshitende tshi no edza bere, tsha u fhufha khatsho, zwi kha luja luriwe lurumbu. Nthantha muyani, hu na musidzana a no khou bidigama muyani. Dzina lawe ndi Edith Moetsi.

Dzhimu iyi yo di vha tshipida tsha vhutshilo ha Edith u bva nga 2001. O shanduka u bva kha musidzanyana wa mirowaha ya 11 a re na miloro ngeno a si na mugudisi a vho vha mudziadzhiminatisiki a no bidigama muyani, nahone ndi muthu a no tamba miatasanoni ya mashangoðavha.

“Ndo thoma u thireina nga murahu ha vhege dzi si gathi ho vula dzhimu ya Polokwane,” ndi Edith a no ralo. “Ndo vha ndi tshi khou toda u ita zwa dzhimu ngauri ndo vha ndo neta nga u sokou monamona hu si na zwine nda khou ita.”

Mugudisi wa Edith o thoma nga u mu gudisa nga khathiwili na u thamuwa e kha thirampholjini. Hu si kale a

thoma u samasolotha na u ita filikifuleke (tshifindinkodo). Edith ha ngo vhuya a fhidza (lova) u ita ndowendowe nga nda ha musi we a vha a tshi khou vhalela mulingo.

Namusi Edith u a tamba kha miatasano ya liphasi lothe - ngei Hungary, New Zealand na Holland.

Edith o ita na u swika kha tshiimo tsha u vha Muhañuli wa National Tumbling khathihi na u vha Muhañuli wa Dzhiminatisiki ya Vhafumakadzi ya vundu la Limpopo. O phasa matiriki nga 2008 nahone u na muhumbulo wa u gudela zwa u dizaina zwifha (atshithekitsha) yunivesithi. “Fhedzi ndi na vhumatshelo havhuđi kha u thambula lune nda tea u thoma nda lindela nyana ndi sa athu ya yunivesithi,” u ralo a tshi amba.

Edith u dovha a vha mutsila na nyamuzika ane a nga bvelaphanda. O wina pfufho kha zwa u ola a dovha hafhu a tamba kha bennde ya tshikolo tsha sekondari ya nthi. “U kona u ita zwine nda zwi takalela zwi ita uri ndi pfe ndo fushea,” ndi ene a no ralo. “A tho ngo vhuya nda humbula uri ndi do swika hune nda vha hone namusi. Ndo thoma dzhiminatisiki hu u itela u diphiña. Fhedzi u bvelaphanda hanga ho itiswa nga u shumesa hanga.”

Deithi:

M A I P F I

M
A
S
W
A

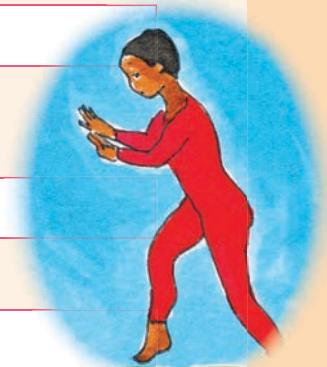

Kha ri nwale

Vhutshilo ha Edith ho shanduka nga ndilade u bva tshee a thoma dzhimu?

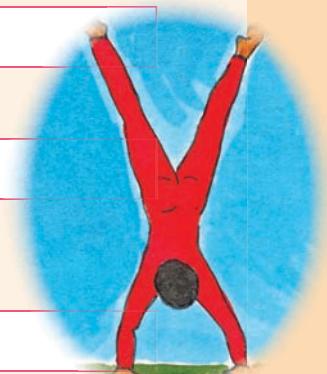
Ndi ngani o thoma dzhimu?

Nga nn̄da ha u vha mudziadzhiminasički a konaho, ndi mpho dzifhio dziňwe dzine a vha nadzo?

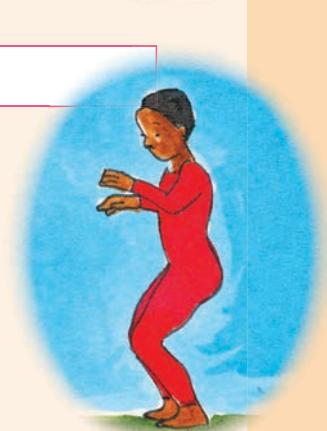
Ndi zwifhio zwine a vhona zwi zwone zwiitisi zwihiwlwane zwa u bvelaphanda hawe?

Ndi nga mini t̄hoho ya mafhingo yo nwala wa maledere mahulwane, matswu?

Ndivho ya muňwalo mutswu u re nga fhasi nyana ha t̄hoho ndi ifhio?

Ni vhona u nga ndi nga mini dzina ja Edith jo nwala wa phara ya u thoma, hu si mathomoni ayo?

Ndi nnyi o nwala ho atikili iyi?

Ni vhona u nga atikili yo raliho ni nga i wana ngafhi?

1. Kha guranna
2. Buguni ya tshičori
3. Buguni ya zwirendo

Ndi nga mini ni tshi ralo? Humelani murahu kha atikili ya Edith Moetsi.

Talelani madzina nga muvhala mutswuku, mačaluli nga wa lutombo na madzina a fhethu nga mudala.

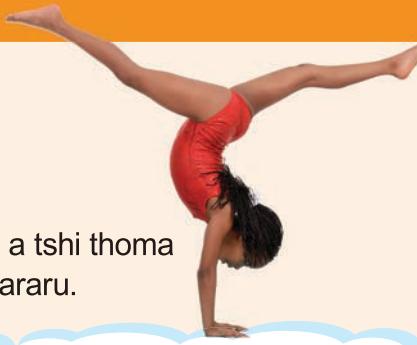
TEACHER: Sign

Date

Kha ri ñwale Lavhelesani tshiñori tsha Edith hafhu.

Ñwalani phara i no ɻalutshedza uri Edith o ɻialusa nga ndila ifhio u bva a tshi thoma ngei dzhiminasiamu u swika a tshi vha muhañuli. Ñwalani mafhungo mararu.

Kha ri ñwale

Lavhelesani ɻoho idzi ni ite zwi tevhelaho:

Khirikhethe

bola ya milenzhe

ragibii

- Livhanyani mutambo na ɻoho ya mafhungo a gurannda.
Shumisani mitambo i re kha tsha u ja.
- Didzhieni ni tshi khou tea u ñwala atikili ya gurannda ni tshi shumisa iñwe na iñwe ya ɻoho idzi. Fhongoɻoho (muhumbulo muhulwane) ji ni vhudza uri atikili i khou amba nga mini. Li bula mbuno khulwane.

Tsumbo

ɻoho ya mafhungo: MTHEMBU U VUNDA REKHODO YA LUVHILO

Mutambo: Ateletiki

Fhongoɻoho: Ngweña ya mugidimo wa luvhilo Speedy Mthembu u vunda rekhodo ya Afrika Tshipembe ya 100 m musi wa muhañiso wa Vhugweña ha Afrika Tshipembe ngei Port Elizabeth madekwe.

Deithi:

**WIKHETHE DZI MBUMBUREA
NGA UVHA'A U THOMA**

Mutambo:

Fhungothoho:

(Handwriting practice area)

**RACHEL U RWA VHA TSHI WA
U SWIKA KHA SEMIFAINAA
WIMBLEDON**

Mutambo:

Fhungothoho:

(Handwriting practice area)

**MUSIDZANA U VUN A REKHODO
YA U VEKELA PHAN A BAMBELONI**

Mutambo:

Fhungothoho:

(Handwriting practice area)

Kha ri nwale

Talelani maiti a re kha thoho dza mafhungo dzi re afho ntsha.

Zwino nwali mafhungo o imaho nga othe ni tshi shumisa nyito i re kha tshifhinga tsho fhiraho.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Kha ri vhale

Tshikoloni tsha vhoiwe hu na gurann̄a? Arali i hone, ndi atikili dza lushaka lufhio dzine dza ንwalwa khayo? Arali i siho, ni vhona u nga ndi mafhungo mahulwane uri i vhe hone? Rerani ni kha zwigwada zwa vhoiwe.

EDITH U BIDIGAMA MATONI A VHANZHI

JJ Menge

Mudzhiminasitiki Edith Moetsi, we a vha a sa ḋivhei musi a sa athu wina mendele mutamboni ya Commonwealth Games ንwedzi wo fhelaho, u khou lavhelelwa u vha ene mukungavhathu musi wa muṭaṭisano wa ANNUAL Bumbo Gymnastics Cup ya Afrika Tshipembe. Hoyu ndi wone muṭaṭisano muhulwane wa dzhiminasitiki Afrika Tshipembe ንwaha muṇwe na muṇwe.

Muṭaṭisano uyu u ḋo vha hone u rangani ha ንwedzi u ḋaho nahone Moeketsi u ḋo vha a tshi khou ṭaṭisana na vhadzhiminasitiki vha mathakheni vha mashangodavha.

Moeketsi, wa miṇwaha ya 20, a no bva Polokwane ngei Limpopo, o tou kundwa kaṭukuṭuku kha fainaṭa ya u thambuļa ngei kha Commonwealth Games. Naho zwo ralo, kutambele kwave miṭaṭisanoni iyi kwo ita uri a ḋivhee mitamboni fhano Afrika Tshipembe.

Moeketsi o ḋelwa nga muhumbulo wa u tamba mitambo ya dzhiminasitiki musi e na miṇwaha ya 11 musi we a vha o ṭalela mitambo ya Sydney Olympics ya 2000 kha TV. Mugudisi wawe Marie Slabbert vho kona u vhona mpho yawe musi wa ngudo dza ndowendōwe e tshikoloni. Vha mbo mu dzhia vha thoma u mu gudisa lune na ḥamusi vha kha ḋi vha mugudisi wawe.

Moeketsi o vha ngwēna ya lushaka ya dzhiminasitiki ya u sumbedza vhutsila nga 2011 nahone a sedzesha fhedzi zwa u thambuļa, ndi henehfa hune a vha kha vhuimo ha vhurathi ḥifhasini ḥothe.

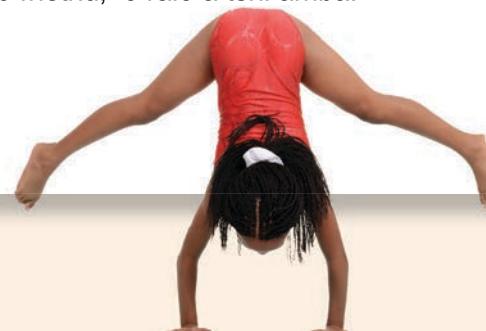
U dzula na mme awe, makhulu, mmame, vhazwala vhavhili na vhakomana vhavhili henengei Polokwane.

“Makhulu wanga na mmame wanga ndi vhone vhaedziselwa vhanga. Ndi vhone vhe vha nthusa uri ndi vhe zwine nda vha zwone ḥamusi,” u ralo a tshi amba.

U pfana na u ya baisikoponi e na khonani dzawe, fhedzi uri o sedzesha buḍo ḥe a ḋinangela ḥa dzhiminasitiki, hune a ḥireina awara nnzhinnzhi kha ḫuvha.

Naho a tshi ḋo vha a tshi khou ṭaṭisana na vhaṇwae miṭaṭisanoni ya ḥifhasi, ndivho yawe khulwane zwa zwino ndi u tamba miṭaṭisanoni ya mitambo ya Olympic.

“Ndi khou shuma nga ndīla dzothe uri ndi ye hafho fhethu,” o ralo a tshi amba.”

Deithi:

Kha ri የwale

Edith o shuma zwavhuđi kha dzhiminasitiki? Bulani uri ngani.

O tou kundwa kałukułuku kha fainała. U dzhia vhuimo ha vhungana nahone o wana mendele ifhio?

Fhongołhoho (muhumbulo muhulwane) ḥa phara ya u thoma ndi ḥifhio. Ḫi የwaleni.

Talutshedzani nga maipfi aŋu zwine ḥhoho ya atikili ya amba zwone.

Ndi nnyi we a የwala atikili iy?

Muedziselwa ndi mini. Vhaedziselwa vhawe ndi vhonnyi?

Muedziselwa waŋu ndi nnyi? Bulani uri ngani.

Kha ri የwale

Shumisani maipfi aya kha u fhedzisa mbudziso.

Edith o bebwa [] ?

U tamba mutambo [] ?

U ḥhereina [] ḫuvha ḥinwe na ḥinwe?

U dzula na vhatu [] ha hawe?

Vhaedziselwa vhawe ndi [] ?

ufhio

ngafhi

lini

vhonnyi

vhangana

TEACHER: Sign

Date

49

U ñwala

Kha ri ñwale

Shuman ni kha zwigwada.
Itani mepe wa mihumbulu
wa u pulanelu atikili ya
gurannda ine na do i ñwala
ya gurannda ya tshikolo i tshi
mba nga Edith Moetsi.

Kha ri ñwale

Ambani nga atikili
iyi ni kha zwigwada
zwa vhoiwe.

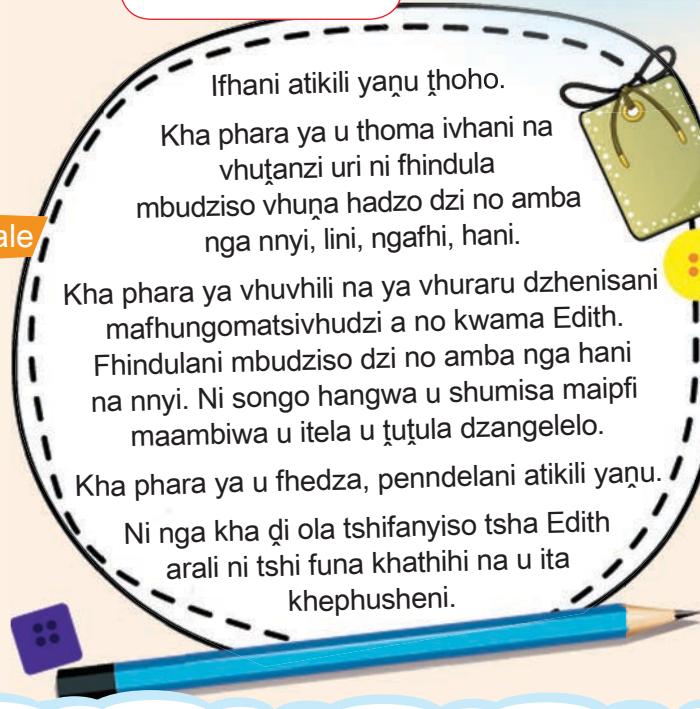
EDITH

Ifhani atikili yanu thoho.

Kha phara ya u thoma ivhani na
vhutanzi uri ni fhindula
mbudziso vhuña hadzo dzi no amba
nga nnyi, lini, ngafhi, hani.

Kha phara ya vhuvhili na ya vhuraru dzhenisani
mafhungomatsivhudzi a no kwama Edith.
Fhindulani mbudziso dzi no amba nga hani
na nnyi. Ni songo hangwa u shumisa maipfi
maambiba u itela u tutula dzangelelo.

Kha phara ya u fhedza, penndelani atikili yanu.
Ni nga kha di ola tshifanyiso tsha Edith
arali ni tshi funa khathihi na u ita
khephusheni.

Deithi:

Kha ri nwale

Kha ri ite ndowedzondowe ya luambo. Shumisani maipfi a re zwitangeni kha u shandula zwitatamennde zwi vha mbudziso.

Edith u bva Limpopo. (ngafhi)

U qimvumvusa nga u talaela baisikopo.(mini)

U ita ndowendowe quvha linwe na linwe. (lini)

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhuno nga u shumisa **kha**, **nga** kana **ha**.

Polokwane i wanala vundu la Limpopo.

Nothembi u dzula fhasi ha bada i no bva Moloto.

O vhea bugu nthia tafula.

Maipfi a **kha**, **nga** kana **ha** a shumiswa kha u sumbedza fhethu hune zwithu zwa khou itea hone. Maipfi aya a shuma sa thangeladzina dici no shuma na madzina.

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhuno nga u shumisa mipfi a re afho fhasi.

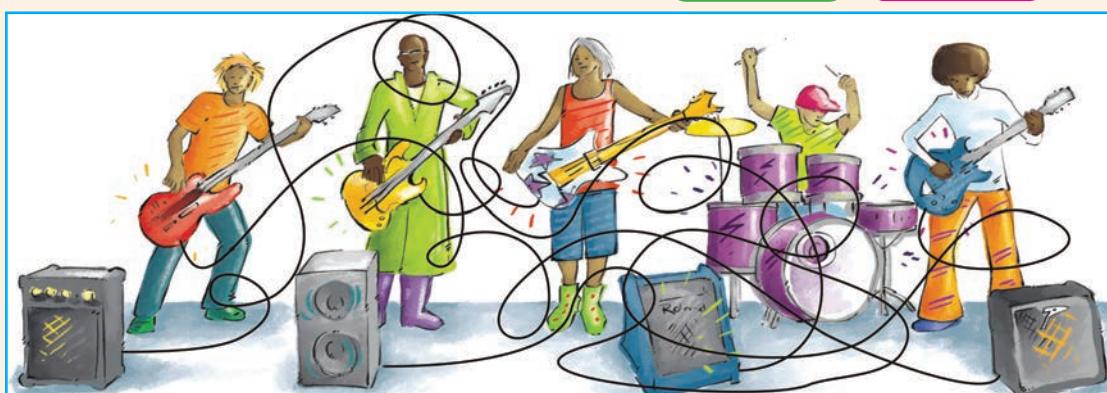
vhañwe

a hu na

vothe

haho

muñwe

Vhana vha khou lidza tshilidzo.

vha vhana vha khou lidza kañara.

Kha vhana a no khou tamba phiyano.

ane a khou lidza porompiña.

Zwino tevhedzelani khebuļu ni tshi livhanya kañara na tshipikara.

TEACHER: Sign

Date

Lusunzi na ḥivha

Kha ri ambe

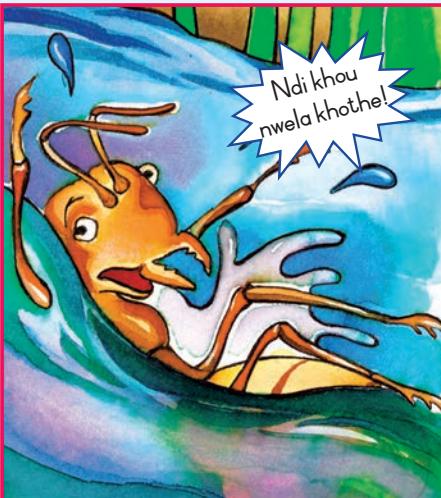
Shuman ni kha zwigwada.

Ni vhona u nga phukha dzi a thusana? Hani?
Phukha ḥukhu i nga thusa phukha khulwane? Hani?
Muthu muṭuku a nga thusa muthu muhulwane? Hani?
Ni vhona u nga phukha dzi a amba dzothe? Bulani
mbuno dza u tikedza phindulo yanu.

Kha ri vhale

Lusunzi na ḥivha

Liñwe ḫuvha hu tshi khou fhisa lusunzi lwo vha lwo dzula tsini na mulambo. “U bambela zwi nga ḫifa hani”, lu ralo lu tshi khou humbula. Lwa dzhenisa mulenzhe muthihi mađini, lwa tevhedza nga muñwe, lwa dovha muñwe. Hu si kale lwa mbo ḫi wela nga ngomu. Lutsinga lwa mađi lwo vha lu na maanda lwe lusunzi lwa vho balelwa u bva mađini.

“Thusani”, lu a vhidzelela. “Ndi khou nwela khotel!” A hu na we a lu pfa lu tshi khou vhidzelela. Musi lusunzi lu tshi vho pfa uri ngoho lu khou nwela khotel, ha fhira ḥivha ḫi tshi fhufha. La vhona uri lusunzi lu khomboni ḫa wisa ḫari ḫa wela ngomu mađini. Lo vha ḫi tshi tou nga tshikwekwete tshine lusunzi lwa nga namela.

“Ndi a livhuha ḥivha. Liñwe ḫuvha ndi ḫo u thusa.”

Ḥivha ḫa sea.

“U muṭukusa kha u nga nthusa, iwe kusunzi kuṭukutuku.” ḫa mbo fhufha ḫa ḫuwa.

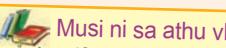
Ha fhela miñwedzi i re na tshivhalo. Liñwe ḫuvha, lusunzi lwa vhona ḥivha ḫo dzula murini.

Musi ḫi sa athu na u ri “Ndaa” ha ḫa muñwe mutukana e na vhura na musevhe. O vha a tshi khou ḫodou u pfula ḥivha. Nga u ḫavhanya, lusunzi lwa nambatela kha mulenzhe wa uyu mutukana lwa mu luma. “Eish!” ndi ḫa mutukana a tshi tzhemba, a laṭa vhula vhura na musevhe fhasi.

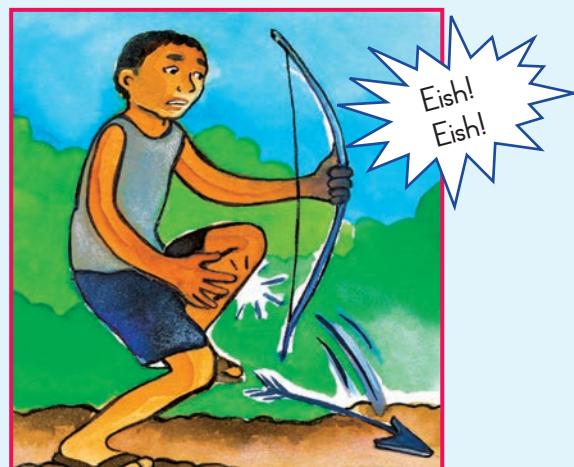
“Ndo livhuha,” ndi ḥivha ḫi tshi vhidzelela ḫa mbo ḫi shavha.

“U muṭukusa kha u nga nthusa, iwe kusunzi kuṭukutuku.”

Lungano ndi nganea pfufhi i no gudisa vhathu pfunzo. Vhaanewa vhalwo vha vha vhe zwipuka. Tshiṭori tsha hone ndi tshipfufhi. Irwe ya phuka idzi i vha i tshi ḫihudza kana u ḫikukumusa ngeno irwe i tshi fhedza yo sumbedza iyi ya u thoma uri kutshilele kwayo a si mikhwa yavhuđi nahone a ku ḫanganedzei.

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫohohi ni lingedze u humbulela uri marwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siatari ni wane uri ni ḫo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Deithi:

Kha ri nwale

Ndi ngani lusunzi lwo pfa lu tshi tama u bambela?

Ho bvelela mini khalwo?

Liivha lo lu phulusa hani?

Lusunzi lwo phulusa hani liivha?

Ni vhona u nga tshiṭori itshi tshi amba nga zwithu zwa zwa bvelela zwa vhukuma? Bulani uri ngani.

Ni vhona u nga mafhungo aya o bvelela nga khalañwaha ifhio?

Nangani nthihi ni i tangedzele.

tshimedzi tshifhefho tshilomo vhuria

Ndi ngani ni tshi ralo?

Tshiṭori itshi ndi lungano? Lungano ndi mini? Nangani phindulo nthihi:

1. Tshiṭori tshire khatsho phukha dza vha vhatambi vha no funza vhatsho pfunzo.
2. Tshiṭori tshi re na vhadzimu na vhakundi.
3. Vhurifhi (luñwalo)vhupfufhi

Ni vhona u nga lungano ulu lu ri funza mini?

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi a re kha tsha monde na zwine a amba zwi re kha tsha u ja.

lutsinga lwa madi lu na maanda
kułukułuku
mphulusa
minzhi
fhufhela

kurole
i re na tshivhalo
ntshidza
nambatela
madi a elela nga nungo

TEACHER: Sign

Date

U elekanya nga lusunzi na ḥiivha

Kha ri ḥwale / Nangani maipfi mararu a no ṭalutshedza lusunzi ni a tangedzele.

muhali

musilingi

a lu pfi

lu a ḫikukumusa

muvhavhaleli

goswi

Shumisani ayo maipfi mararu kha u ḥwala mafhungo mararu.

lu a ḫifunga

Kha ri ḥwale

Vhalululani lungano lwa lusunzi na ḥiivha ni ḥwale zwi tehelaho.

Thoho ya lungano ulu

Fhethuvhupo ha lungano ulu

Vhaanewa vha lungano ulu

Khudano i re lunganoni ulu

Thasululo

Pfunzo

Deithi:

Kha ri nwale

Zwino ni khou ya u riwala lungano lwa inwi muñe. Kha vhili la u thoma nangani tshipuka, kha vhili la vhuvhili nangani mvumbo dzatsho (zwine tsha takalela) ngeno kha vhili la vhuraru ni tshi nanga pfunzo ya tshiñori.

u dzima

vhutshivha

mbilu ḫukhu

u ḫidivha

u ḫiimisela

ṭhoni

mañata

u bvafha

Tshiñwe tshifhinga ndi khwiñe u ḫifhumutshela.

Zwanda zwi a ḫanzwana

U si na tshau u vha wa vhutshivha.

Mukudzathevhe ha funiwi.

U nga si takadze vhatu vhoñhe.

I hwala nga luñwe mbevha, mulindi wa vhuya wa ḫala.

Muthu u la tsha biko ḫawe.

Wa ḫikukumusa wa kundwa u a bvulwa mañda.

TEACHER: Sign

Date

55

Kha ri ambe

Shumani ni kha zwigwada zwa vhoiwe.

Vhusunzi hu shuma hu hoṭhe kana hu tshigwada?

Ni vhona u nga u shuma nga tshigwada zwi vhuedza mini?

Muđini wa hanu hu na vhusunzi? Vhu vha vhu tshi khou ḥoda mini?

Hu itea mini musi ni tshi lingedza u thivhela vhusunzi ndila ya u ya zwiliwani?

Kha ri vhale

Tsunzi dzi kha muduba

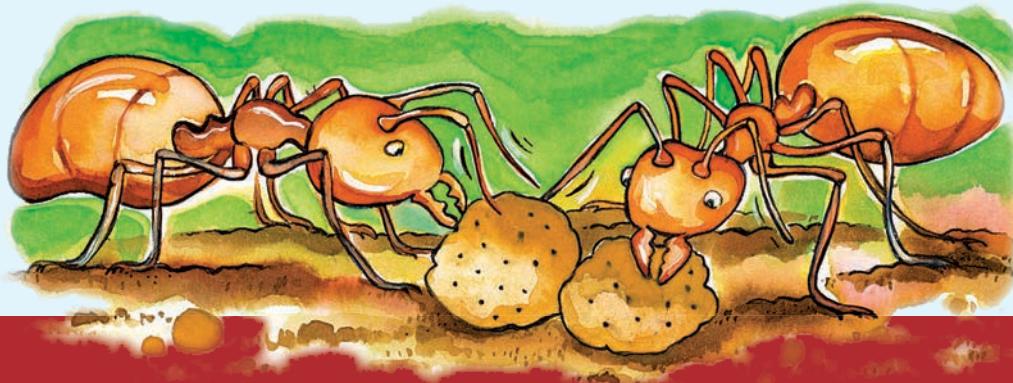
Masunzi a davhidzana hani? Ha koni u amba fhedzi a tea u vhudzana zwine zwa khou bvelela. A zwi ita nga ndilađe? A sisima feđa ja tshipentshela.

Ni khou ja sangwetshi. Hu wela matshakatshaka a vhurotho phasi. Hai, a zwi dini. Phano ha hashu a hu na vhusunzi. Fhedzi iđanu ima nyana. Lusunzi luthihi kana vhuvhili vhu no khou tshela matshakatshaka, khovhuļaa! Hai, izwi a zwi vhuyi zwa vha thaidzo na zwitkučuku. Vhusunzi vhu sa ḫadzi tshanda a vhu dini muthu. Fhedzi sedzesani nga vhuronwane. Yowee, zwikhokhonono zwitkučukuku khezwi zwi tshi khou ḫaramudza zwiphuphuledzi zwazwo muyani sa mañanga.

Khathihi fhedzi, luthihi lwa mbo ngalangala. Ndi ḫoli yo wana zwiliwa zwino i khou gidimela u ramba shango ḥothe. Fhedzi lu tea u elelwa ndila ya u vhuya zwiliwani. Ngauri vhusunzi a vhu na ḫayo dza u sia vhuļala, lwa mbo sia vhuļala ha feđa.

Musi ḫoli i tshi swika tshiṭahani i vhudza mařwe masunzi, i tshi shumisa feđa, uri yo wana zwiliwa. Ha mbo vha na dakalofulu. Hu si kale ha vha ho bva, hu khou gidima nga murahu ha ḫolitsevhi hu tshi tevhela feđa ḫolitsevhi ya sia. Hu si kale ho no mbo vha na muduba mulapfulapfu wa vhusunzi heneffo phasi. Matshakatshaka a khou ḫuwa o livha tshiṭahani.

Deithi:

Kha ri nwale

Vhusunzi vhu "amba" nga ndilade?

Vhu wana hani ndila ya u humela tshiṭahani?

Ni vhona u nga vhusunzi ndi zwivhumbwa zwi re na tshika kana zwo kunaho? Tikedzani phindulo yanu.

Phara iyi i no amba nga vhusunzi i fhambana hani na lungano lwe na vhala.

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi a re kha tsha monde na zwine a amba zwi re kha tsha uła.

davhidzana

tshiphuphuledzi

tshiṭaha tsha vhusunzi

ṭholi

lusunzi lwo rumelwaho u ḥolela zwithu.

mutshotshonono wa vhusunzi vhu no dzula hoṭhe.

amba

tshithu tshi no nga luṅanga kha ḥoho ya lusunzi

Kha ri nwale

Shumisani maipfi aya kha u fhedzisa mafhungo.

Masala a nga shumisawa vhuimoni ha dzina kana a shuma na dzina.

Zwone

Hone

hothe

Vhusunzi a vhu ambi hoṭhe. [] hu tou davhidzana nga zwiphuphuledzi.

Musi [] ni tshi wisa matshakatshaka, vhusunzi vhu a a doba. [] inwi [] ene

[] a zwi na mushumo, arali na wisa matshakatshaka a zwiliwa, vhusunzi vhu do

ja matshakatshaka ayo. Ndi zwone! Mukoma wa vhusunzi [] u dzula tshiṭahani

tsha vhusunzi. Vhusunzi [] vhu a mu shumela.

Kha ri nwale

Maṭaluli aya na mađadzisi zwi bva kha lungano lwa lusunzi na liivha. Talelani mađadzisi nga muvhala mutswuku ni tangedzele maṭaluli nga muvhala wa lutombo. Zwino a shumiseni mafhungoni anu inwi muṇe.

muṭukusa	
muṭukutuku	
fhasi	
mulamboni	
mađini	

TEACHER: Sign

Date

Kha ri የwale

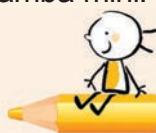
Ngano dzi shumisa zwipuka na vhaanewa vha zwipuka kha u ታana vhathu na mvumbo dzavho.

Lavhelesani vhili ገa zwipuka ግi re kha bammbiri ገa u shumela ገa 26. Nangani tshipuka tshithihi tshine na vhona u nga tshi na mvumbo i no fa na na yañu ni የwale ተhalutshedzo ya mvumbo yañu i no nga ya itshi tshipuka. Tsumbo, arali ni tshi vhona u nga ni fana na lusunzi, ni nga amba ngauri ni mushumi wa biko nauri ni kona u shuma na vhañwe vhathu nga ndilade.

Kha ri የwale

Ndivho ya lungano ndi u kaidza kana u funza pfunzo. Ambani nga ndivho iyi ni kha tshigwada tshañu. Ni ambe uri u eletshedzana zwi amba mini. Ambani nga mbudziso dzi tevhelaho ni የwale phindulo.

Ndi lini hune na ታoda nyeletshedzo kha muñwe muthu?

Ndi lini hune na si ታደे nyeletshedzo kha muñwe muthu?

Ni nga ita mini musi ni tshi khou ታዶou eletshedza muñwe muthu ngeno a sa ታዲ nyeletshedzo yañu?

Anetshelani khonani dzanu tshičori tshine na tshi ዲivha tshi re na pfunzo kana nyeletshedzo.

Ni kone u የwala muñodo mupfufhi wa tshičori itshi.

Deithi:

Kha ri nwale

Tanganyani mafhuno. Shumisani ma tanganyi a re afho fhasi.

Tsumbo

ngauri

fhedzi

zwino

Liivha la posa tarī madini. Lo vha li tshi tama u thusa lusunzi.

Liivha la posa tarī madini ngauri lo vha li tshi tama u thusa lusunzi.

Lusunzi iwo vha lu tshi khou pfa mufhiso. Lwa tama u ya u bambela.

Mutukana o vha a tshi khou toda musevhe na vhura. Lusunzi lwa mu luma.

Liivha la sea. Lo vha li sa humbuli uri lusunzi lu nga li thusa.

Mutukana o vha a tshi do vha o pfula liivha. Lusunzi lwa mu luma.

Kha ri nwale

Dubekanyani mafhuno a tevhelaho nga ngona uri ni vhumbe phara.

Hu si kale lusunzi lwa pfa u nga lu do nwela
khothe lwa huwelela lu tshi toda thuso.

Musi we duvha la vha li tshi khou fhisa vhukuma,
lusunzi lu humbula u ya u diambusa mulamboni.

"U songo vhilahela," hu vhidzelela liivha.

"Ndi do u thusa."

Shudu liivhi, lwa dudumelesa lwa vho wela
ngomu madini.

"Ndi a livhuha liivha. Linwe duvha ndi do u thusa."

La posa tarī madini.

Lusunzi lwa shumisa tarī sa tshikwekwete.

TEACHER: Sign

Date

59

Kha ri ambe

Rerani nga mbudziso idzi ni kha tshigwada tshanu.

- Ni vhona u nga tshipuka tshiṭuku tshi nga thusa tshihulwane? Hani?
- Ni a ḫivha tshiṭori tshe khatsho muthu muṭuku a kunda muthu muhulwane?
- Ni vhona u nga saizi i ḫi dzula i tshone tshithu tshihulwane? Tikedzani phindulo yaṇu.
- No no vhuya na thusa muṇwe muthu kana tshipuka?
- Ṭalutshedzani kiłasi uri ndi nnyi we na mu thusa na uri uyu muthu kana tshipuka no mu thusa nga ndilade.

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫhōho ni lingedze u humblela uri marinalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni ḫo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Kha ri vhale

Liṅwe ḫuvha mbevha mbili ḫukhu tseṭha (gireyi) dzo vha dzi tshi khou ḫalela lidaū ḫo shuvhama ḫuvhani. “Dadamalani n̄tha ha ningyo yawe”, ndi iñwe i no ralo, “ri vhone arali a tshi ḫo vuwa.”

Kubevha kwa dadamala nga n̄tha ha ningyo ya ndau, ha bvelela mini? Nazwino, ndau ya mbo ḫi vukuluku ya bata kuļa kubevha nga shimba līhulu lāyo.

Lidaū ḫa pfa ḫo dinalea nga maanda ḫa vho ḫodou dzhota kuļa kubevha kuseṭha kuṭukuṭuku. “Ndāa, ndi khou humbelu u sa līwa,” ndi mbevha i tshi phuphuthedzela ngeno i tshi khou tetemela. “Liṅwe ḫuvha ndi ḫo vha thusal!”

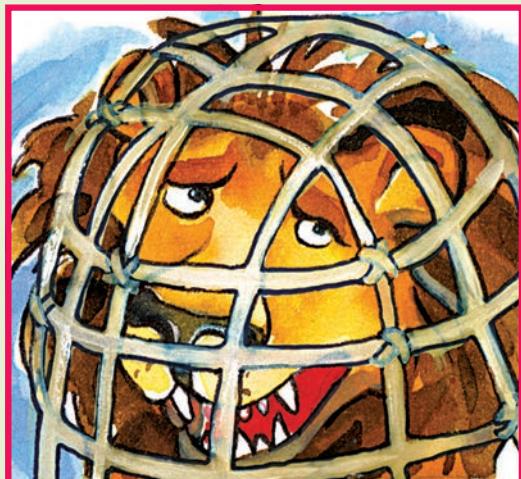
Ndau ya sea. “Iwe? Wo ḫukufalesa lune u nga si thuse muthu, kubevha! U nga si vuwe wo nthusa!” Ngauri ndau yo vha i si na ndala ya litsha kubevha kwa ḫuwa.

Hu si kale, ndau ya vha i tshi khou gidima heneffo sananga. Ya mbo ḫangana na mambule e vhatu vha rea a u fasha ntsa. Ho vha hu nethe khulu, ndau yo vha yo fashiwa lwa u tou kwanyeledzwa. I sa koni u sutuka, fhedzi u vhomba i tshi kona.

“Thusani! Thusani!” i ralo i tshi vhomba. “Mphuluseni kha mambule aya.”

Ha mbo fhira ntsa. “Ndi nga si u thuse,” ndi ntsa i no ralo. “Vhege yo fhelaho wo ḫa mukomana wanga.”

Ha fhira muvhuda. “Ndi nga si u thuse,” ndi muvhuda u no ralo. “Vhege yo fhelaho wo ḫa mme anga.” Ha mbo fhira kubevha kuseṭha ku tshi gidima. “A wo ngo ndya vhege yo fhelaho,” ndi kubevha ku no ralo. “Ndi ḫo u thusa.”

Zwenezwo kubevha kwa thoma u shenga aña mambule. Kwa shenga, kwa shenga, kwa shenga. Nga vhuya, ji tshi vho fhefha kwa vha kwano phula buli lihulwane kha mambule ja nga tenda uri ndau i kone u bva.

"Ndo livhuha khonani yanga ḥukhūtukhu. Zwino ndi vho zwi ḥivha uri na phukha ḥukhu dzi a kona u thusa phukha khulwane" ndi ndau i no ralo.

Kha ri nwale Rerani nga mbudziso idzi ni kha zwigwada zwañu ni kone u nwala phindulo.

Ni vhona u nga tshiṭori itshi ndi ngoho? Tikedzani phindulo yañu.

Ni vhona u nga tshiṭori itshi tshi na pfunzo ine tsha ni funza? Ndi ifhio pfunzo ya hone?

Thoho ya tshiṭori itshi i nga vha ifhio?

Lungano lu a kaidza na u funza. Ni vhona u nga lungano lwa ndau na mbevha lu na pfunzo ine lwa ri funza? Ni vhona u nga ndi pfunzode?

Lavhelesani mirero iyi ni ambe uri ndi ufhio u no yelana na tshiṭori itshi. Itani thiki tsini nawo.

Tshi na phepho a tshi sumbedzwi mulilo.	Ndi tshiṭaka tshe wa vhona ḥowa, u ḫri i tshee ngomu.
U tshi dza muro wa muvhuduña ranga u ya tshilaloni.	Zwanda zwi a ḥanzwana.

Ndi ngani mbevha yo dzindela ndau?

Ndi ngani ndau yo humbula u sa ja mbevha?

U elelwa zwa mbevha na ndau

Kha ri ñwale /

Tumani tshipida tsha u thoma tsha fhungo na tsha vhuvhili. Ni kone u ñwala mafhongo a re one (o teaho) tshikhali tshi re afho fhasi.

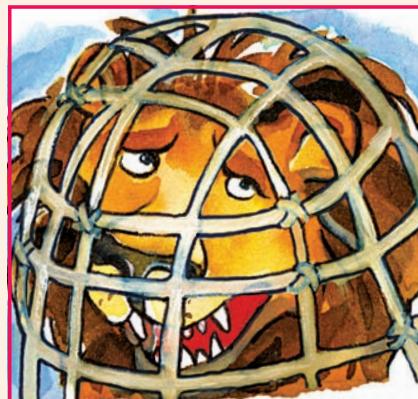
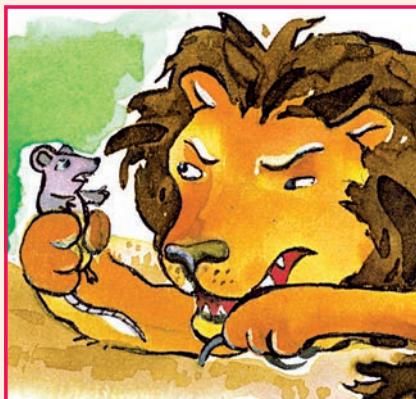
Ndau khulukhulu yo vha yo	uri ku sa vhulawe.
Kubevha kwa luvhelela kwo luvhelela	ngauri yo vha i na maño a fhiraho.
Ndau yo dzhena mambuleni ngauri	shuvhama duvhani yo digeda.
Mbevha yo vha i na zwine ya kona	kha zwiito zwayo zwa u dihudza.
Ndau yo vha i tshi khou ḥoda u humbela pfarelo	yo vha i tshi gidima i sa londi.

Kha ri ñwale /

Dobani maipfi kha lungano lwa lusunzi na jjivha.
Ni kone u ita zwi tevhelaho.

- Talelani ipfi ji no amba **u la**.
- Tangedzelani ipfi ji no amba **u pfuka**.
- Khałarani ji no amba **u ḥafuna zwipiđa nga zwipiđa**.
- Itani tshifhambano tsini na ipfi ji no amba fhethu hu re na zwiṭaka na miri.
- Itani thiki tsini na ipfi ji no amba **u luvhelela tshoṭhe**

Deithi:

Kha ri ንwale

Lavhelesani bammbiri ወ u shumela ወ 26 hafhu, ni shumise tshipuka, mvumbo yatsho na pfunzo i re khatscho, zwe na zwiñwala henengei.

Thoho ya lungano

Mvumbo na zwiito

Fhethuvhupo

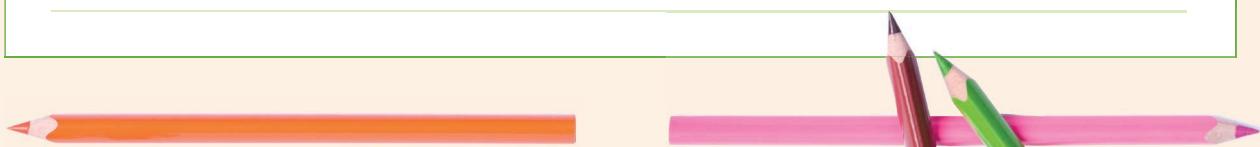
Zwiitei

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Pfunzo

TEACHER: Sign

Date

Kha ri vhale

Ndau na mbevha

Nga Jerry Pinkney

Tsho senguluswa nga Megan Cox

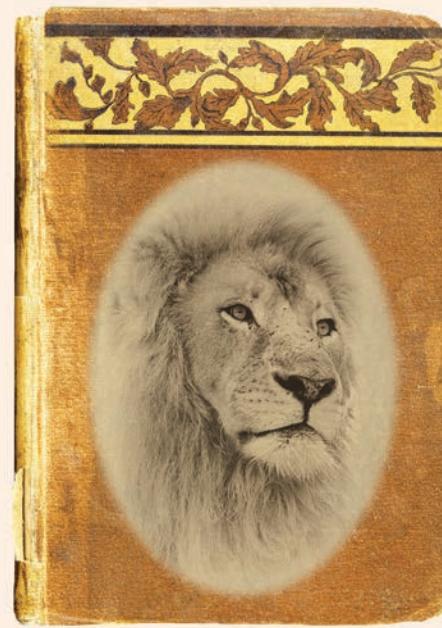
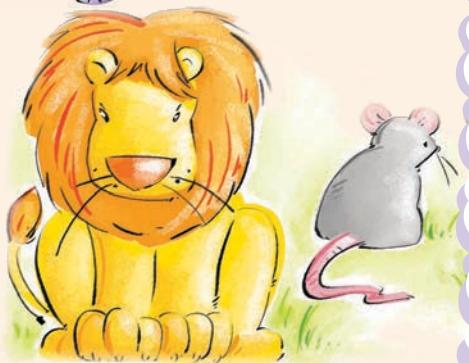
Zwifanyiso zwa manakanaka zwi re kha lungano ulu lwa Aesop lwe lwa tou ñwalululwa zwo ita uri Jerry Pinkney a wine Caldecott Medal wa 2009 wa bugu ya mañekheni ya zwifanyiso kha Amerika Jotthe.

Lungano lwa *Ndau na Mbevha* lu anetshela nga huswa lungano lwa kale na kale lwa buka ja vhulenda le ja khathutshela mbevha, lwe nga murahu musi jo no fashwa nga mambule, mbevha ya vho fhedza yo li thusa nge ya shenekanya mambule jidau ja kona u ponyoka. Bugu heyi ntswa i songo qalesaho maipfi i shumisa fhethuvhupo ha midavhi ya Serengeti. Sananga jo ñalahozwiñoni, zwipuka na zwikhokhono zwi no sumbedzwa nga zwifanyiso zwa u naka. Ndau ri i vhona sa nduna ya mashango i no tshimbila i tshi tou sunya i tshi tandula shango jo ñalahozhuña na ndou dzine dza si kundwe u rembuluwa dza i sedza. Fhedzi khombo i dzula i hone i kha tshivhumbeo tsha vhazwimi vho ambaro zwiambaro zwa khakhe. Avha vhatu vho mbo rea gwekwe vha vhuvha vha tshi ingamela buka ili li tshi dzhena mambuleni. Musi mukosi wa u vhomba ha ndau u tshi swika ndevheni dza mbevha, mbevha i takuwa nga luvhilo ya ya u phulusa ndau nge ya tou shenekanya mapfundo a mambule ngeno mufashiwa o lavhelesa o hanganea.

Vhana vha miñwaha ya vhukati ha 6 na 11 vha do takadzwa ngauri Vho Pinkney vha shumisa nzulele dzi no wanala miñani yashu. Ri wana uri Vho Ndau na Vho Mbevha na vhone vha na miña yavho ine ya kha di vha miswa. Masiatari a u khunyeledza a sumbedza nduna iyi i tshi khou ralo u sunya i na tsanzi yayo na vhana, ngeno muñanani ho tenyama mbevha na vhana vhayo.

Kha ri ambe

- Ndi nnyi we a ñwala bugu iyi a dovha a ola zwifanyiso?
- Ndi nga mini bugu iyi yo wina mendele?
- Iyi bugu yo ñwalelwa vhavhali vha miñwaha (mirole) ifhio?
- Fhethuvhupo ha tshiñori itsi ndi ha ngafhi?
- Phukha dzi vha dzo livhana na khombo ifhio?
- Lungano ulu lwa Ndau na Mbevha lu fhambana ngafhi na luja luñwe lungano lwe na vhala?
- Ndi lufhio lune lwa ni takadzesia. Bulani uri ngani.

Deithi:

Olani tshifanyiso tshi no yelana na tsenguluso ya bugu.

Kha ri nwale

Talani mutalo u tshi
livhanya tshipida tsha
u thoma tsha murero
na tsha u fhedza.

Kha ri nwale Zwino nwalandi mirero mivhili ye na tou disikela.

U tshi dza muro wa muvhuda
U si seme thavha
Funguvho lo ri thi laiwi
Ri de ndi mbiidi
A hu na pfene li no
Tshe wa da iwe tshilavhi

la fhira mudi lo kovhela.
ro vhona mavhala.
fa li songo gonya luwa.
na murundo wa phofu u do nwa.
u tshee kule.
ranga u ya tshilaloni.

Kha ri nwale Nangani nyito yone ni i talele.

Vhaendela shango vha re bisini zwi/vha talela ndau nga maforokiki.

Kubevha Tongani tshi/ku khou ya phakhini ya ndau namusi.

Rothe nga kilasi ri/i khou ya u guda nga ndau namusi.

TEACHER: Sign

Date

Lungano lu sa fhirwi

Kha ri ḥwale

Lavhelesani bammbiri ja u shumela ja 29. Lavhelesani tshifanyiso tsha musi mbevha i tshi fashulula ndau mambuleni.

Nwalani mapulo a maipfi a zwine na vhona u nga vhabvumbedzwa avha vha khou vhudzana.

Kha ri ḥwale

Shumisani tshati i re kha bammbiri ja u shumela ja 30 kha u ita pulane ya lungano lune na do lu ḥwala, lwa musi mbevha i tshi thusa ndau. Dzhenisani ṭhoho dza mafhungo kha pulane yanu tshikhalani tshi re afho phasi.

Ṭhoho

Mathomo, hune na thoma hone tshiṭori.

Mutumbu, hune na anetshela hone tshiṭori (Ni vhe na vhuṭanzi uri ndau na mbevha zwi amba zwothe.)

Magumo, hune na tandulula hone thaidzo ya tshiṭori.

Deithi:

Kha ri ካውለ Zwino ካውላኒ lungano lwa inwi muñe.

TEACHER: Sign

Date

Ndi a kona

- u vhala atikili ya gurannda
- u fhindula mbudziso dzi no kwama atikili ya gurannda.
- u topola zwine maipfi a amba.
- u shumisa thangeladzina.
- u shumisa małanganyi.
- u ḥwala mafhungo a u ḥalutshedza.
- u amba nga tshifanyiso.
- u shuma na tshifhinga tsha zwino, tsho fhiraho na tshi qaho.
- u buła mihumbulu yanga.
- u topola mafhambanyi
- u topola fhungothoho (muhumbulo muhulwane).
- u ḥwala atikili.
- u ḥwala phara.
- u pulanela atikili.
- u shandula zvitatamennde zwa vha mbudziso.
- u fhedzisa mafhungo ndi tshi shumisa kha, nga kana ha.
- u rera nga zwiłaluli zwa lungano.
- u vhala lungano.
- u fhindula mbudziso dzi no kwama lungano.
- u wana phambano vhukati ha zwiłori zwa vhukuma na zwiłorikhumbulelwa.
- u buła mihumbulu yanga.
- u livhanya maipfi na zwine a amba.
- u ḥwala ḥhalutshedzo.
- u topola zwiłaluli zwa lungano.
- u shumisa masala.
- u ḥwala mafhungo ndi tshi shumisa małaluli na maładzisi.
- u shumisa małanganyi.
- u dubekanya mafhungomatsivhudzi.
- u shumisa mirero.
- u vhala tsenguluso.
- u doba maipfi mańwalani.
- u pulanela na u ḥwala lungano.
- u shumisa nyito dzo teaho vhonęfhungo.
- u shumisa maambiwa.

Thero ya 3: Mafhungomatsivhudzi e mushumoni

U nea na u tevhela ndaela
Themo ya 2: Vhege dza 1 - 2

33 U vhala leibulu 70

U shuma nga tshigwada.
U amba nga tshaka dzo fhambananaho dza leibulu.
U rera nga vhuhulu ha u vhala ndaela nga vhuronwane.
U vhala leibulu ya tshithusamatakalo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama leibulu.
U vhambedza maipfi na zwine a amba.

34 Zwiwe hafhu nga ndaela 72

U livhanya mafhungomatsivhudzi.
U topola maiti a ndaela.
U shumisa ndaela kha mafhungotswititi.
U shumisa ndongazwiga dzo teaho.
U shumisa maqadzisi a tshifhinga, a maitele, a fhetu na a digiri.

35 U ita tsha u vhuisa mare 74

U vhala risipi
U tevhela ndaela dza u ita ɖirinkhi ya smoothie.
U fhindula mbudziso dzi no kwama risipi.
U ɬalutshedza maga a kuitele hu tshi shumisa maipfi a u ɬanganya a no nga tsha u thoma, u bva afho, ha tevhela na tsha u fhedza.
U ɬanganya mafhungotswititi mavhili a vhumba mafhungotserekana hu tshi shumisa ngauri, nga murahu, naho, vhunga na musi.

36 Maiwe hafhu nga zwiliwa 76

U nea ndaela hu tshi shumisa maiti a ndaela: *iyani, wanani itani*
U tevhela ndaela dzi re kha imei ɬ dza u ita mabisikitsi a tshifhauwo tshi no seisa.
U rumela sms hu tshi shumisa maipfi o pfufhifhadzwaho.
U riwala ɬukhufhadzo dza maipfi hedzi: I, ml, T, t, g, kg

37 Swobo 78

U rera nga tshifanyiso.
U vhala tshitor tshi no pfi Swobo ya Matombo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tshitor.
U bula zwiitsi.
U topola maga e a shumisa kha u ita swobo.
U topola mvelelo.

38 Swobo, swobo ya u difha 80

U nanga lushaka lwa swobo i no ɿwa hayani.
U riwala muteshev wa thinganya dze dza shumisa kha swobo.
U riwala ndaela hu tshi shumisa maipfi a ndaela sa *tanganyisani, tshetshelelani, vhadjani, shelani*.
U riwala mvetamveto ya thinganya na ndaela.
U pefesa ndivho ya u shumisa elipsisi magumoni a fhungo.
U riwala phara ya u penndela ya tshitor tsha Swobo ya Matombo.

U shuma kha zwigwada hu tshi riwalwa ngaganyalitambwa.
U riwala ngaganyalitambwa hu tshi shumisa ɬohoho dza: ɬohoho, bono, vhabvumbedza na puloto.

39 Liedza ja mivhala 82

U amba ri kha zwigwada nga musingavhadzimu (musengavhadzimu) na mivhala yawo.
U pima tshipitsi tshe tsha itwa nga tshigwada.
U vhala liedza ja u ita mivhala.
U nanga ɬohoho ya liedza ili.
U topola maiti a ndaela.
U fhedzisa fuʃoutshati
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U riwala maipfi dikishinari.
U topola mabulafhethu: kule, fhasi, tshikoloni, n̩tha na ngomu.
U dzhenisa maqaluli a re one a tshi ɬalutshedza musingavhadzimu khathihi na u shumisa maqaluli mafhungoni a re a au.

40 U vhekanya zwithu 84

U tevhedza ndaela.
U tevhedza ndaela dza u ola khosishumu.

Inthaviwu
Themo ya 2: Vhege dza 3 - 4

41 Heyi ndi fesheni 86

U rera nga mafhungomatsivhudzi tshigwadani.
U rera nga tshaka dza mbudziso dzine dza nga shumisa kha inthaviwu.
U rera nga mafhungomatsivhudza a u tou phaphelela ane muthu a nga tea a ɬoda musi a tshi ita ɬodisiso.
U vhala inthaviwu.
U fhindula mbudziso nngede.
U wana ndivho ya inthiviwu.
U riwala mbudziso tharu.
U shumisa zwigambudziso.
U riwala mafhungomatsivhudzi e kha maambelwa/mafhungo a u vhigela.

42 Maiwe hafhu a zwikhicha 88

U topola ɬohoho dza u riwala mafhungo ngadzo.
U wana uri hu tea u inthavuwiwa nnyi hu tshi itelwa u riwala atikili.
U riwala mbudziso ɬalutshedza na mbudzisopopolwa.
U vhala phara ye ya disendeka nga mafhungomatsivhudzi.
U fhindula mbudziso dzi no kwama girafu: muhumbulo muhulwane na zwidodombedza zwigede.
U sauksana na u sengulusa mafhungomatsivhudzi a re kha girafu.
U bula zwiitsi zwa data.
U nweledza mafhungomatsivhudzi e a wanala kha ɬodisiso.

43 U pfa nga zwa volibolo 90

U rera nga milayo ya u shumisa maambwaita.

U vhala ɬohoho dza marwala a volibolo.
U topola zwiko zwa marwala.
U tikedza phindulo.
U nea marwala ɬohoho
U vhambedza maipfi na zwine a amba.
U riwala maipfi kha dikishinari.
U vhea mafhungomatsivhudzi e kha maambelwa/mafhungo a u vhigela hu tshi shumisa zwiddevhe zwo teaho.
U shumisa maqanganyi kha u ɬuma mafhungo a re kha phara khathihi na u shumisa masala one.

44 Zwiwe hafhu nga mitambo 92

U riwala magumo.
U fhedzisa thebuļu.
U shumisa tshifanyiso kha u fhedzisa thebuļu.
U ita inthaviwu hu tshi shumisa maipfi a mbudziso a tevhelaho: *nnyi, mini, ngafhi na lini*.
U nweledza mafhungomatsivhudzi.
U shumisa tshifhinga tsho fhiraho tsha **kha di**.
U shumisa tshifhinga tshi ɬaho tsha **kha di**.

45 Notshi i no tshina 94

U rera nga vhuhulu ha u shuma nga tshigwada.
U vhala mariwalwa.
U fhindula mbudziso dza mariwalwa.
U wana zwiko zwa mariwalwa.
U topola zwine maipfi a amba.
U riwala maipfi kha dikishinari.
U ɬuma mafhungo.
U shumisa maambwaita.

46 U elekanya nga notshi na mutoli 96

U dubekanya mafhungomatsivhudzi a tshi pfala.
U leibaļa nyolo.
U riwala phara i no nea ndivho.
U riwala fhungo ɬohoho na mafhungo a no tikedza ɬohoho
U riwala muvhigo fhasi ha ɬohoho nngede.
U topola maqaluli a u ɬalutshedza, masala, maiti na maipfi a mbudziso.

47 Khangaru i no mangadza 98

U amba nga tshifanyiso.
U vhala mariwalwa a no tsivhudza a no amba nga khangaru.
U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama mariwalwa.
U vhambedza maipfi na zwine a amba.
U shandula zwigatamennde zwa vha mbudziso.

48 U elekanya nga khangaru 100

U shumisa mafhungomatsivhudzi a no bva marwaliwani kha u riwala phara i re na ndivho ngomu.
U fhedzisa marwala hu tshi shumisa maambwa.
U riwala muvhigo wa muthu ene muñe hu tshi shumisa ɬohoho nngede.
U shumisa zwigagarukela.

Kha ri ambe Shuman ni kha zwigwada.

- Ambani nga tshaka dzo fhambananaho dza ɿeibuɿu.
- Ndi nga mini zwi zwithu zwihiwlwane u vhala ndaela dzi re kha ɿeibuɿu?
- Ni vhona u nga hu nga bvelela mini arali ni tshi nga vhala fhedzi tshipida tsha ndaela dzi re kha ɿeibuɿu?
- Arali ni na mishonga ine na khou nwa kana u mila, ni tea u i vhea ngafhi?
- Ndi nga mini zwi zwithu zwihiwlwane u vhala ndaela dzi re kha ɿeibuɿu nga ndila yone?
- Ndi nga mini zwi zwithu zwihiwlwane u u la mishonga hu na muthu muhulwane tsini?

Kha ri vhale

MAFHUNGOMATSIVHUDZI A NDIVHO Tshishumiswa tshihulwane (phakhetheni inwe na inwe) Ndivho

Actigo

Tshifhungudzi

Mishumo

U engedza nungo na mafulufulu na u tuwedza sisiteme ya u lwa na zwitshili.

Mafhungomatsivhudzi manwe

- Act-Yu-go ndi tshiiangantha tshi no difha.
- I disa pfushi dzo nanguludzwaho nga vhuronwane dza u engedza mafulufulu.
- Sele dza malofha dzi dzula dzo takala.

Musi ni tshi shumisa tshishumiswa itshi

- Na tshi shumisa musi na musi ni do nyanyula mafulufulu.

Kushumisele:

Vhahulwane na vhana vha miwaha ya 10 na u fhira

Shelani phakhethe ngilasini yo dalaho $\frac{3}{4}$ nga madzi.

Rithani zwi ite bulo ni sa athu nwa.

Ni songo shumisa phakethe dzi no fhira nthihi kha awara dza 24.

Vhana vha miwaha ya fhasi ha ya 10.

Shelani hafu ya phakhethe ngilasini yo dalaho $\frac{3}{4}$ nga madzi.

Rithani zwi ite bulo ni sa athu nwa.

Ni songo shumisa phakethe dzi no fhira hafu kha awara dza 24.

Manwe mafhungomatsivhudzi

Kha zwi vhewe fhethu hu si na murongwe hu re fhasi ha 25°C hu sa swikeli vhana.

Phakhethe dzi re ngomu dzi a fhedza nwedzi.

Zwishumiswazvitikedzi:

Vitamani B1, B6, B12, C.

A hu na tshitatshi, likithousu, swigiri kana zwiingwantha.

Deithi:

Kha ri nwale

Rerani nga mbudziso idzi ni kha zwigwada zwañu ni kone u ñwala phindulo.

Mafhungomatsivhudzi a ndivho zwi amba mini?

Tshinwiwa tsha mafulufulu ndi mini?

Ni vhona u nga ndi ngani ṭhoho khulwane i re kha ɿebulu i ndenya kha ṭhoho dzi re kha mutumbu?

Hu na khethenkano nngana kha leibulu?

Musi ro sedza maledere, ndi thoho dza khethekanyo dzifhio dzi re na ndeme? Dzi ḥwaleni.

Ndi thoho dza khethekanyo dzifhio dzi si na ndeme? Dzi ñwaleñi.

Ndi zwingafhani zwine vhana vha re na miñwaha ya fhasi ha ya fumi vha tea u nwa?

Ndi nqa mini ri tshi nwa Act-Yu-go?

Ndi nga dipfa ngandilade musi no nwa Act-Yu-go?

Kharinwale

Livhanyani maipfi na zwine a amba. Talani
mutalo u tshi bva kha ipfi l̄inwe na l̄inwe li re
kha tsha monde u tshi ya kha zwine
la amba zwi re kha tsha u la.

tshihulwane
zwishumiswa
zwi re ngomu
zwiingwantha
pfushi
zwitopolwa

zwiengedzwa; zwiñwevho
zwiñwe; zwigede
zwiliwa; zwifushi
zwo shumiswaho
tshi shumaho; tshi thusaho
zwo shelwaho

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ñwale / Lavhelesani ndaela idzi dza kunwelwe kwa tshinwiwa tsha mafulufulu.

Livhanyani mafhungomatsivhudzi a re kha kholomo ya tsha u ja na muhumbulo muhulwane u re kha tsha monde.

Vhalani ni tevhedze ndaela dzi re kha lebuļu tshifhinga tshothe.	Ni songo renga kana na shumisa tshinwiwa tsha mafulufulu tshine tshiputeli/tshifaredzi tshatsho tsha vhonala tsho kheruwa, tsho geriwa kana tsho tshetshekanywa.
Ni tea u ñivha uri hu shumiswa mushonga mungafhani nahone lini.	Vheyani zwinwiwa zweithe zwa mafulufulu kule na vhana vhaļuku. Zwiniwa izwi zwi anzela u ñifha nahone vhana vha nga nwa u fhira mpimo vha tshi ri ndi ñirinkhi.
Ni songo vuwa no ñiita dokotela.	Arali lebuļu i tshi ri ni songo fha vhana vha re phasi ha miñwaha kana tshileme tshigede, ni songo zwi ita.
Tevhedzani tsivhudzo dzi no kwama mipimo ya miñwaha na tshileme tsha muthu.	Ni songo vuwa no fha muñwe kana na shumisa zwekalulaho u fhira ndaela nge na humbula uri zwi do shumesa kana zwa įavhanya u shuma.
Tevhedzani tsivhudzo ya “ZWI DZUMBIWE”	Vhalani ni tevhedze ndaela dza lebuļu. Talukanyani pfuhifhadzo dza lebula khulwane kulebula kuļuku (tsp.) na miligireme (mg).
Ni anzele u sedza uri tshiputeli/tshifaredzi kana tshinwiwa a tsho ngo vuliwa.	Ni sedzese ndaela dzi no amba nga kushumiselwe kwa tshinwiwa tsha mafulufulu.

Kha ri ñwale / No zwi vhona uri ri shumisa maiti a no fana na vhalani, įalukanyani na tevhedzani musi ri tshi nea ndaela? Maiti aya ndi a ndaela.

Zwino talelani maiti a ndaela (maiti a no ni vhudza uri ni ite mini) a re kha phara iyi.

Tshinwiwa tsha mafulufulu tsha hayani

Sage Pomegranate Green Tea Cooler

Ndaela: Vhilisani tshisagana tsha tie dala lwa minete ya 1-3 khaphuni nthihi ya mađi a no fhisa. Nulani tshisagana tsha tie. Shelani mutoli wa u ñifhisa. Rithani sage ye na shela nga lebula nthihi. Litshani zwi while lwa minete i no swika fumiňhanu. Shelani izwi zweithe khaphuni i re na aisi. Rithani u swika zwi tshi vho tou thwee ni ñiphine.

Deithi:

Kha ri ñwale

Maipfi a re afho fhasi ndi ndaela. Musi ni kha zwigwada zwa vhoiwe, rerani nga mafhuno ake na nga a vhumba ni tshi shumisa maipfi aya, ni a ñwale kha mitaladzi i si na tshithu afho fhasi. Shumisani mafhungotswititi nahone ni vhe na vhuçanzi uri ipfi la u thoma li thoma nga lederezanzi nahone fhungo li fhela nga tshiga tsha u awela.

dzhiani

neani

vhalani

valani

khiyani

Kha ri ñwale

Shumani ni kha zwigwada. Lavhelesani murahu kha bammbiri la u shumela la mafhungomatsivhudzi a ndivho li re kha sialari la 70 ni talele lidadzisi la tshifhinga lithihi, madadzisi a digirii mavhili, lidadzisi la maitele lithihi na lidadzisi la fhethu.

Kha ri ñwale

Nwalani mafhuno anu inwi muñe ni tshi shumisa maipfi a tehelaho. Humbelani khonani yanu a tole mafhuno anu musi no no fhedza u ñwala.

namusi

ntha ha

nga maanda

nga u tavhanya

kanzhi

Ri shumisa ndaela kha ndayo, tsivhudzo, khumbelo, nyeletshedzo, nzinginyo na kha u kombetshedza. Ri vhumba ndaela nga u shumisa mutshila “-ni” wo tsumiwa kha mudzi wa liiti. Ndaela dzi anzela u thoma mafhuno.

Inwani mushonga.

Dzulanî fhasi!

Thanyani ni si we!

SHIFTINGA (IMUDI)
SHIFTHA NDAELA

MADADZISI
A ...

Mađadzisi a tshifhinga a ri vhudza uri lini nauri kangana: zwino, ñamusi, kanzhi.

Mađadzisi a maitile a ri vhudza nga kuitelwe kwa zwithu: zwavhuđi, nga u tavhanya, nga u ongolowa.

Mađadzisi a fhethu a ri vhudza uri ngafhi: ntha, fhasi, fhano, fhaja, ngomu.

Mađadzisi a digirii a ri vhudza nga vhudzivha ha nyito: nga maanda, tshothe, zwiłukułku.

TEACHER: Sign

Date

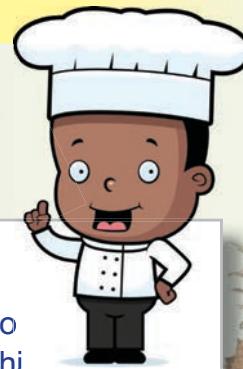

Kha ri vhale

Diiiteleni dirinki ya *smoothies*

Ndi nga Mugivhela nga masiari, li tou nzirrr. Thami o qidzulela hayani nahone u kha di tou bva u fhedzisa tshunwahaya yawe. Kukaladzi kwave kułuku na kurathu vho ya mavhengeleni na vhabebi vhavho. U a zwi ćivha uri vha do vhuya vho li pfa ćuvha mikulo i sa pfiwi. A nga vha thusa nga mini, ngoho? A mbo ya khishini he a wana risipi i no nga sa vhutolo ya u ita dirinkhi ya *smoothies* i no tou thwee! A mbo vhala ila risipi nga u ćavhanya a tshea ja u ćanganedza kurathu kwave na kukaladzi nga dirinkhi ya u ćifha musi vha tshi swika nga awara ya vhutanu ntha ha ćthoho.

Kha ri nwale

Thinganywa

- 1/2 ya khaphu ya maberegisi, tshienge, zwitiroberi, manngo kana mapulamu
- 3/4 ya khaphu ya yogati
- khaphu nthihi (1) ya mafhi
- 1/2 ya khaphu ya muomva wo sukiwaho
- kulebula kułuku kuthihi (1) kwa swigiri

Kuitele

1. Swotolani mitshelo.
2. Tshetshelelani mitshelo i bve zwipiđa.
3. Shelani thinganywa dzothe bodoni/panini.
4. ćanganedza thinganywa dzi ite bwindi lisekene li si na mapundu.
5. Shelani ngilasini.
6. Zwi dzudzeni firidzhini zwi rothole.

Ni tea u lugisa mitshelo nga ndilade?

Ni do shumisa swigiri nnzhi u fhira mafhi?

Ndi miomva mingana ine na do i shumisa?

Deithi:

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo ni tshi ḥalutshedza maga e Thami a tevhela one kha u ita diriki ya *smoothies*.

Tsha u thoma ni tea ...

U bva afho ni ...

Ha tevhela ...

Tsha u fhedza ni tea ...

Thami u do fha vhathu dirinkhi ya *smoothies* nga ndilade?

Ni vhona u nga kukaladzi kwave na kurathu vho qipfa hani musi vha tshi swika hayani. Ngani?

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungotswititi aya
mavhili ni vhumbe mafhungotserekana.
Shumisani maipfi a re kha zwitange.

Thami o vhađa mitshelo. Thami u ḥodou ita dirinkhi
ya *smoothies*. (ngauri)

Thami u shela swigiri. Thami u tanganyisa mitshelo.
(nga murahu)

Thami o sala hayani uri a kone u fhedzisa tshunwahaya yawe.
O vha a tshi khou tama u ya mavhengeleni. (naho)

Thami o ita dirinkhi ya *smoothies*. Ho vha hu tshi khou fhisa. (vhunga)

Thami u bvisa dirinkhi ya *smoothies* firidzhini. I tshi vho rotholela. (musi)

Fhungotswititi li na
nefhungo na liiti, nahone li
buletshedza muhumbulo wo
fhelelaho.

Thami u ita dirinkhi ya *smoothies*.
Fhungotserekana li na fhungodavhi
lo imaho nga lothe li no tevhelwa nga
fhungodavhi li sa imi nga lothe. Ri
shumisa maipfi a no nga sa ngauri, nga
murahu, naho, musi, uri, uri kha u tuma
mafhungodavhi mavhili.

Thami o shela ngilasini zwe a
tanganyisa musi o no fhedza.

TEACHER: Sign

Date

Mañwe hafhu nga zwiñiwa

Kha ri ñwale

Didzhieni ni tshi khou fha Thami ndaela dza uri u tea u ita mini musi a sa athu ita dirinkhi yaye ya smoothies. No dzula no itelwa ndaela ya u thoma.

Tsha u toma iyani ...

Rhishini.

U bva afho wanani ...

Ha tevhela ...

Tsha u fhedza itani ...

Kha ri ñwale

Kalim a vha a tshi khou ḥodou ita mabisikitsi a zwifhañuwo zwi no seisa. A ñwalela mudededzi wawe imeili a tshi humbel a ndaela dza u baka. Vhalani imeili ye mudededzi wawe vha mu rumela ni kone u ola tshifhañuwo afho tshikhali tshe na ñewa.

I ya ha:

'Thuli Ngoma' tn@lehobo.co.za

I bva kha:

Kalim@newtownkzn.com

3 Thafamuhwe 2014

14:22

Mafhungo:

Ndaela dza mabisikitsi a *icing*

Kalim wanga

Thinganya khedzi khathihi na maga, zwine na do zwi shumisa kha u ita tshifhañuwo.

Itani ñdowendowe ya u tou ola tshifhañuwo ni sa athu ita mabesikitsi.

Thinganya

- Khaphu dza 2 dza swigiri ya *icing*
- Lebula ḥukhu dza 2 dza mađi
- Tshikhala razwiñiwa tsha ḥada.
- Phakhethi nthihifi (1) ya mabisikitsi a Marie
- Kubogisi kuñuku kwa Smarties
- Zwipiña zwa 2 zwa likhurisi
- Phakhethe ya dzidzhejibini
- Zwiñuñedzi zwa tshokoñeithi

Kuitele

1. Sefani swigiri ya *icing* ya lebula dza 10 ngomu baweleni; ni shele mađi o linganaho a u ita bwindi ji no ḥodzea.
2. Pwañulelani marotha a si manzhi a zwikhañarazwiñiwa zwa ḥada, zwitswuku kana zwa lutombo uri ni khañare tshifhañuwo.
3. Ḫodzani swigiri ya *icing* ya kulebula kuñuku kuthihi n̄ha ha besikitsi ni fhoredze nga lufhangi.
4. Shumisani smaties tsha burauku na tsha lutombo kha u ita mađo.
5. Tsheani tshipiña tsha likhurisi ni ite mulomo nga u tshi kothetshela n̄ha.
6. Dongolani *icing* dala ni vhumble ninga ngayo.
7. Shumisani zwiñuñedzi zwa tshokoñeithi kha u ita mavhudzi, ndebvu na tsie dza n̄ha ha mađo.
8. Ni songo hangwa u thoma nga u tou ola na u khañara ni sa athu u tshi vhumba!

Ndi ni tamela mashudu!

Mrs Ngoma

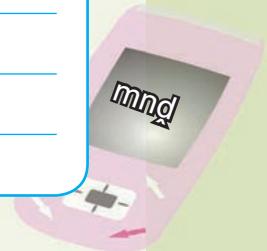
U rumela

Deithi:

Kha ri ñwale

Didzhieni hu inwi Kalim, zwino no humbula u rumela mudededzi wanu sms ya u vha livhuha kha zwe vha ni thusa. Shumisani maipfi aya kha sms yanu.

Kha ri ñwale

Khonani yanu u ni rumela thinganywa dza risipi. U shumisa pfufhifhadzo ya maipfi. Ñwalululani pfufhifhadzo idzi u itela uri muzwalwa wanu a re mułuku a kone u dzi tevhela.

Thinganywa dza makokosi a icing

- 1/4 ℥ ya mafhi
- 2 ml dza madí
- 6 Leb dza swigiri
- 1 tsp ya zwikhałari
- 3 g ya zwiñunedzi zwa tshokołeithi

Risipi iyi i ita 1 kg ya mabisikitsi.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Swobo

Kha ri ambe

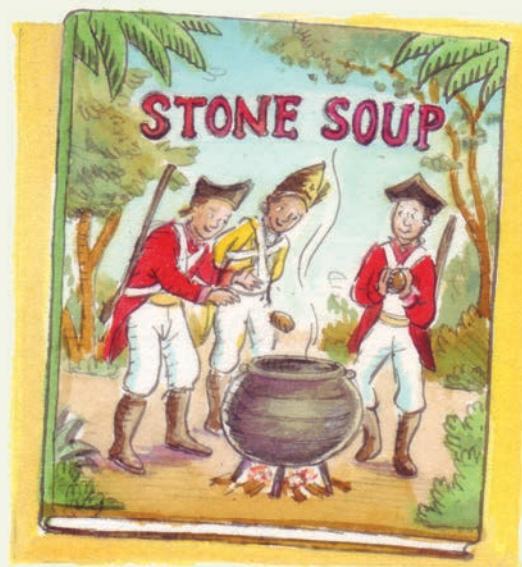
Lavhelesani tshifanyiso ni kone u fhindula mbudziso.

- Ni vhona u nga ni nga ita swobo ya matombo?
- Ni vhona u nga muthetshelo wayo u nga vha ufhio?
- Ndi zwifhio zwine na zwi vhona tshifanyisoni zwine zwa ni ɳea lusevhedi lwa u ita swobo?

Kha ri vhale

Vhalani phara iyi i no bva kha bugu i no pfi *Stone Soup* ni fhindule mbudziso.

Maswole mararu o vha a tshi khou vhuya hayani a tshi bva nndwani. Vho vha vha sa athu ja tshithu maduvha mararu othe nahone vha tshi khou sika nga ndala. Vha mbo swika kuðanani kuñwevho henehfa ndilani fhedzi vhathu vha afho fhethu vha hana u vha ɳea zwiliwa. Vha dzumba ɳama, kherotsi, khavhishi, goroi na maðabula.

Musi maswole aya a tshi lingedza u humbela zwiliwa vhathu vha zwifha vha ri a vha na zwiliwa. Aya maswole a tea uri a luke maano a u ita uri vhathu vha muðanani uyu vha fhevho zwiliwa.

Ndi fhañaha swole ja u thoma li tshi vhidzelela ja ri, "Vhathu vha hashu!" Vhathu vha mbo sendela. "Ri maswole mararu a no khou sika nga ndala shangoni lisili. Ro ni humbela zwiliwa zwino vhoiwe a ni na zwiliwa. Arali zwo ralo, ri do tea u bika swobo ya matombo.

Swobo ya matombo? Ndi zwiswa hezwo.

"Tsha u thoma ndi tshauri ri wane bodo khulu ri i ɻadzie nga maði khathihi na u vhasa mulilo u no do dudedza maði aya," ndi liña swole li no ralo.

"Zwiñwe hafhu zwine ra ɻoda ndi matombo mararu a khulungwa a no suvhelela." A zwo ngo kondà u wana matombo aya. Vhathu vha muðanani uyu vha mangala zwiñhulu musi vha tshi vhona maswole vha tshi posa matombo aya bodoni.

"Swobo i ñifha nga muño na phiriphiri," ndi maswole a no ralo, zwenezwi vha tshi khou rithelela. Vhana vha gidima vha tshi ya u dzhia muño na phiriphiri.

"Matombo o raliho a anzela u ita swobo ya nñha. Fhedziha arali ra nga shela kherotsi, zwi nga ñifha hani ngoho." Kutukana ku no pfi Francois (Furanshwa) kwa gidima kwa yo dzhia kherotsi dze dza vha dzo dzumbiwa nga ngovho.

"Swobo ya mañakheni ya matombo i ñifha nga khavhishi," hu amba maswole zwenezwi vha tshi khou tshetshelela kherotsi ngomu bodoni. "Fhedzi a zwi thusi tshithu u humbela khavhishi vhunga i siho." Marie kwa mbo gidima kwa ya kwa onolola khavhishi tharuh fhasi ha mmbete.

Deithi:

"Arali ro vha ri na kuñama nyana na zwidabula nyana swobo iyi yo vha i tshi do difha ya vhuya ya kula na lino." Vhathu vha mudanani vha mbo elelwa he vha dzumba hone mađabula na ñama dze vha vhenga vha nembeledza. Vha mbo rwa gwilisha vha tshi ya u fhahulula.

Swobo i no ri u difha ya vhuya ya kula na lino – yo bikwaho nga matombo. Zwi pfala zwi vhułolo hu no mangadza!

"Yoo," ndi maswole a no ralo a tshi khou ralo u rithelela ñama na mađabula, "ngavhe ri vhe ri na goroi nyana na khaphu ya mafhi mani! Fhedzi a zwi thusi tshithu u humbelu zwithu zwi siho."

Vhathu vha mbo vhuya vha tshi gagamisa goroi i no bva zwitaleni na mafhi a no bva dzikhameloni. Maswole a mbo rithelela goroi na mafhi vhathu vho ḥalela bodo i tshi xaxara.

Ho no vha fhaļa, swobo ya mbo vhibva. "Thetshelani nothe ni pfe muđifho," ndi maswole a tshi amba.

Li tshi tsha nga tshamatshelo maswole aļa a mbo ḥuwa vha ...

Illepisi: Zwithoma zwiraru (...) zwi shumiswa kha u sumbedza uri hu na maipfi kana Mafhungomatsivhudzi e a siwa nnđa.

Kha ri ḥwale Rerani nga mbudziso idzi ni kha tshigwada ni kone u ḥwala phindulo.

Ndi mini zwe zwa ita uri swobo iyi i difhe ngaurali? Ndi matombo?

Ni vhona u nga maswole vho zwi kona hani u fhura vhathu vha mudanani uyu?

Ni vhona u nga maswole avha vha do fhirela ngafhi?

Zwiitisi zwauri maswole vha ri hu diswe matombo na thinganywa dzińwevho ho vha mini?

Vho shumisa **thinganywa** dzifhio?

Vho tevhela **maga** afhio?

Mvelelo yo vha ifhio?

TEACHER: Sign

Date

Swobo, swobo ya u difha

Kha ri nwale

Nangani lushaka lwa swobo ine na i bika hayani.
Nwalani mutevhe wa **thinganywa**.
Ni vhe na vhułanzi uri a ni sii tshithu.

Nwalani ndaela kha kupida kwa bammbiri ni tshi shumisa ndaela sa **łanganyisani** thinganywa zwavhuđi, **tshetshelani** nyala, **shelani** thinganywa dza tshiludi kha dzo diaho. Ni vhe na vhułanzi uri ndaela dzańu a dzi Łahedzi.
Ni songo sia **liga** na **lithihi**.

Vhalelani tshigwada risipi yanu. Ni vhe na vhułanzi uri muńwe na muriwe u a pfectesa maga ane na khou a tevhela a u ita swobo iyi.

Nwalani mvetamveto ya u thoma ya thinganywa na ndaela. Humbelani muńwe kha tshigwada tshańu a sedzuluse mvetamveto iyi.

Kha ri nwale

Thinganywa dza swobo ine nda i funesa

Lavhelesani fhungo ja u fhedza ja tshiłori tsha swobo. A jo ngo fhelela. Ni a kona u vhona zwithoma zwi re magumoni a mutaladzi? Zwithoma izwi zwi sumbedza uri tshiłori a tshi ngo fhela. Nwalani phara ya u penndela tshiłori itshi.

Deithi:

Kha ri nwale

Shumisani tshiṭori tsha swobo ya matombo kha u ita ḥitambwa.

- Shumani ni zwigwadani zwa vhoiwe. Hu tea u vha na vhabvumbedzwa vha tevhelaho kha ḥitambwa ḥanu: maswole mararu, vhathu vha mudanani vha rathi.
- Swole ḥithihi kha ḥi vhe ḥone ḥi no ḥea ndaela dza zwithu zwine zwa fanela u ḥiswa kha maswole.
- Ḫiṅwe swole kha ḥi vhe ḥa u ḥea ndaela dza kubikelwe kwa swobo.
- Swole ḥa vhuraru kha ḥi vhe ḥa u bika swobo nahone ḥi tshi tevhela ndaela nga ndila yone.
- Ni vhe na vhuṭanzi uri muṅwe na muṅwe wa vhabvumbedzwa avha u na zwine a amba nahone vhoṭhe v ha a shela mulenzhe kha u bika iyi swobo.

- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thuse u pulanelu u ḥwala
- Ḋwalani mvetamveto ● Humbelani khonani ḥanu a dzudzanye mvetamveto ḥanu ● Vusuludzani maṅwalwa ḥanu ni ite ndulamiso dzo teaho ● Zwino Ḋwalani maṅwalwa aya buguni ḥanu nga vhudele.

Kha ri nwale Ḋwalani ngaganyaḥitambwa ya ḥitambwa ḥanu. Shumisani ḫoho hedzi.

Thoho

Bono

Bulani uri bono ḥi khou bvelela ngafhi nahone lini.

Vhabvumbedzwa

Bulani uri ndi vhabvumbedzwa vhafhio vha re kha bono ḥa u thoma. Ṭalutshedzani bvumbo dzavho. Hu nga hu miṅwaha yavho, mishumo kana vhusshaka havho na vhabvumbedzwa vhaṅwe.

Puloto

TEACHER: Sign _____ Date _____

Liedza la mivhala

Kha ri ambe

- Musingavhadzimu (musengavhadzimu) ndi mini?
- Ndi lini hune na vhona musingavhadzimu
- Mivhala ya musingavhadzimu ndi ifhio?
- Misingavhadzimu i itwa nga mani?

Kha ri vhale

Vhalani phara ni rere ngayo ni kha tshigwada tshañu.

Ni nga zwi kholwa uri mivhala yothe i re makoleni i bva kha zwisphenene zwa buse li re mufheni? Buse li humisela murahu na u kokodza tshedza tsha duvha. Arali na nga ita liedza li sa kondi ni do kona u zwi vhona uri iyi ndi ngoho naa kana hai.

Zwithu zwa hone zwi a konda u vhonala lune na tea u ita liedza ili nthia ha tafula lufherani lu re na swiswi litswu.

Shelani mađi ngilasini ndapfu i dale ni shele hafu ya kulebulakułuku kwa mafhi mađini. Vhonetshelani nga thotshi tsinitsini na ngilasi. Vhonetshelani ni kha masia o fhambananaho ni vhone musi muvhala wa mađi a re na mafhi u tshi shanduka zwitku.

Shelani hafhu hafu ya kulebulakułuku kwa mafhi ni vhone uri hu bvelela mini.

Tsha u fhedza, shelani iñwe hafu ya kulebula kułuku kwa mafhi. Tshimbidzani thotshi nthia na fhasi. Vhonetshelani ni kha masia o fhambananaho ni vhone uri hu bvelela mini.

Kha ri ñwale

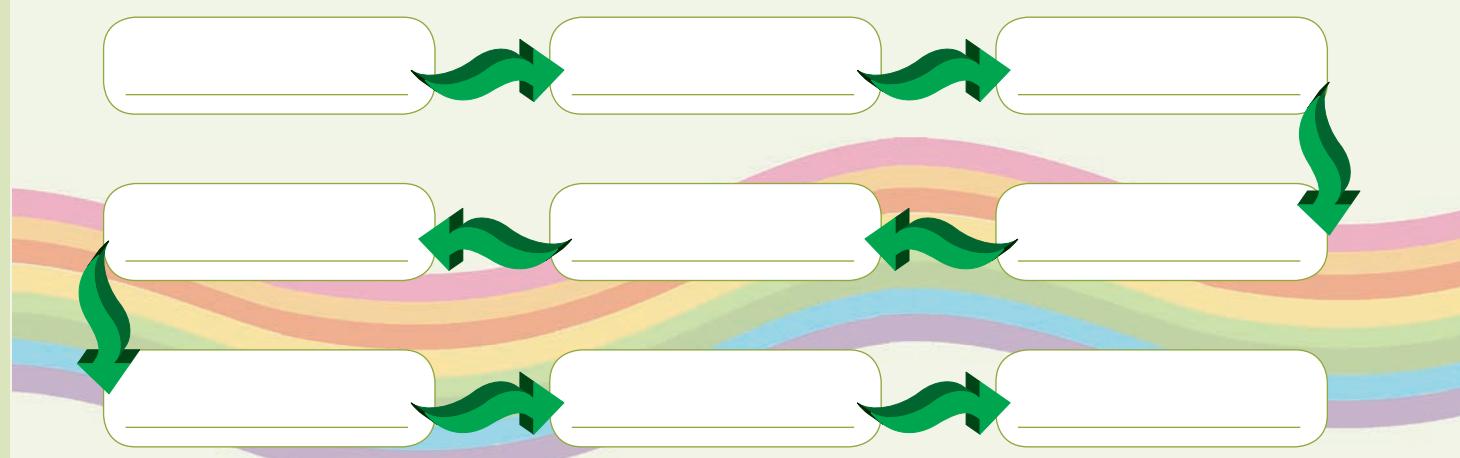
Nangani thoho ya phara iyi ni bule uri ndi nga mini ni tshi humbula uri ndi yoneyone.

Mivhalavhala makoleni

Liedza la mivhala

Linnda

- Talelani maipfi othe a ndaela (maiti a ndaela) nga muvhala mutswuku.
- Ñwalani maipfi kha fuloutshati i re afho fhasi, a tevhekane nga ngona.

Deithi:

Kha ri ንwale

Livhanyani maipfi a no bva kha phara a re kha tsha monde na zwine a amba zwi re kha tsha u ja.

Ņwalani maipfi aya no a swifhadza dikishinarini yaņu.

Maipfi
zwisephenene
humisa
kokodza
zwičuku
ita
tshaka

Thalutshedzo
mifuda
shuma
nyana
dzenisa ngomu
bvisela nnđa
zwipidapida

Kha ri ንwale

Tangedzelani mabulafhethu a re kha ila phara nga muvhala mutswuku. Zwino ūwalani mafhungo aņu inwi muņe ni tshi shumisa mabulafhethu aya.

kule

fhasi

tshikoloni

n̄tha

ngomu

Kha ri ንwale

Khalarani musingavhadzimu. Ni kone u dzhenisa maṭaluli a mivhala o teaho afho kha musingavhadzimu.

meruni	lutombo	mutswuku	musina (koporo)	tshitopana
ṭada	mudala	mutswu	burauni	lutombo lwo dombelaho
masitadi	indigo	vayoletthe	mauve	phephulu

Zwino ūwalani mafhungo a inwi muņe ni tshi shumisa maṭaluli a mivhala e ni si a shumise kha musingavhadzimu.

TEACHER: Sign

Date

83

Kha ri nwale

Shumani ni na khonani yanu. Muthihi wa vhoiwe u fanela u fha ndaela muñwe a dzi tevhele. Sedzani ni wane uri khonani yanu u tevhedza ndaela nga ndila yone naa. Shumisani kupidä kwa bammbiri ji re kha siñari i tevhelaho.

- 1 Nwalani dzina ḥanu kha mutualadzi wa u thoma kha kubammbiri kha mukano wa tsha monde.
- 2 Kha mutualadzi wa u thoma kha kubammbiri nwalani nomboro 1 u swika kha 9. Thomani kha tshanda tsha monde ni nwale nomboro ni tshi tou ganndisa. Siani mavhaka vhukati ha nomboro iñwe na iñwe.
- 3 Tangedzelani nomboro 6.
- 4 Olani ɿaledzi khonani ya n̄tha ya tshanda tsha monde tsha siñari.
- 5 Petani bammbiri nga vhukati jo lapfela matungo.
- 6 Putululani bammbiri, ni dovhe ni ji pete nga vhukati ji tsha tsa.
- 7 Shumisani ɿhodzi ya penisela kha u phula buli vhukati ha bammbiri ili (afho hune mipeto ya ḥangana hone)
- 8 Olani mbilu u mona na buli je na ita kha bammbiri ḥanu.
- 9 Nwalani inishiala ya u thoma ya dzina ḥanu khonani ya n̄tha ya tshanda tsha u ja tsha siñari.
- 10 Kha mutualadzi wa u fhedza wa siñari, nwalani uri zwo itwa tsini na mukano.

Kha ri nwale

Ni khou tamba kha ɿitambwa ji no pfi *The Rainbow Creature*. Mme anu vha tea u ni rungela khosishumu. Tevhedzani ndaela dzi re kha siñari ji tevhelaho ni tshi ola khosishumu iyi, i khañareni ni i ḥebuleuri ni i fhe mme anu.

Deithi:

- hemmbe ya vhutswuku ho dombelaho
- thaithi ya vhudala ha *emerald*
- muñadzi wa tshitopana wa rekithiengle u re na mithenga mivhili nga nt̄ha.
- zwienda zwa ḥodzi zwa mukumba mutete zwi re na thambo dza lutombo.
- n̄devhe dzo imaho dza indigo
- bānnda ja violethe

TEACHER: Sign

Date

Heyi ndi fesheni

Kha ri ambe

Kha ri vhale

No no vhuya na inthaviwa muñwe muthu? Arali no no vhuya na zwi ita, talutshedzani tshigwada tshañu uri uyu muthu ndi nnyi na hone ngani. Arali ni sa athu, talutshedzani tshigwada uri ndi nnyi ane na nga tama u mu inthavuwa nahone ngani. Ndi mbudziso dzifhio dzine na nga vhudzisa muthu we a vhuya a vha mudizaini wa fesheni? Nga nn̄da ha u shumisa inthiviwu, ndi ndila dzifhio dziñwe dzine na nga dzi shumisa kha u wana zwinzhi nga mudizaini wa fesheni?

Vhalani inthaviwu ye ya itwa nga Xoli
Mtshali wa magazini wa *Seventeen*
a tshi amba na Henry Holland, a re
mudizaini a no dzula London ake a khou
shuma na mavhengele a Mr Print.

- Musi ni sa athu vhala
- Lavhelesani zwifanyiso na ḥoho ni lingedze u humbulela uri marīwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mañqo (u sikima) kha siatari ni waneuri ni ðo vha ni tshi khou vhala nga mini.

XM: Vho thoma u shuma na Mr Print nga ndilade?

HH: Hu na muthu we a nkwama musi ndi London. Ndo vha ndi sa athu vhuya nda pfa nga Mr Print fhedzi musi ndi tshi thoma u ita ḥodisiso, nda wana uri vhunzhi ha vhathu vha Afrika Tshipembe vha a takalela zwiamboro zwa hone, nda zwi vhona uri zwi nga nthusa u dzhena kha bindu ili.

XM: Ndi zwikhipha zwifhio zwa Mr Print zwine vha zwi funesa?

HH: Ndi funesa zwi re na zwifanyiso zwa zwipuka!

XM: Vha ḥivheswa nga zwikhipha zwavho zwi no mangadza. Nyeletshedzo yavho malugana na uri muthu a ambare tshikhipha nga ndila i songo dowelwaho ndi ifhio?

HH: Hu na ndila nnzhi. Muthu kha ambare zwikhipha e na dzhuweleari kana phenndelo dza u ḥitongisa. Ndi vhona u nga zwi a naka u ambara tshikhipha na tshitihu tshi songo dowelwaho sa tshikete tsha mithenga.

XM: Vha vhona tshitaela tsha Afrika Tshipembe tshi tshitaelade?

HH: Ndi takadzwa nga ndila ine vhathu vha Afrika Tshipembe vha ḥanganedza ngayo mivhala na makolo. Zwi a takadza vhukuma. Hu na mashango manzhi ake vhadzulapo vha vha tata u ambara mivhalavhala.

XM: Vha a takadzwa nga u vhala?

HH: Ndi endela mashango manzhi nahone ndi takadzwa nga u vhala magazini. Magazini dici ḥea vhavhali tshifanyiso tsha zwine zwa khou bvelela feshenini tshifhinga tshifhio na tshifhio.

XM: Vho thoma sa muvhigi wa gurannda vha vho dzhena kha zwa u dizaina zwikhipha. Zwino vha mudizaini wa fesheni wa bvumo. Vha nga eletshedza mini vhadizani vha re vhaswa?

HH: Ndi vhona u nga vhaswa vha tea u ita ḥodisiso kha indisiñrii ya fesheni vha sedze ndila dzo fhambananaho dza u shuma kha indasiñrii iyi. Muthu a nga vha dizaina kana mubvumbafesheni kana murengi!

Deithi:

Kha ri ንwale

Rerani nga mbudziso idzi ni kha tshigwada tsha vhoiwe ni ንwale phindulo.

Xoli Mtshali u shuma ngafhi?

U khou inthavuwa nnyi?

Ni vhabona u nga ndi vhabonnyi vhane vha nga takalela u vhala inthaviwu iyi?

Ndivho ya inthaviwu iyi yo vha i ifhio?

Ndi zwiambarođe zwine vha khou amba ngazwo?

Kha ri ንwale

Itani mbudziso tharu dzine na nga tama u vhudzisa Vho Henry Holland. Ni songo hangwa u thoma mbudziso dzañu nga ሌodedanzi na u fhedza nga tshigambudziso.

Kha ri ንwale

Vho Henry Holland vha ri vha takadzwa nga u shuma na vhadizaini vha Afrika Tshipembe.

Vho Henry Holland vha ri, “

Xoli Mtshali uri Vho Henry Holland vha mudizaini wa fesheni a re na bvumo.

Xoli Mtshali uri, “

TEACHER: Sign _____ Date _____

Vho Henry Holland na vha Mr Print vho ḥanganelana kha u vanganya mpho ya vhutsila na ya bindu kha u sima ḥebulu ntswa ya zwikhipha. Zwikhipha izwi zwi khou rengiwa nga maanda. Tshiñwe tshe tsha ita uri zwi konadzee ho vha u shumisa havho vhadizaini vha no khou tou thoma, Flora na Tina vha Floral Designs. Vha Mr Print vha khou ḥoda vha tshi ḥwala atikili i no amba nga fesheni ya vhaswa.

Kha ri ḥwale

Ńwalani ḥoho tharu dza fesheni dzine vha nga ḥwala ngadzo dzo tea vhana vha miñwaha ya fumithihi na ya fumimbili.

Kha ri ḥwale

No humbula u ḥwala atikili i no pfi *U ḥebula kana u sa ḥebula*. Ni tea u ita inthaviwu na vhatu khathihi na u wana mathungomatsivhudzi kha zwe zwa tou ḥwaliwa.

Ni vhona u nga ni nga inthavuwa nnyi? Ńwalani zwiko zwivhili zwo fhambananaho, sa vhana vhaṭuku, mavhengele kana vhadizaini. Bulani zwiitisi zwauri ni nange zwiko izwi.

Tshaka mbili dza mbudziso mbudzisothopolwa: dzi ḥoda phindulo ya ee kana hai.

mbudzisothalutshedzwa: phindulo i ḥoda uri muthu a thome a humbule nahone u a ḥahisa mihibumbulo yawe na vhuḍipfi hawé.

Kha ri ḥwale

Ni ita intaviwu na vhana vha murole wa miñwaha ya fumimbili (12) ngauri ni khou tama u ḫivha uri ndi zwithu zwifhio zwi re zwihiwlane khavho musi vha tshi renga zwiimbaro. Mutengo u na mushumo? Vhengele ḫine vha renga khalo ḫi na mushumo? Ndi zwifhio zwine zwa vha zwihiwlane, u tshimbila na fesheni kana u ambara wa fanelwa? Tshihulwane ndi u renga zwiimbaro zwi no ḫivhea?

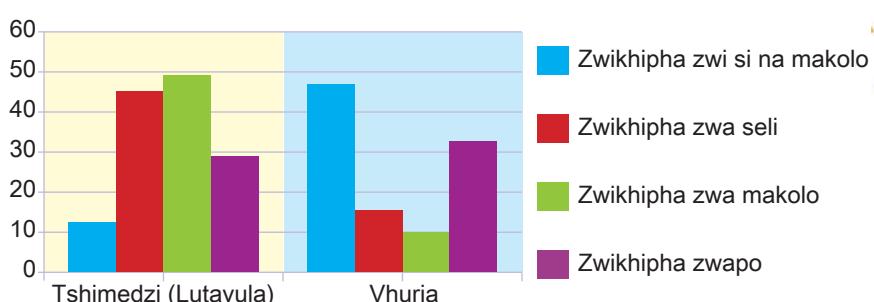
Vha takalela zwiimbaro zwi sa ḥahali nga u ḥavhanya kana zwine zwa vha zwa tshifhinga tshenetsho fhedzi? Ndi nnyi a no vha nangela zwiimbaro – ndi vhone vhaṇe kana vhomme avho?

Ńwalani mbudziso dzañu hafha. Ńwalani mbudzisothopholwa mbili na mbudzisothalutshedzwa mbili.

Kha ri nwale

Musi no no ita inthaviwu na vhana vha murole wa miñwaha ya fumimbili, dzhiani zwe na wana kha ḥod̄isiso yanu ni ole girafu ngazwo.

Ndi zwifhio zwine na kona u zwi vhona malugana na zwikhipha zwi si na makolo na zwa makolo zwi no rengiswa nga tshimedzi na vhuria?

Hu rengiswa zwikhipha zwingana zwa seli zwo ḥangana zwothe? Hu rengiswa zwikhipha zwapo zwingana? Phambano ndi ifhio?

Ni vhona u nga ndi nga mini zwikhipha zwa seli zwi tshi funeswa nga tshimedzi?

Ni vhona u nga vhana vha funesa zwikhipha zwi re na ḥebu kana zwi re na mbonalo nngede? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi vhana vhangana vha no takalela zwikhipha zwa seli u fhira zwikhipha zwapo?

Ndi vhana vhangana vhe vha renga zwikhipha zwi si na makolo nga tshimedzi?

Ndi vhana vhangana vhe vha renga zwikhipha zwi si na makolo vhuria?

Ndi nga mini zwo ralo?

Ńwalani mitaladzi i si gathi ni tshi amba uri ni zwifhio zwiñwe zwe na zwi wana kha ḥod̄isiso yanu.

Upfa nga zwa volibolo

Kha ri ambe

Vhudzani tshigwada tshañu uri ni tamba mutambo ufhio. Zwino vha ṭalutshedzeni milayo ya hone. Shumisani maambwaita.

Maambwaita: nefhungo wa fhungo ndiene muieti wa nyito i no khou buliwa nga liiti.

Tsumbo: Musidzani o rwa bola.

Kha ri vhale

Mudavhi wa volibolo wa Hout Bay wo dala nga vhasidzana na vhatukana vhane vha khou ita nqowendowe. Ndi mini tshi no vha kunga mutamboni uyu?

- **Musi ni sa athu vhala**
- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maño (u sikima) kha siañari ni waneuri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Ndivhadzo guranndani

Miñwahani mivhili yo fhiraho mapholisa vho vha khou vhilahela nga gennge dza mavemu vhuponi uho nahone vho vha vhe na lutendo Iwauri arali vhaswa vha nga kungiwa nga mutambo uyu zwi ño ita uri vha teledze u dzhoina dzigennge. Zwenezwoha, vha mbo ita nñivhadzo kha gurannda hu u itela uri muthu ane a nga takalela u gudisa vhaswa mitambo a vha kwame.

Vho Amanda Coetzee vha vhona nñivhadzo iyi vha mbo di founela “Nñe ndi mukegulu wa mutshena we a vha a tshi tamba volibolo kale” vha ralo vha tshi vhudza mapholisa. “Zwo luga,” ndi mapholisa vha no ralo. “Kha ri thome.” Nangoho Vho Amanda vha mbo di thoma u gudisa vhana na zwenezwo.

U bva kha u shaya dzangalelo u ya kha volibolo.

Duvha la u thoma holoni ya tshikolo vhatukana vhe vha dzhena vha tshi kokodza milenzhe vha vhonala vha si na dzangalelo. Fhedzi nga murahu vhañwe vha thoma u vha na dzangalelo vha vhudza vhañwe uri vha de vha tambe. Vho Amanda vha thoma u kwama dzikhampani uri dzi lambedze nga zwishumiswa. Ha fhedzisela hu na thimu mbili, vha thoma u ṭatisana na thimu dzi bvaho Muizenberg, Cape Flats na Khayelitsha.

Naledzi yo takuwa

Vho Amanda vha ri mutambimakone ane a khou vphonalesa ndi Thandi Nkomo. U na miñwaha ya fumithihi nahone o tambela thimu ya vundu ya fhasi ha miñwaha ya fumiñga. Thimu yo dovha ya vha kha fainaña ya vundu, fhedzi ya liwa nga thimu ya Algoa Bay.

I tambiwa nga luvhilo, ya takadza ya dovha ya difha.

Thandi o litsha hokhi a ya kha volibolo, uri “Volibolo i a ṭavhanya na u takadza. I a difha.”

Thimu dza Hout Bay dici ita nqowendowe luvhili kana luraru nga vhege.

Fhedzi Thandi u dzula e mudavhini e kha nqowendowe u swika li tshi kovhela. U itiswa ngauri u a zwi funa nahone u na zwihiwlwane zwe a diimisela zwone zwa matshelo.

Deithi:

Kha ri nwale

Ndi ngani ho thoma volibolo Hout Bay?

Thimu dzo vha dzi tshi khou bvela phanda? Tikedzani phindulo dzañu.

Vha na tshifhinga tshingafhani vha tshi khou tamba volibolo?

Ni vhona u nga mañwalwa aya a bva ngafhi?

Nangani tshithihi tsha zwi tevhelaho ni tikedze phindulo yanu.

1. Tshiñorini 2. Litambwani 3. Gurannðani

Neani mañwalwa aya thoho.

Kha ri nwale

Vhalani zwine Vho Amanda vha amba malugana na volibolo na mitambo. Nwalani zwe vha amba zwi kha maambelwa.

"Ndo tamba volibolo ndi tshee muñuku."

Vho amba uri

"Ri tea u ita uri vhaswa vha takalele mitambo u itela uri vha vhe na mivhili yo khwañhaho vhe na mutakalo."

Vho amba uri

Kha ri nwale

Shumisani mañganyi a re afho fhasi kha u tuma mafhungo aya. Ni vhe na vhuñanzi uri, arali zwe tea, ni shumise masala o teaho.

zwino

nahone

fhedzi

Thandi o ñi imisela vhumatshelo havhudí. Thandi u na lutamo lwa u phasa mañiriki zwavhudí. Thandi ndi mutambimakone wa volibolo. Thandi u tama u khunyeledza a tshi khou tambela thimu ya volibolo ya Afrika Tshipembe. Thandi u ita ñdowendewe nga mbilu yawe yoñhe. Thandi ha tami zwi tshi mu khakhisa pfunzoni dzawe. Thandi o lapfa. Vhañwe vhatambi vha thimu yawe vha anzela u fha ene bola uri a kore.

TEACHER: Sign

Date

Zwiñwe hafhu nga mitambo

Kha ri ñwale

Fhedzisani phara ya u fhedza ya tshiñori tsha Thandi, ni tshi amba uri u na pulanede. Nwalani mafhundo a no swika mararu.

Kha ri ñwale

Fhedzisani thebuļu i re afho fhasi Nwalani nga mutambo. Ni nga nanga mutambo muñwe na muñwe une na u takalela.

Dzina ja mutambo	
Tshivhalo tsha vhatambi vhane vha ḥodea kha mutambo uyu	
Zwishumiswa zwi no ḥodea	
Tshikalo tsha u lemela: leluwa, lemela, lemelesa	
Mulayo muthihi wa mutambo uyu	

Kha ri ñwale

Didzhieni ni tshi khou ita inthaviwu na Thandi ya magazini wa tshikolo. Fhedzisani inthaviwu. Shumisani maipfi a mbudziso a tevhelaho: nnyi, mini, ngafhi, lini.

Muvhigi

Ndo pfa u pfi ni muñwe wa vhatambimakone vha thimu ya volibolo. Ni zwi kona hani?

Thandi

Muvhigi

No ḥiimisela zwifhio zwa vhumatshelo hañu?

Thandi

Muvhigi

Thandi

Deithi:

Kha ri ñwale

Vhalululani phara i no amba nga Thandi. Mafhungomatsivhudzi a hone o ñwalwa fhasi ha ñhoho dzo fhambananaho, dze dza dubekanywa afho fhasi. Tsini na ñhoho iñwe na iñwe, ñwalani manweledzo a sa fhiri fhungo jithihi a mafhungomatsivhudzi e na a wana fhasi ha ñhoho yeneyo.

NDIVHADZO GURANNDANI

U BVA KHA U SHAYA DZANGALELO
U YA KHA U VOLIBOLO

NALEDZI YO TAKUWA

I TAMBIWA NGA LUVHILO, YA
TAKADZA YA DOVHA YA QIFHA

Kha ri ñwale

Lavhelesani tshifanyiso itshi tsha vhatu vhe na vha foda vhe phakhani. Nga matshelo musi ni tshikoloni, na tshi sumbedza khonani yañu na mu ñalutshedza uri avho vhatu vho vha vha tshi khou ita mini. Ni shumise tshifhinga tsho fhiraho tsha **tshi khou**. Ñwalani zwe na ñalutshedza khonanani yañu.

Tsumbo Vha tukana vho vha vha tshi khou tamba.

Zwifhinga zwo fhiraho na zwidaho zwa **tshi khou**

Ri vhumba **tshifhinga tsho fhiraho tsha tshi khou** nga u shumisa mapfanisi a ñefhundo a no fhela nga “-o” na mavhumbi “vha” na “tshi khou”.

Ri vhumba **tshifhinga tshi ñaho tsha tshi khou** nga u shumisa mavhumbi “do”, “vha” na “tshi khou”.

Zwino humbulelani uri zwithu zwi re kha tshinepe itshi zwi ñ do itea nga matshelo. Ñwalani mafhungo ayo e kha tshifhinga tshi ñaho tsha kha ñi.

Tsumbo Vha tukana vha ñ do vha vha tshi khou tamba.

TEACHER: Sign

Date

Notshi i no tshina

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe ngazwo.

Notshi dzi shuma dzi dzothé kana na dziñwe notshi?

Ndi ngani ni tshi humbula ngauralo?

U shuma noñhe zwi vhuedza nga mini?

Ni a takalela u shumisana na vhañwe kana ni pfana na u shuma ni noñhe?

Ngani?

Kha ri vhale

Notshi dzi no tshina

Humbulani nga ñuvha ja tshilimo. No dzula nn̄da murunzini, ni khou swura nyamunaithi. Ho dzika ho tou hwii nga nn̄da ha muungo u no sokou ri ziii! Wa dovha wa ima. Na tharamudza tshanda na dzhia nyamunaithi yanu na kona u ku vhona; ndi kukhokhonono kuñuku kwa buraweni kwa vhuveve ku no khou ñanzwedzela lumeme lwa ngilasi yanu ya nyamunaithi. Ndi notshi! Ndi notshi ya thalazwiliwa ine mushumo wayo ha vha u todela dziñwe notshi dzi re phakhoni yayo zwiliwa.

Nga minete muthihi kana mivhili i mbo di ñuwa ya ya u sevha dziñwe notshi nga zwe ya wana. Tsha u thoma tshine ya ita i tshi vhuya phakhoni ndi u nyanyula idzi dziñwe notshi. I zwi ita nga u ita tshanzunguluwe. Musi i tshi khou tshinatshina ngaurali, i nga kha di ita na u dzinginyisa muvhili. Mutshino uyu u kunga idzi dziñwe notshi dza da dza i tanga. Idzi notshi dzi nukhedza thalazwiliwa dzi tshi shumisa zwiphuphuledzi zwadzo.

Arali i tshi dzinginyisa muvhili nga u ñavhanya, zwi amba uri zwiliwa zwi kule vhukuma. Ya dzinginyea nga u ongolowa, zwi amba uri zwiliwa zwi tsini. Zwino notshi dzi vho ñivha uri dzi nga fhufha vhukule vhungafhani dzi tshi tevhelela nyamunaithi yanu.

Zwino ñavhanyani u khobisa nyamunaithi yanu ngauri ni vho do fhedza ni tshi vho nwisana nyamunaithi yanu na notshi dza madana o vhalaho dzi re na ndala!

Ni vhona u nga phara iyi i bva ngafhi? Itani thiki tsini na phindulo yañu.

Kha ri ñwale

Kha gurannda

Kha bugu ya
zwiñori

*National Geographic for
Children*

Ndi ngani ñotshi yo thetshela nyamunaithi ya kusidzanyana?

Ndi ngani ñotshi yo humela phakhoni?

Dziñwe ñotshi dzi ita mini uri dzi kone u vhona arali dzi tshi takalela zwe ñotshi ya ñhalazwiliwa ya vhuya nazwo?

Ipf "vhuronwane" li amba mini? Itani thiki tsini na tshithihi tsha zwi tehelaho.

u vha na nzhele

u sendela tsini na ñotshi

tshigwada tshi re tsini na ñotshi

Ñotshi dzi ita mini u sumbedza uri zwiliwa zwi kule kana zwi tsini?

Kha ri ñwale

Kha rou iñwe na iñwe, livhanyani ipfi la u thoma na zwine la amba zwi re kha mutevhe. Mañwe maipfi a re kha mutevhe a amba zwi no ñodou fana tshoñhe. Nangani ipfi la khwiñesa. Ñwalani maipfi o swifhadzwaho a dovha a yelana dikishinarini yañu.

Kha ri ñwale

Mafhongo aya o khethekanywa a bva zwipiða zwiraru zwo vilinganaho. Livhanyani izwo zwipiða.

Notshi
Musidzana
Vhañwe vhatukana
Ñwana
Vha hashu
Mudededzi wanga

vha khou ñalela
u khou lilela
u khou itela
vha khou la
vha khou lingedza
dzi khou ñona

phakhoni.
sangwetshi yavho ya mutoli.
bodelo la u mama la mutoli.
u rafha ñotshi phakhoni.
mudededzi wawe sangwetshi ya mutoli
phurogireme ya ñotshi kha TV.

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhongo aya e kha maambiwaitwa (pasivi).

Notshi dzo luma musidzana.

Notshi dzo ita mutoli.

Maambiwaitwa na maambiwaitwa

Fhongo li vha lo ñwalwa li kha maambiwaitwa musi ñefhungo wa fhungo a tshi khou ita nyito fhungoni, tsumbo, **musidzana** o vha a tshi khou ñanzwa mmbwa.

Fhongo li vha lo ñwalwa li kha maambiwaitwa musi ñefhungo wa fhungo a tshi khou itwa nyito nga muñwe muthu kana tshiñwe tshithu fhungoni, tsumbo, **mmbw** yo vha i tshi khou ñanzwiwa nga musidzana.

U elekanya nga ḥotshi na mutoli

Kha ri nwale

Kha ri ḥwale

Vhekanyani mafhungo aya a tshi tevhekana nga ngona. A nomboreni u bya kha 1 u swika kha 6.

Kha ri ite sangwetshi ya mutoli

Tsheani sangwetshi nga vhukati.

Ileni nga u ተవհanya.

Pwaṭulelani mutoli kha tshiłai tsha vhurotho tsho ḡodzwaho botoro.

Vheani tshi^lai tsha vhurotho n^lha ha tshiⁿwe.

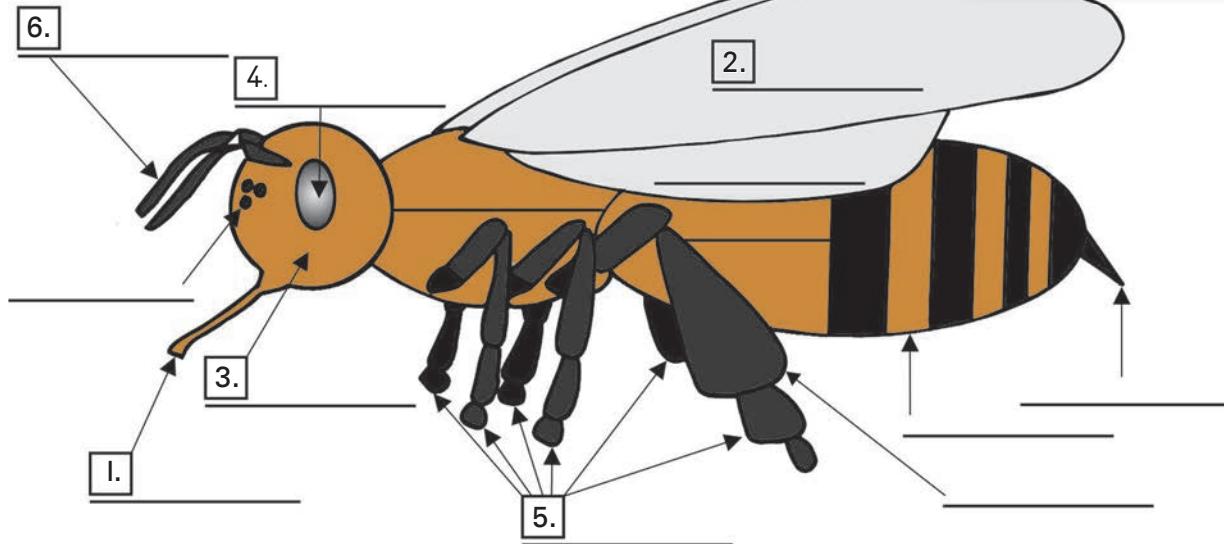
Ɖodzani boṭoro kha tshiłai tshithihi nga lufhangā lwa boṭoro.

Dzhiani zwilai zwivhili zwa vhurotho.

Shumisani maipfi a re kha mutevhe musi ni tshi lebula tshifanyiso itshi.

- 1 lulimi lu no nga tshupu
 - 2 besu
 - 3 ḫohoho
 - 4 lito
 - 5 milenzhe
 - 6 tshiphipuhuledzi

Notshi ya mutoli

Kha ri nwale

Shumisani maipfi a re zwibogisini kha u የwala phara i no እea nđivho i no kwama zwipiđa zwa ወotshi. Ni vhe na vhūtanzi uri phara i na fhungothoho na mafhungo a no tikedza ተhoho, nauri ni shumisa matanganyi kha u tuma mafhungo.

Kha ri nwale

Jimmy u pfana na mafhundo a ḥotshi zwino o humbelwa uri a nwale muvhigo nga ḥotshi. Fhedziha, hu na zwe zwa bvelela zwe zwa ita uri mafhundo a re kha muvhigo wawe a fhirītane. Nwalululani muvhigo uyu ni vhe na vhuṭanzi uri u na zwi tehelaho:

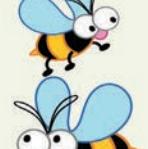
- Thoho
- Tshitatamennde tsha marangaphanda
- Thalutshedzo ya mbonalo ya ḥotshi
- Mafhungomatsivhudzi a hune ḥotshi iyi ya dzula hone
- Mafhungomatsivhudzi a zwine ḥotshi iyi ya ita
- Tshitatamennde tsha u fhedza tsha u nweledza muvhigo

Musi no no dzudzanya muvhigo uyu, itani zwi tehelaho:

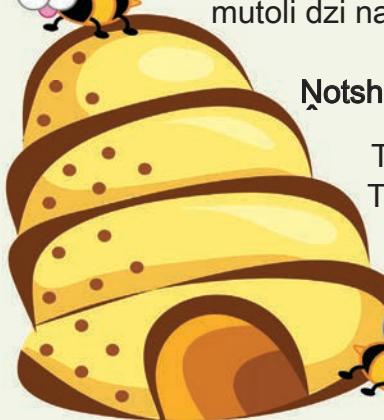
- Talelani maṭaluli nga muvhala wa lutombo.
- Tangedzelani masala.
- Talelani maipfi a nyito nga muvhala mutswuku.
- Talelani maipfi ane a ni vhudza uri ḥotshi iyi i vhonala nga ndilade nga muvhala mudala.

Notshi idzi dzi kuvhanganya mununzwu wa u ita mutoli. Dzi tshina kha maṭaha dzi tshi sumbedza dziṅwe uri maluvha a re na mununzwu wavhuđi a nga ngafhi. Notshi dzi a kona u fhufha 20 000 km dzi tshi ya u hwala mununzwu une wa nga ita mutoli wa 500 g.

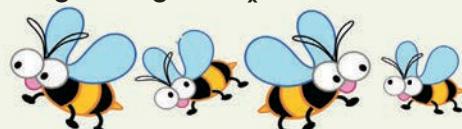

Notshi ya mutoli i na muvhala wa ṭađa na wa tshitopana. I na vhulapfu ha 12 mm nahone i na milenzhe ya rathi. Notshi dza mutoli dzi na zwipiđa zwiraru zwa muvhili.

Notshi ya mutoli

Tshikhokhonono itshi tshi tshila hothe kha ja Afrika Tshipembe. Notshi ya mutoli ndi tshikhokhonono. Vhathu vhanzhi vha takalela mutoli une ḥotshi dza shuma nga nungo dzothe dzi tshi u ita.

Kha ri ambe

Khangaru dici wanala ngei Australia. Ni diwha phukha ifhio i no wanala Afrika Tshipembe fhedzi? I ḥalutshedzeni tshigwada tshañu. Hu na zwine na zwi diwha nga khangaru? Arali zwo ralo, ndi zwifhio? Lavhelesani zwifanyiso zwa khangaru. Ni ambe ngazwo.

Kha ri vhale

Divhanani na khangaru – mme wa vhulenda na muthamuwi wa biko

Arali muthu a nga ri ni lore nga phukha i seisaho, ni nga wana zwi tshi kondà u humbula nga phukha ine ya mangadza nga maanda na u takadza u fhira khangaru.

Khangaru dici wanala Australia fhedzi. Dzi fula hatsi dza tshimbila nga u thamuwa. Dzi na luvhilo vhukuma lune dza nga gidima khilomitha dza furathi nga awara (luvhilo lu no fhira lwa bere kaṭukuṭuku).

Dzi a kona u thamuwa vhuntha hu no lingana mithara tharу.

Khangaru dici shumisa maño a phanda kha u shenga. Musi maño o no vha a kale a a wa, ha bva marwe. Maño maswa a sendela phanda fhaļa he ha vha hū na a kale. Musi khangaru i tshi swikisa miñwaha ya fumbili, i vha i tshi vho shumisa maño ayo a u fhedzisela.

Khangaru i na **tshikwama**. I beba īwana wayo, ane a pfi “joey”, kha tshikwama itshi u swika īwana uyu a tshi vho kona u qitshelela.

Kualutshele kwa joey ku a **mangadza**.

Nga murahu ha mađuvha a furaruraru e kha mbumbelo ya mme, īwana u a bebwa. U vha a tshi nga tshivhungu tsha pinki tshi sa vhone. Saizi yawe i vha i tshi lingana na senthimitha tharу. Milenzhe ya murahu ndi hone i tshi vho thoma u **lapfa**.

Milenzhe ya phanda, ine ya vha miṭukuṭuku, i vha i tshi tou kona fhedzi u i thusa uri i gonye mukhwamani wa mme. I do dzula mukhwamani wa mme miñwedzi ya rathi, i tshi mama mafhi a mme.

Nga itshi tshifhinga i a aluwa u bva kha tshivhungu tshi sa vhone tsha pinki u vhuya u swika i tshi vha khangaru ḥukhu yo putelwaho nga vhukuse. Milenzhe ya phanda na ya murahu i a khwaṭha. Nđevhe, maño na ninga na zwone zwi a aluwa zwa vhina.

Khangaru ndi mme a no mangadza vhukuma!

- **Musi ni sa athu vhala**
- Lavhelesani zwifanyiso na ḥoħo ni lingedze u humbulela uri marīwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maño (u sikima) kha siatari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Deithi:

Ni vhona u nga khangaru ndi phukha i sa faniho na dziñwe? Ndi ngani?

Kha ri ñwale

Maño a khangaru o fhambana hani na aña?

Khangaru i tshimbila nga ndilade?

Ni vhona u nga ndi vhommemme (vha vhukuma)? Ndi ngani?

Khangaru i kona u gidima nga luvhilo lungafhani?

Ñwana wa khangaru u pfi mini?

Ndi ngani mme vha na mukhwama?

Ñwana wa khangaru u dzulisa hani mukhwamani wa mme?

Kha ri ñwale

Nangani ipfi ji no bva kha muduba muñwe na muñwe jine ja vha na ñhalutshedzo i re tsinisa na jo swifhadzwaho. Ñwalani o swifhadzwaho dikishinarini yañu.

mangadza	takadza	dowelea	sa ñeweleta	seisa
tshikwama	bege	tshipatshi	ngozwi	mukhwama
lapfa	naka	tatamuwa	aluwa	tswonzwa
vhina	hula	engedzea	ñandavhuwa	khunyelela

Kha ri ñwale

Shandukisani mafhungo aya a vhe mbudziso. Ni a thome nga ñiñwe na ñiñwe ja maipfi a re zwitangeni. Ni songo hangwa tshigambudziso.

Tsumbo

Khangaru dici wanala Australia fhedzi. (nandi) **Nandi Khangaru i wanala Australia fhedzi?**

Khangaru dici ja mahatsi, beri na nduhu (Ndi zwifhio)

Khangaru i thamuwa mithara miraru u ya ntha (Ndi u swika ngafhi)

TEACHER: Sign

Date

U elekanya nga khangaru

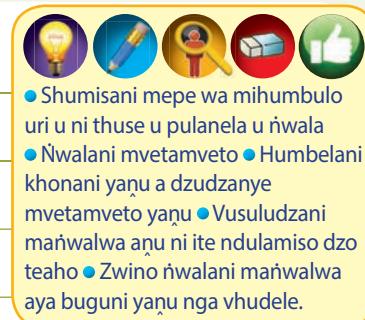

Kha ri ñwale

Shumisani mafhungomatsivhudzi a re afho fhasi kha u ñwala phara ya mafhungo a vhukuma a no kwama khangaru.

Dzina:	khangaru
Vhulapfu:	0,6-1,5 m
Tshileme:	18-95 kg
Luvhilo lwa nthesa:	55 km/h
Vhukale nga miñwaha:	9-20 miñwaha
Muvhala:	theni, buraweni, muora
Zwiliwa zwi no funeswa:	hatsi

Handwriting practice lines for the word "Khangaru".

Kha ri ñwale

Mme a khangaru u khou vhilahedzwa nga ñwana wawe. U a mu vhidzelela a ða khae a tshi thamuwa. Hezwi ndi zwiñwe zwa zwe vha amba. Fhedzisani zwo salaho. Ni shumise zwigarukela.

KHANGARU:

Thamuwani, no vha ni ngafhi? Vhuyani hayani zwino! Ndo ni vhudza uri ni vhuye fhano nga hafu u bva kha iri ya vhuñanu. Ni a zwi ðivha uri vhusiku ha vhuria a vhu ðodi muthu a tshi kovhelelwa nnða.

ÑWANA:

Handwriting practice line for the word "Ñwana".

KHANGARU:

Handwriting practice line for the word "Khangaru".

ÑWANA:

Hai mmawe, ndo vha ndi tshi kha ði tamba. Ndi nga ña tshilalelo?

KHANGARU:

Handwriting practice line for the word "Khangaru".

ÑWANA:

Handwriting practice line for the word "Ñwana".

KHANGARU:

Handwriting practice line for the word "Khangaru".

ÑWANA:

Vha edele zwavhuði. Ndi a vha funa nga maanda!

Muvhigo nga n̥e

Kha ri ንwale Ni d̥it̥alukanya u swika ngafhi?

Didzhieni ni muvhigi wa magazini. Ni nga ንwala muvhigo u no amba nga inwi?

Ni nga amba zwifhio? Ndila ya u d̥it̥alukanya khei.

Nga fhasi ha ቃዜና ንዑስ ነው እና የአቶ ቃዜና ንዑስን ጽጋል እና ስርዓት ነው እና የአቶ ቃዜና ንዑስን ጽጋል እና ስርዓት ነው.

Zwine nda takalela

Tsumbo: u tamba vilibolo, u ola, u bika

Vhukoni hanga na mpho

Tsumbo: u thivha murahu bolani, u ita miswaswo, u guda zwa khomphiyutha.

Khwal̥ithi dzanga (vhudzivha)

Tsumbo: u londa vhathu, u funa vhathu, u fhumulesa, u seasea.

Mikhwa

Tsumbo: ngoho, u fulufhedzea, u shumesa

Ndi a kona	Smiley Face	Frowny Face
u shuma tshigwadani na u pfectesesa zwiitisi zwa u shuma na vharwe		
u shela mulenzhe kha inthaviwu		
u vhala mañwalawa a no tsivhudza		
u fhindula mbudziso dzi no kwama mañwalwa a no tsivhudza		
u kuvhanganya mafhungomatsivhudzi na u ita mbudziso		
u shumisa ndongazwiga dzo teaho		
u saukanya mafhungomatsivhudzi a re kha girafu		
u ñwala mafhungomatsivhudzi e kha maambelwa ndi tshi shumisa zwidevhe		
u ñwala mbudzisothalutshedza na mbudzisothopolwa		
u vhekanya mihibulo na u bula zwiitisi		
u nweledza mafhungomatsivhudzi a no bva kha girafu		
u shumisa maambiwaita na maambiwaita		
u vhala muvhigo, a nea muvhigo thoho na u u ñwala		
u livhanya maipfi na zwine a amba		
u shumisa mañanganyi kha u ñuma mafhungo khathihi na u shumisa masala a re one		
u ñwala phara ndi tshi fhedzisa mañwalwa		
u fhedzisa thebu		
u shumisa zwifanyiso kha u ñwala mañwalwa		
u fhedzisa inthaviwu ndi tshi shumisa maipfi a mbudziso o teaho		
u nweledza mafhungomatsivhudzi		
u shumisa zwifhinga zwa kha di zwo fhiraho na tshi ñaho		
u topola vhubvo (tshiko) ha mañwalwa		
u livhanya zwipida zwa mafhungo		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa maambiwaita		
u vhekanya mafhungomatsivhudzi		
u leibula nyolo		
u ñwala phara i no nea ñdivho ndi na vhuñanzi uri hu na fhungothoho na mafhungo a u li tikedza		
u topola mañaluli a u ñalutshedza, masala, maiti na maipfi a mbudziso		
u shandula zwitatamennde zwa vha mbudziso		

Thero ya 4: Ngoho na khumbulelwa

Shango la zwifanyiso

Themo ya 2: Vhege dza 5 - 6

49 Kha ri ite muteshetsindo

104

U shela mulenzhe kha therisano dza tshigwada.
U vhala limeriki.
U topola fome the ya limeriki.
U bula mihumbulu.
U fhindula mbudziso nngede.
U sikena tshirendo.

50 U raima

106

U topola maipfi a no raima.
U riwala mafhongo a no raima.
U shumisa mafanyisi mafhunganoni.
U topola phetheni dzi re na raimi.
U riwala limeriki yawe ene muñe.
U topola midivhithe ya madungo.

51 Zwiñe we zwirendo hafhu

108

U amba nga khalañwaha ine ya takaleleswa.
U vhala tshirendo tshi no amba nga tshifhefho.
U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama tshirendo.
U talutshedza zwine mafurase/maipfi a amba.
U livhanga maipfi na zwine a amba.
U topola maedzamuthu.
U riwala tshirendo tshawe ene muñe a tshi shumisa maedzamuthu.

52 U shuma na maipfi

110

U topola maipfi a re na raimi tshirendoni.
U riwala maipfi a u talutshedza tshilimo.
U riwala tshirendo tshi re na raimi nga tshilimo.
U riwala mafhongo a no kwama tshifanyiso hu tshi shumisa tshifhingga tsha zwino tsha khou.
U talela maiiti mafhunganoni.
U riwala phara nga mañaluli a u talutshedza.

53 Yoo! Tshirendo tshinwevhoh!

112

U vhala tshirendo.
U ita litambwa la tshirendo a tshi tambela tshigwada tshawe.
U nea tshirendo thoho.
U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama tshirendo.
U riwala maipfi a u talutshedza.
U topola zwine maipfi a amba.
U bula zwiitisi zwa u takalela kana u sa takalela tshirendo.
U topola manyanyu na zwigagarukela.

54 Kha ri sike zwithu

114

U taala maipfi kha dikishinari (thalusamaipfi).
U taala thalutshedzo dza maipfi kha dikishinari a tshi itela u wana mudzi na zwine a amba.
U riwala tshirendo tshawe ene muñe a tshi shumisa tshikumu tsha raimi.
U talutshedza nyolo.
U ola tshifanyiso tshi no yelana na tshirendo.
U topola aljitharesheni tshirendoni.
U vhumba madzina a zwipuka hu tshi shumisa aljitharesheni.
U riwala tshirendo hu tshi shumisa aljitharesheni.

55 Ndi nñe nnyi?

116

U amba na phathinara nga ha iwe muñe kana uyo muñwe.
U dibula (ditalutshedza)
U vhala tshirendo.
U vhala tshirendo.
U topola murendi wa tshirendo.
U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama tshirendo.
U bulauri muthu u takalela vhurendi hu re na raimi naa kana vhu si na raimi.
U tangedzela madzinakhumbulelwa.
U riwala madzinakhumbulelwa a iwe muñe.
U riwala mafhongo a tshi shumisa madzinakhumbulelwa.

56 Ndi pfala ndi kha khumbulelwa?

118

U riwala phara ya u talutshedza hu tshi shumisa madzinakhumbulelwa.
U riwala tshirendo a tshi direnda a tshi shumisa muñdo mugede.
U vhala tshirendo tshi no shumisa dzinakhumbulelwa.
U topola mamethafore tshirendoni.
U shandula mamethafore a vha mafanyisi.

Ndaela

Themo ya 2: Vhege dza 7 - 8

57 Lungano lwa tsiko ya Vhasan (Vharwa)

120

U rera nga tsiko u tshigwadani.
U vhala nga lungano lwa tsiko ya Vhasan.
U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama lunganovhubvo.
U topola tthalutshedzo ya ipfi Vhasan.
U riwala phara.
U wana maipfi kha maniwalwa a livhanywa na zwine a amba.

58 U humbula nga Nyammbeula

122

U dubekanya mafhongo a tshi vhumba phara i no amba.
U shumisa ndogazwiga dzo teaho.
U riwala phara ya u talutshedza.
U shumisa maipfi a u tuma.
U fhedzisa thebuļu hu tshi shumisa mañaluli a mbambedzo.
U shandula zwitatamennde zwa vha mbudziso hu tshi shumisa maipfi a mbudziso magede.
U shumisa zwigambudziso nga ngona.

59 Phikhokho i wana pfufho

124

U rera nga tshifanyiso tsha phikhokho.
U vhala lunganovhubvo lwa phikhokho.
U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama phikhokho.
U nanga thoho ya tshirendori.
U talutshedza uri ndi ngani tshirendori tsha phikhokho lu lungano (febuļu).
U bula mihumbulu hu na u bula zwiitisi.
U topola zwine madioma a amba.

60 Maiwe hafhu nga Phikhokho

126

U topola fhungothoho na mafhongo a no li tekeda tshirendoni.

U riwalulula tshirendo o sia nnđa.

mafhungomatsivhudzi a sa yelani natsho.

U fhedzisa thebuļu a tshi topola vhabvumbedza/vhaanewa, zwiitei zwi no vhangwa khuđano, khuđano, zwiitei zwi no vhangwa nga khuđano na pfunzo ya tshirendori.

U livhanga maipfi na tthalutshedzo dza.

U shumisa maipfi kha u talutshedza phikhokho musi i sa athu shanduka.

U shandula mafhongo a bva nga maambwaita a ya kha maambwaitwa.

61 Anasi buvhi la tseda na tshibodempembe (thetili)

128

U wana zwine lungano lwa amba hu tshi shumisa zwifanyiso.

U humbulela uri lungano lu do fhela nga ndilade.

U vhala na u fhindula mbudziso nngede dzi no kwama lungano.

U topola muhumbulo muhulwane, puloto, fethuvhupo na vhaanewa/vhabvumbedza.

U topola pfunzo ya tshirendori.

U sikena bugu ya mishumo hu u itela u wana mafhungomatsivhudzi.

U shumisa thangi kha u vhumba maipfi maswa.

62 Zwiñe we hafhu nga Anasi

130

U pulanela tshirendori

U topola muhumbulo muhulwane, puloto, fethuvhupo na vhaanewa/vhabvumbedza.

U topola mañaluli a u talutshedza buvhi Anasi.

U riwala mafhongo hu tshi shumisa maipfi a no talutshedza.

U talutshedza tshigwada nga muthu ane a mu ñivha, hu tshi shumisa maipfi a u talutshedza.

U riwala u tevhekana ha zwiitei hu tshi shumisa mañumi.

U fhedzisa maipfi hu tshi shumisa madzinamaiti/maítidzina.

U longela zwiga zwa u vhala fhungoni hu tshi shumisa mañederanzi, zwiga zwa u awela, khoma, zwigambudziso na zwiđevhe.

63 Mbidi i wana mavhala

132

U topola tshirendori tsha kholekhole.

U anetshela tshirendori tshakholekhole.

U amba nga khavara ya bugu na u topola muoli hu tshi shumisa mafhungomatsivhudzi a re kha khavara kha u humbulela uri hu do bvelela mini tshirendori U vhala tshirendori.

U fhindula mbudziso nngede dzi no kwama tshirendori.

U topola phambano vhukati ha tshirendori tsha vhukuma na lunganovhubvo.

U shumisa mañanganyi kha u tuma mafhongo.

64 Disikeleni lunganovhubvo lwanu

134

U topola thalutshedzo dza mafanyisi na mamehafore.

U riwala fhungo hu tshi shumisa lñifanyisi.

U shandula mafhungho a bva kha vhuthihi a ya kha vñunži.

U riwala lunganovhubvo.

Mutevhemutoli.

Kha ri ite mutevhetsindo

Kha ri ambe

No no vhuya na dzhena khakhathini nge na raha bola ya pwasha tshiñwe tshithu. Vhudzani vha tshigwada tshañu uri ho bvelela mini.

Goloi ya Ferrari i a ñura? Bulani muhumbulo wañu. Hu na muthu ane na mu ñivha ane a vha na goloi ya mavhaivhai? Vhudzani muñwe nga inwi (phathinara)uri ndi goloide.

Kha ri vhale / Vhalani zwirendo izwi.

Ho vhuya ha vha na musadzi wa ñaledzi
We a ri a hu na muñoledzi
A no ño swika hune a vha
Ha mbo swika muñoledzi
A mu thefula a wa.

Tshi yelana na tsha Kaitlyn Guenther

Zwirendo zwa lushaka ulu zwi pfi ndi limeriki.

Kha ri ñwale

Ndi tshifhio tshirendo
kha izwo zwivhili tshine
na pfa tshi tshi seisa?
Bulani uri ngani.

Munna a no tshimbila nga Ferrari

U phusula buse e Kalahari

A tshi yo renga tshivhoni

Tsha u ñivhona lunako

A tshi dzhena vhe hari!

Tshi yelana na tsha Y. Ganie

Mukalaha wa ngei Peru

U fana na muñwe wa Gweru

We a lora e na bemu.

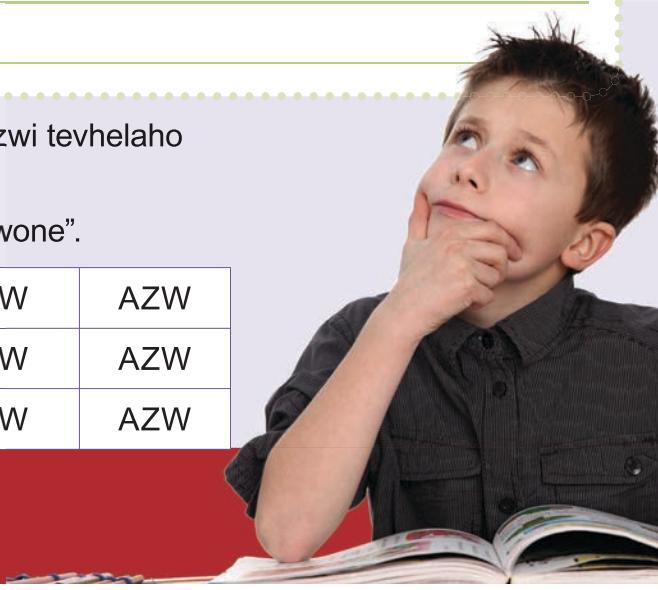

A tshi phaphama a vhona rimu,

Ye a siamela ya mu phula bemu.

Tshi yelana na tshine muñe watsho a sa
ñivhee.

--

Lavhelesani limeriki idzi nga vhuronwane ni bule uri zwi tevhelaho
ndi ngoho kana a si ngoho.

Itani thiki kha ZW arali “zwi zwone” na AZW “zwi si zwone”.

Limeriki dzi na mitaladzi miñanu.	ZW	AZW
Limeriki ndi zwirendo zwo dzikaho.	ZW	AZW
Mitaladzi ya limeriki i na raimi (pfanapheledzo).	ZW	AZW

Deithi:

Kha ri የwale

Ni vhabona u nge munna wa Ferrari na musadzi we a vhaba e ንaledzi vho
vhaba vhaba tshi ደንብ? Bulani uri ngani.

Munna wa Ferrari o vhaba a tshi khou ታዶou ita mini?

Ho bvelela mini kha mukalaha we a lora e na bemu?

Ni vhabona u nge ፈimeriki i no amba nge bemu i a seisa. Bulani uri ngani.

Kha ri የwale

Musi ni tshi sikena tshirendo, ni vhaba ni tshi khou sedza mutevhetsindo watsho.
Zwo leluwa. ደንብaleleni tshirendo ni tshi tou vhalela ነፃ, ni thetshelene
madungo aye na a ombedzela. Mañwe madungo a a ombedzelwa, mañwe
ha ngo ralo. Tsumbo kheyi, he ra swaya madungo a no khou ombedzelwa
nge ✓ ngeno madungo a sa ombedzelwi ro a swaya nge ✗.

Tsumbo: ✓ ✓ ✗ ✗ ✓ ✓ ✗ ✗
Vhaba tshimbilla vho hagala

Zwino itani sikene tsha tshirendo itsi. Shumani na khonani. Thomani nge u vhandelela zwanda,
ni kone u swaya madungo a si na u ombedzela.

Luaviavi lu shanduka mivhala yalwo;
Lwa nge muri, lwa nge mañari;
Ndi mudziathoni, mudziavhulenda, ndambauvhonwa,
Lu mbo banda fhasi hatsini lwa dalafhala,
Lu ደንተ sa lwo ngalangalaho.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri የwale

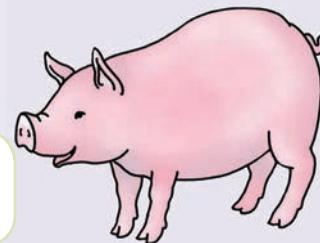
Nwalani maipfi a re na raimi na a re afho fhasi:

demba	buto	bande	ngade	pfundo

Kha ri የwale

Zwino shumisani mavhili a maipfi aya kha u የwala mafhungo a re na raimi:

Tsumbo:

Vha tshimbila vho hwala demba

Nge nguluvhe ya lila damba.

Handwriting practice area for the sentence "Nge nguluvhe ya lila damba."

Kha ri የwale

Lavhelesani tshirendo tsha luaviavi hafhu. Murendi u ri lu a kona u vhonala sa muri kana maṭari.

Murendi u shumisa lifanyisi. Ni vhaba u nga murendi u khou amba mini a tshi ri luaviavi lu nga muri?

Lifanyisi

Lifanyisi ji shumisa maipfi a no nga "sa" na "u fana na" ji tshi vhambedza tshithu na tshiñwe kana muhumbulo na muñwe.

Tsumbo: O takala sa thambelamadi.

Vhumbani mafanyisi mararu a inwi muñe ni bule uri a amba mini. Shumisani phere idzi dza maipfi kha mafanyisi aña.

takala

na thambelamadi

tswa

na

goya

hula

na

ndou

Deithi:

Zwiñwe zwirendo zwi na raimi ngeno zwiñwe zwi si na. Zwirendo zwine zwi si vhe na raimi zwi na phetheni dza mitaladzi i re na raimi. Hu na ndila ya tshipentshela ya u sumbedza uri ndi mitaladzi ifhio i re na raimi tshirendoni.

Ñwalani A tsini na mitaladzi wa u thoma. Arali ipfi lì re mugumoni wa mitaladzi u tevhelaho lì na raimi na ipfi lì re mugumoni wa mitaladzi wa u thoma, ñwalani A hafhu. Musi ni tshi swika kha ipfi lìne la si vhe na raimi nalo, ñwalani B. Vhalani limeriki iyi ni fhindule mbudziso:

Musidzana zwa Mutivhili	(A)
O vha muthu wa tshipimbi.	
Musi we vha mu phula tshitshimbili	
O muma mulomo a sa lili.	
Vha mu livhuha nga rokho mbili.	

Hu na mitaladzi mingana kha limeriki iyi?

Ndi maipfi afhio a re na raimi?
Sumbedzani phethi ya raimi. Ro dzula ro ni thomela yone.

Zwino ñwalani limeriki yañu inwi muñe, ni thome nga hei ndila:

Kale ho vha na mutuka wa ñambi

Vhandani zwanda ni tshi sumbedza madungo a maipfi haya. Ni elelwe uri dungo lìthihi lì lingana na luvhando luthihi. Ni kone u pañula maipfi a bve madungo.

Tsumbo:

khontsatı

kho/ntsati

vñatambi vña vñlbolo

Takalani Sesame

TEACHER: Sign

Date

107

Zwiñwe zwirendo hafhu

Kha ri ambe

Shumani nga zwigwada.

- Khalañwaha ine na i funesa ndi ifhio? Bulani uri ngani.
- Khalañwaha ine na si i funese ndi ifhio? Bulani uri ngani.

Kha ri vhale

Mishumo ya tshifhefho

Tshilimo tshi kha poipoi;
Tshi ðo bva tshi tshi eðela hu si kale;
Maluvha ðoho dzi khou kotama,
Ndi khalañwaha i khou onesa.

Tshifhefho tsho lindela fhaña,
Tshi khou luñwaluñwa tshi ðodou
sendela,
Mishumo ndi minzhi yo lindela,
Gambogo i sa athu swika.
“Ndi tea u tengula mañari,”
“Nga mivhala mitswuku na ya musuku,
Ndi khade zwiñoni zwi pfuluwe
Zwi sa athu oma vhusiku.

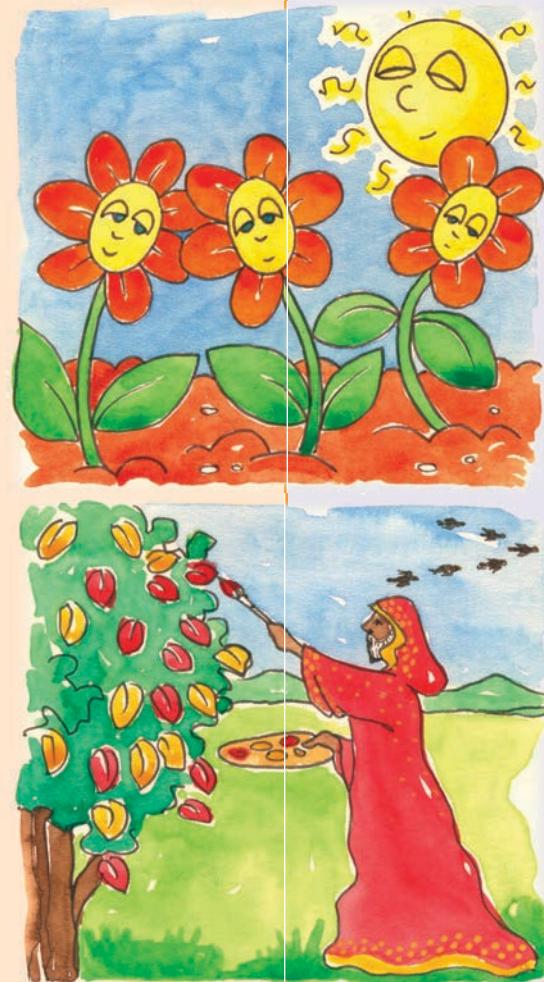
Maðuvha a masana a vho pfufhifha;
Ndi ðo sevhedza nga lumuya lu
no rothola;
Ndi tshi awela mufhiso wa tshilimo,
A tho ngo tea u humbela pfarelo.

Ndo salelwa nga kushumo kuñwe;
Zwenezwino ndi a phetha;
Ndi ðo shandula mañari a vha thulwi
dzo omaho,
Uri vhana vha ðiphine nga tshifhefho
tshi ðaho!”

Tshi bva kha tsha Joanna Fuchs

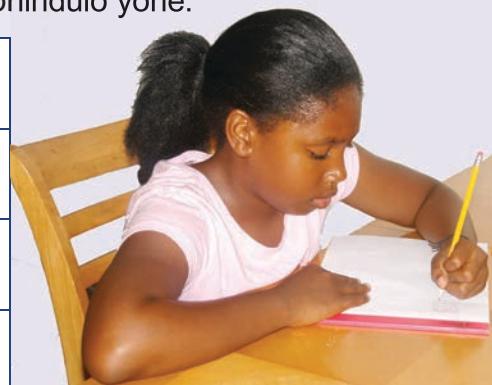
Kha ri ñwale

Rerani na muñwe nga inwi nga mbudziso idzi ni ñwale phindulo dzadzo.

Tshirendo itshi ndi tsha khalañwaha ifhio? Itani thiki kha phindulo yone.

	Tshimedzi (Luñavula)	
	Tshilimo	
	Tshifhefho	
	Vhuria	

Deithi:

Hu do bvela mini tshilimo?

Maṭari a shanduka a vha muvhala ufhio a sa athu wela fhasi?

Tshifhefho tshi do ita mini maṭari u itela uri vhana vha diphine ngao?

Ṭalutshedzani zwine maipfi a tevhelaho a amba.

Iunwaluṇwa tshi ṭodou swika

Khalaṇwaha i khou onesa

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi kha kholomo i re kha tshanda tsha monde na a re kha tsha u la. Nwalani maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yanu.

poipoi
tengula
phetha
sevhedza
pfuluwa
Iunwaluṇwa

totiwa thumbuni
fhedza
ṭuwa
ola
bonyabonya
engedza

Limethafore: Limethafore li tou buletshedza kana la ri olela tshifanyiso tsha muhumbulo nga u shumisa mbambedzo. Lifanyisi li bula uri muthu u fana na tshiṇwe tshithu (*luaviavi lu nga sa mur*); limethafore li zwi bula zwi khagala - li ri ni tshiṇwe tshithu (*luaviavi ndi muri*).

Liedzamuthu ndi lushaka lwa maambele hune khalo zwiito zwa vhathu zwa badekanywa na tshithu tshine tshi si vhe muthu. Tsumbo: Lufu, haya hau ndi ngafhi?

Kha ri nwale

Talelani tsumbo nna dza maedzamuthu tshirendoni.

Kha ri nwale

Zwino vhalani tshirendo asitshi.
Ni a kona u zwi vhona uri mbeu,
vhutshele na zwidula zwo ḥewa
mvumbo dza vhathu?

Sikani tshirendo tsha inwi muṇe
hune na shumisa maedzavhathu.

U leleda ha mauvhelwa tshikhali, Hu vho sendela na ngeno Vhurwa;
Ngauri u kovhela ha ḫuvha Duthuni;
Hu sumbedza tshilimo u vhuya.
Dzimbeu dza dzitshaka dzo lindela,
U vuswa nga vhududo vhu ḫaho;
Musi dzo no swura mađi a mvula;
Shango li do ḫala vhudala.
Madekwana ḫo kovhela'
Ri pfa zwihiulu mulamboni;
Zwa mifhululu ya Vholutshele;
Musi yo ḫangana ya Vhodula.
Nga Vho Z Mutsila

TEACHER: Sign

Date

109

U shuma na maipfi

Kha ri ambe

- Vhalelani tshirendo tsha Mishumo ya Tshifhefho n̊tha ni na muñwe nga inwi.
- No kona u zwi vhona uri marñwe a maipfi a na raimi?
- Ndi kha mitaladzi ifhio ine na wana raimi?

Kha ri ñwale

Nga musumbuluwo ho na mvula i no rothola ri do tetemela ri tshi hotola.

Nga Lavhuñanu ho wa mahada ra pfa ro oma i tshi ri hada.

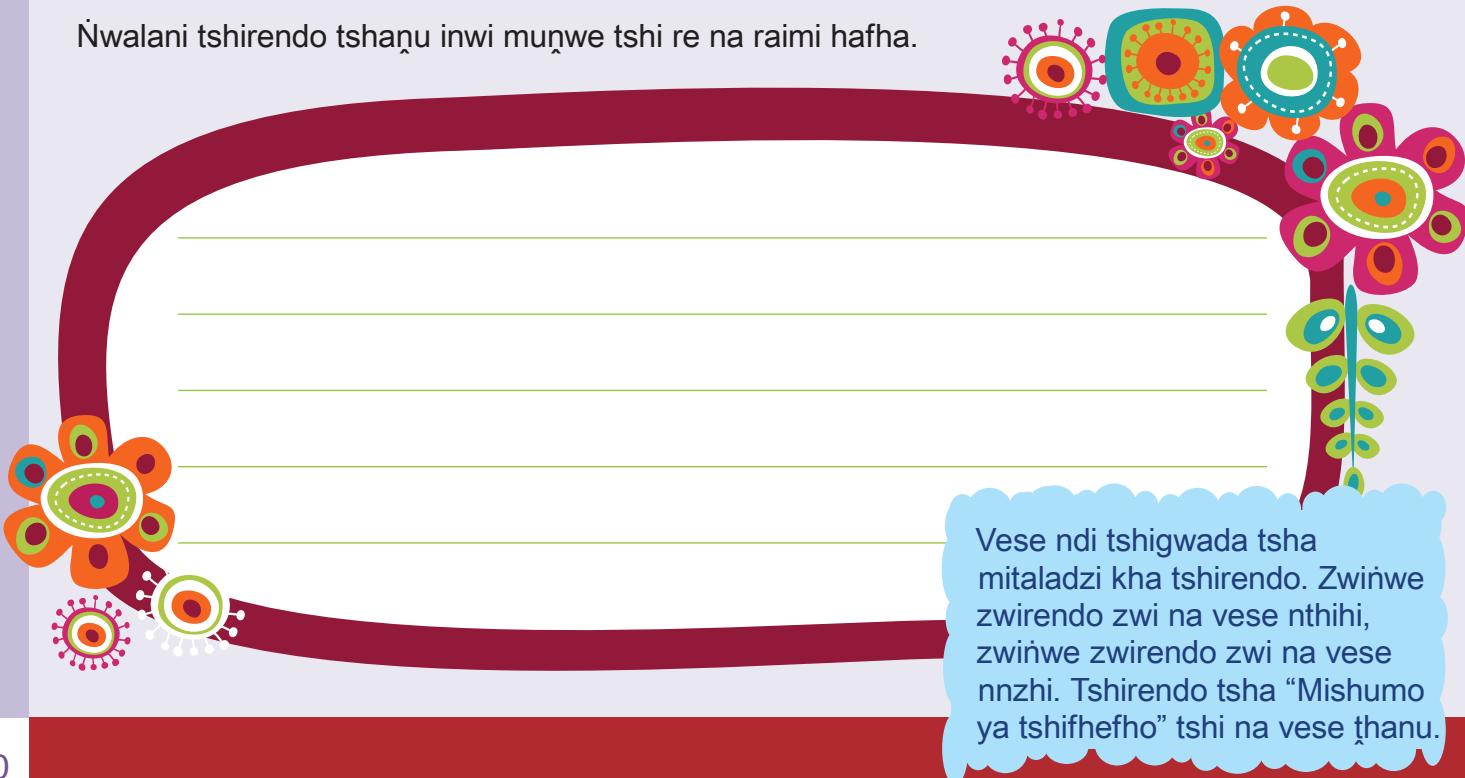
- Ni khou ya u ñwala tshirendo tshañu inwi muñwe tshi re na raimi. Vhalani mitaladzi i re afho fhasi. Ndi mitaladzi i si gathi ya u thoma ya tshirendo tshi no amba nga vhuria. Mipfi a re mugumoni wa phere iñwe na iñwe ya mitiladzi a na raimi.

Zwino ñwalani tshirendo tshi no fana na tshenetshi tshi no amba nga vhege nthihi ya tshilimo.

Thomaní nga u ñwala maipfi oþhe ane a ða muhumbuloni wañu ane a  alutshedza mutsho wa tshilimo. Lavhelesani ni vhone arali e na raimi. Ñwalani mariwe maipfi hafhu ane na nga a shumisa ane a vha na raimi na maipfi ane ndi kale ni nao. Zwino ni nga shumisa maipfi aya uri a ni thuse kha u ñwala tshirendo.

Ni elelwé u shumisa maipfi a re na raimi magumoni a phere iñwe na iñwe ya mitaladzi. Ni thome vese iñwe na iñwe nga “Nga”. Tsumbo: [Nga Musumbuluwo, ðuvha ðo vuwa ðo vhaswa](#)

Ñwalani tshirendo tshañu inwi muñwe tshi re na raimi hafha.

Vese ndi tshigwada tsha mitaladzi kha tshirendo. Zwiñwe zwirendo zwi na vese nthihi, zwiñwe zwirendo zwi na vese nnzhi. Tshirendo tsha “Mishumo ya tshifhefho” tshi na vese ðhanu.

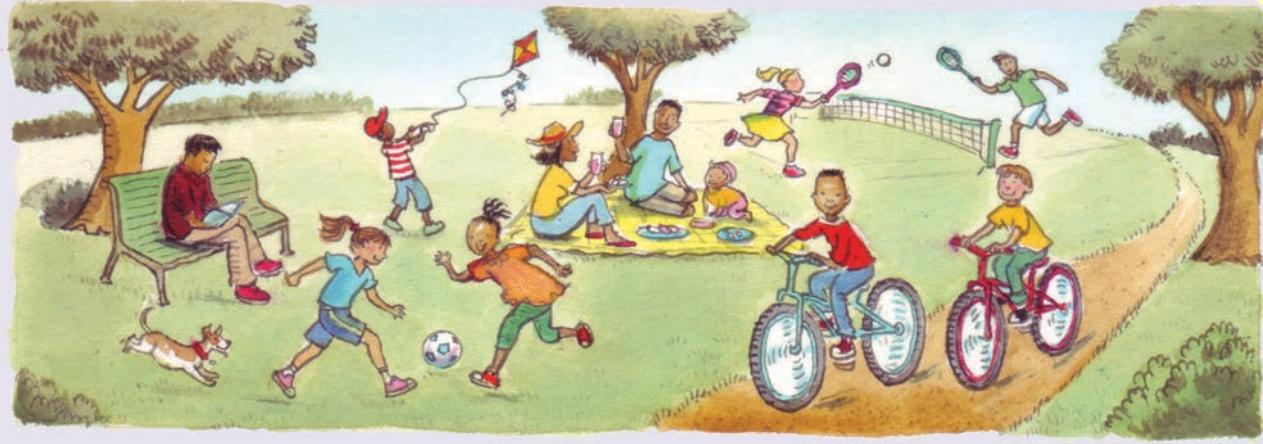
Deithi:

Kha ri ñwale

Talutshedzani tshigwada tshañu uri avha vhathe vha khou ita mini. Shumisani tshifhinga tsha zwino tsha khou. Zwino ñwalani mafhungo aña ni talele jiiti jiñwe na jiñwe.

Ri shumisa tshifhinga tsha zwino tsha **khou** ri tshi amba nga nyito ine ya khou itea zwino. Ri shumisa "khou" na maiiti. Tsumbo: Vhatukana vha **khou** tamba mudavhini.

Tsumbo: Vhasidzana vha khou tamba bola ya milenzhe.

Kha ri ñwale

Lavhelesani tshirendo tsha Mishumo ya Tshifhefho hafhu. Murendi u shumisa mañaluli a u talutshedza musi a tshi talutshedza Tshifhefho. U amba nga mivhala mitswuku na ya musuku, lumuya lu no rothola, thulwi dzo omaho na tshifhefho tshi ñaho.

Nwalani phara ya mitaladzi miña i no amba nga khalañwaha ine na funa. Ni shumise mañaluli a u talutshedza u itela uri mafhungo aña a takadze.

TEACHER: Sign

Date

Yoo! Tshirendo tshinwevho!

Kha ri ambe

Vhalani tshirendo itshi ni itele tshigwada tshañu
litambwa la vese.

Mphogohogoligi. Igiyagaweeegehege ...
Gohoswigihigi kwagatjaga kwagatjaga;
mugukogonegelaga swigiswiginigi.
Mugutagambugudzaga zwigimamaga;
vhegehege naga vhagalagalaga.

Wogothuguphaga vhgomaga;
khuguluguzwigikegendaga ugubvaga tshaga;
miginwaghaga yaga mbogohogo naga
tsigikigidzigi;
naga nagamugusigi;
liginogo ugutshege wogo igimaga
luguragandalalaga.

Vhaga agambaga ngaga igiwege vhaga
tsegengigisaga mitogodzigi.
Ndaga hugumbugulaga duguvhaga legewaga
nkhagakhegedzaga;
mbigilugu yagangaga lgi aga ongogomagalaga.
Tshigifhagatuguwogo tshagangaga tshaga
nzwiginzwigimagalaga;
mvugulaga tshigikogolegelaga yege thigi taganwigi.
Ndaga igimaga ndaga segedzaga lwaga ugu
tugungugufhagalaga.

Nga Gabriel Temudzani

Kha ri nwale

Neani tshirendo thoho.

Murendi, Gabriel Temudzani, u shumisa maipfi e a tou disikela. Ni
vhona u nga ndi nga mini o ita ngaurali? Itani thiki kha phindulo ine na
vhona u nga ndi yone.

O vha a tshi ḥodou ri tshirendo tshi si ḥalukanyee.
O vha a tshi ḥodou ri vhavhali vha shumise maluvhi musi vha tshi vhala itshi tshirendo.
O vha a tshi khou bvafha u shumisa maipfi a vhukuma.
O vha a sa ḥodi uri vhavhali vha kone u tevhela tshirendo tshawe.

No kona u tamba litambwa la zwińwe zwa zwipida zwa tshirendo itshi. Ni vhona u nga tshirendo itshi tshi amba nga mini?

Arali na nga ḥangana na Mphogohogoligi vhusiku u nga ni tshuwisa. Bulani uri ngani.

Ńwalani zwithu zwiraru zwi no ḥalusa Mphogohogoligi.

Ńwalani zwine na vhona maipfi aya a tshi amba zwone.

kwagatjaga

swigiswiginigi

tshaga

igimaga

mvugulaga

ṭugungugufhagalaga

Tshirendo itshi ni a tshi takalela?

Kha ri ንwale

Thoho ya bammbiri la u shumela ili **Yoo! Tshirendo tshinwevho!** i na zwigagarukela zwivhili. Tshigagarukela tsha u thoma tshi khou shuma na linyanyu ḥine la vha ipfi ḥipfufhi ḥine la khou shumiswa kha u sumbedza u mangala; tshiga tshavhuvhili tshi khou shuma na garukela.

Talelani manyanyu ni tangedzele zwigagarukela zwi re tshirendoni tshi tevhelaho.

Yoo- Yoo- Yoo. Rruu o ḥuwesa.

A fhira, a kora.

Ha pfala khombole na zwiṭiriri.

Ahee! Ahee! Bolaa!

Vha thamuwa vho takala...

Mavuvuzela e: Paa! Paa! Puuu!

Vho ḥiwaho vha sokou: Eish-eish-eish!

Manyanyu ndi

maipfi ane a

shumiswa kha u sumbedza

vhudipfi hu no bva mbiluni kana ha nga khathihi fhedzi. A wanala mafhungoni – kanzhi mathomoni a mafhungo – a tshi sumbedza u mangala, u nengwa, u takala, u nyanyulea kana u ḥutulea.

Tshigagarukela(!) tshi shumiswa magumoni a fhungo ḥine la sumbedza vhudipfi hu no bva mbiluni.

Kha ri sike zwithu

Kha ri nwale

Talani maipfi a **igimaga** na **mvugulaga** dikishinarini dza vhoiwe.
Ni nga a wana?

Hai! Ngauri ha tshili. Ndi maipfi a u disikela.

tshagangaga

Zwino sedzani ipfi la **mbigilugu** ndi la u disikela jine la amba mbilu.

Shumani ni kha tshigwada.

tugungugufhagalaga

Bulani uri maipfi aya o vhumbiwa hani.

nkhagakhegedzaga

ongogomagalaga

swigiswiginigi

mugutagambugudzaga

khuguluguzwigikegendaga

gohoswighihi

Kha ri nwale

Nwalani vese (ndima) yanu inwi muñe ni tshi shumisa maipfi e na tou disikela. Vese iyi i tea u vha na mitaladzi miña. Shumisani tshikimu tsha raimi tshi re kha tshirendo tsha Mphogohogoligi: a, b, c, a, a.

Kha ri nwale

Lavhelesani tshifanyiso tshi re tsini na tshirendo itshi. Tshi talutshedzeni.

Handwriting practice area for the sentence: Lavhelesani tshifanyiso tshi re tsini na tshirendo itshi. Tshi talutshedzeni.

Tshifanyiso itshi tshi a ni nea muhumbulo wauri tshirendo itshi tshi amba nga mini? Bulani uri ngani.

Handwriting practice area for the question: Tshifanyiso itshi tshi a ni nea muhumbulo wauri tshirendo itshi tshi amba nga mini? Bulani uri ngani.

Deithi:

Kha ri ንwale

Musi ri tshi ንwala tshirendo ri shumisa maipfi nga ndila ya tshipentshela. Inwe ya ndila idzi dza tshipentshela i pfi ndi alitharesheni.

Vhalani tshirendo itshi ni tangedzele tsumbo dzothe dza alitharesheni.

Mutambo wa bola ya milenzhe

Vha i bvuvhula i tshi bva murahu
Ha pfala hu tshi bvuma luvhande lwothe.
Ya rwa khana, ya rwiwa shotho ya rwa danda.
Ra vhanda zwanda, ra vhandana.
Zwihindi zwi khanani.
Vhaiwe vho khanikhala.
Bola ya milenzhe ndi dzanga

Alitharesheni ndi musi maipfi ane a vha tsini na tsini a tshi shumisa mibvumo i no fana.

Ni elewe uri hu khou ambiwa nga mibvumo hu si maledere. tsumbo, ha pfala ipfi pfumo lo vhifha.

Kha ri ንwale

Neani zwipuka madzina ni tshi shumisa alitharesheni.

Tsumbo: Ndau ya Nduna, Ligwena Nari

	kubehva		mukuku
	lueturwa		ndou

Kha ri ንwale

Tharamudzani mutualadzi uyu u vhe tshirendo.

Bisi ya dubisa buse na bada

(A)

(B)

(A)

(B)

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Ambani na muñwe nga inwi nga mbudziso dzi tevhelaho.

- Ni a takadzwa nga zwine na vha zwone kana ni a tama u vha muñwe muthuvho? Bulani uri ngani.
- Vhudzani muñwe nga inwi nga muthu ane a ni pfesesa tshothe.
- Dītalutshedzeni kha muñwe nga inwi. Ni nga amba nga mafhungo a uri ni vhonala nga ndilade na uri ni muthude.
- Zwino ḥalutshedzani mvumbo ya khonani yanu ya mbiluni. Ni vhona u nga a nga tendelana na ḥhalutshedzo ye na ḥea? Bulani uri ngani.
- Humbulelani ni na lutamo lwa u vha muñwe muthuvho. Ni nga tama u vha nnyi? Bulani uri ngani.

Kha ri vhale Vhalani tshirendo itshi.

Vhañwe vhathu vha humbula uri vha a nnđivha
Vha humbula uri vha nnđivha u fhira vhañwe
Fhedzi ndi vhona u nga vhothe a vha nnđivhi.

Tshiñwe tshifhinga ndi mulapfu
Tshiñwe tshifhinga ndi mupfufhi
Tshiñwe tshifhinga ndi na muvhili
Tshiñwe tshifhinga ndo sekena.

Fhedzi vha dī ri vha a nnđivha
Fhedzi a vha nnđivhi
Ngauri a thi khou diamba
Ndi khou amba murunzi wanga.

Joe Mhlontlo

Kha ri ñwale

Neani tshirendo
itshi ḥoho.

Ndi nnyi ane a khou amba tshirendoni itshi?

Vhathu vha anzela u ñwala tshirendo arali vho nyanyulwa nga tshiñwe tshithu kana tsho vha humbudza tshiñwe tshithu. Ni vhona u nga ndi mini tshe tsha ḥutuwedza murendi uri a ñwale tshirendo itshi?

Deithi:

Talutshedzani uri zwi ḋa hani uri murunzi wa muthu u none, u sekene, u lapfe, u pfufhifhale?

Tshirendo itshi a tshi na raimi. Vhalani tshi no nga tshenetsho tshi re afho fhasi, tshi re na raimi. Ni vhona u nga itshi tshi khwiñe? Bulani uri ngani.

Kha ri ḋwale

Tangedzelani
madzinakhumbulelwa
mafhungoni a re afho fhasi.

Vhańwe vhatu vha humbula uri vha
a nnđivha

Tshińwe tshifhinga ndi mudenya
Vha humbula uri vha ḋivha u nnđivha
Tshińwe tshifhinga ndi tou ḋenya

Khonani yanga o ri ndi londe vhukonani hashu.

Lufuno lwa mme ndi luhulwane.

Ndi tshi vha sedza maṭoni nda vhona vhuṭungu vhu re mbiluni yavho.

A sedza zwiliwa nga lutamo lu sa timatimisi.

O vhanda zwanda nga dakalo musi vha tshi mu sumbedza rokho ntswa.

Kha ri ḋwale

Elekanyani nga madzina khumbulelwa a inwi muñe. A ḋwaleni afho fhasi.

Madzinakhumbulelwa
ndi madzina a no kwama
mihumbulo, vhudipfi kwana
mvumbo sa lufuno, nyofho,
tsinyuwo, vhuhali, dakalo, lunako
na vhumvumvu. Ha kwamei.

ጀwalani fhungo ni tshi shumisa madzinakhumbulelwa.

TEACHER: Sign

Date

Ndi pfala ndi kha khumbulelwa?

Kha ri ḥwale

ጀwalani phara ya mitaladzi miṭanu i no ri fha ḫhalutshedzo waṇu sa muthu. Lingedzani u shumisa madzinakhumbulelwa mavhili kha ḫhalutshedzo iyi.

Kha ri ḥwale

ጀwalani tshirendo ni tshi ḫirenda.
Shumisani muṭodo hoyu.

Mataladzi wa 1: _____ (Dzina ḥanu)

Mataladzi wa 2: _____, _____, _____

(mvumbo tharu dzaṇu kana nzulele ya muvhili waṇu)

Mataladzi wa 3: Mukomana/murathu kana khaladzi _____

Mataladzi wa 4: Ane a funa _____, _____, na _____ (zwiraru:
vhatku, zwithu na mihumbulo)

Mataladzi wa 5: Ane a pfa e na _____ kha _____ (vhudipfi
ha 1 kha tshithu tsha 1)

Mataladzi wa 6: Ane a lila _____, _____, na _____ (zwithu
zwa 3 zwine na lila)

Mataladzi wa 7: A fha vhaṇwe _____, _____, na _____
(zwithu zwa 3 zwine na fha vhaṇwe)

Mataladzi wa 8: A no ofha _____, _____, na _____ (zwithu zwa 3)

Mataladzi wa 9: A no tama u vhona _____ (fhethu ha 1 kana muthu)

Mataladzi wa 10: A no lora nga _____ (tshithu tsha 1 kana muhumbulo)

Mataladzi wa 11: Mugudi wa _____ (tshikolo tsha hanu
kana dzina ḥa mudededzi)

Mataladzi wa 12: _____ (dzina ḥa miswaswo kana ni
dovholole dzina ḥanu)

Deithi:

Kha ri ambe

Vhalani tshirendo itshi tshi no shumisa ipfi 'dakalo' sa dzinakhumbulelwa ni kone u ñwala tshirendo tshanu inwi muñe ni tshi shumisa dzinakhumbulelwa.
Ni vhalele kilasi tshirendo tshanu.

DAKALO

Dakalo ji nga mutshelo

Li nukhelela sa maluvha museni

La ñifha sa tshiliwa tshi no ñifhelela

Li nyanyula u fana na tsimbi tshikolo tshi tshi bva

Li suvhelela sa vhukuse ha kumangana

Ndi dzula naþo ha hashu ñuvha na ñuvha

Zwino vhalani tshirendo hetshi.

Ñuvha ndi khambana tswuku
dzithavhani

I no papamala i tshi pfuka madanzhe

Ndi swiri ji no enda ji tshi aña wa na ndila

La gonya, la tsa, la ñupela.

Ñwalululani ndima ni shandule mamethafore
a vhe mafanyisi.

Handwriting practice area for the sentence: Ñwalululani ndima ni shandule mamethafore a vhe mafanyisi.

Kha ri ñwale

Padulanai maipfi a bve
madungo.

Khethekanyani ipfi nga murahu ha
dungo ñinwe na ñinwe, tsumbo, khe-the-
ka-nya-ni, ñi-li-nga, mba-mbe.

Ni songo khethekanya ipfi ja dungo
ñithihi.

mu/ñu/mo

mafhungomatsivhudzi

ñhumbuluelwa

Kha ri ñwale

muruñzi

ngauri

TEACHER: Sign

Date

Lungano lwa tsiko ya Vhasan (Vharwa)

Kha ri ambe

Kha ri vhale

- Ni vhaba u nga ipfi tsiko li amba mini?
- No no vhuya na sika tshithu?
- Ndi nnyi ane na vhaba u nga o sika shango?
- Ndi nnyi ane na vhaba u nga o sika inwi?

● Lushaka luñwe na luñwe lu na zwiñori zwalo zwi no lu takadza zwine vhathu vha zwi anetshela vha tshi dovhola.

● Zwiñori izwi zwi pfi ndi ngano.

Lungano lwa tsiko ya Vhasan (Vharwa)

U rangani musi liphasi li tshi sikiwa, Nyammbeula (Mammbeula) o vha e hone. Notshi yo mu hwala a pfuka magabelo a mađanzhe a titaho a re liphasini lothe. Notshi ya pfa yo farwa nga phepho khulu khathihi na u neta. Ya tingattinga i tshi ṭoda fhethu ho omaho, hu re na mavu hune ya nga rula muhwalo wayo hone.

- Musi ni sa athu vhala
- Lavhelesani zwifanyiso na ṭoho ni lingedze u humbulela uri marñwalva aya a amba nga mini.
 - Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siañari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Ya vho fhufha nga u ongolowa tshoñhe zwino nahone i tsinitsini na mađi. Ho no vha fhaļa, ya vhaba dzuvha lišhena le la vha lo ṭharamuwa lwa hafu (li songo fhelela). Notshi ya vhea Nyammbeula ngomu mbiluni ya dzuvha ha vha u ḥavha mbeu ya muthu wa u thoma ngomu ha Nyammbeula. Mbeu iyi ya dzula yo tsireledzwa kha mađumbu na mađi. Ndi fhaļaha ilā notshi i tshi mbo di fa.

Nyammbeula a phaphama nga matsheloni lo tsha lo tou kelengende, ha mbo vhaba hone u bebwa ha Murwa (Musan) wa u thoma. Nyammbeula a no rabela ndi mudzimu wa Vharwa we a sika na u ira madzina zwithu. Ndi Nyammbeula a no nisa mvula na u ita uri vhazwimi vha wane phukha nnzhi. Nyammbeula u tsireledza vhathu kha malwadze na khombo dzine dza nga vha wela. Fhedziha, Vharwa a vha rabeli Nyammbeula. Vha rabela ḫuvha, ḫwedzi na naledzi, hu si Nyammbeula.

No no vhuya na vhaba Nyammbeula u no rabela?

Kha ri ḫwale

Ni nga shumisa ipfi liphio u ḥalutshedza Nyammbeula u no rabela?

Nyammbeula a no rabela u itela vhathu vha Vharwa zwivhuya zwifhio?

Deithi:

Ndi zwithu zwihulwane u itela vhathu zwivhuya?

Ambani nga zwithu zwivhili zwivhuya zwe na vhuya na ita.

Liñwe dzina ja VhaSan ndi liphio? Nangani kha maipfi a re afha fhasi:

Vharwa

Xhosa

Zulu

Tsonga

Limethafore ndi figara ya muambo i no ɬalutshedza zwithu kana tshithu.
A li shumisi maipfi sa kana fana na.

Notshi na nyammbeula u no rabela vho vha na vhuñanzi uri ñwana wa u thoma wa MuSan a bebiwe. Ni vhona u nga ndi ngani ho nangwa notshi. Nangani ipfi ja khwiñe ja u fhedzisa fhungo:

Muñwali o nanga notshi ngauri i a kona u _____ zwiñwe zwikhokhonono zwine zwa lingeda u i thivhela ndila.

luma

vhaisa

raha

ɬavha

Nyammbeula u tsireledza VhaSan kha mini?

Vharwa vha rabela nnyi?

Didzhieni no ɬangana na nyammbeula kha ɬari. Ni nga ita mini?

No vha ni tshi nga ita zwifhio arali no vha ni tshikhokhonono tshituku sa thunzi? Bulani uri ngani?

Kha ri ñwale

Wanani maipfi kha phara ane a vha na ɬalutshedzo idzi ni a ñwale zwikalani zwo teaho. A ñwaleni kha dikishinari yanu.

lavhelesa ngei na ngei

zwithu zwi no kondà u hwala

zwi no thivhela khombo

tshithu tsho omelelaho

mimuya i re na vhuhali

TEACHER: Sign

Date

121

U humbula nga Nyammbeula

Kha ri nwale

Vhekanyani mafhungo aya nga mutevhe wone uri a ite phara. Ni songo hangwa u thoma mafhungo anu nga lederedanzi na u a fhedza nga tshiga tsha u awela.

Nyammbeula a phaphama nga matsheloni
lo tsha lo tou kelengende, ha mbo vha hone
u bebwa ha Murwa (Musan) wa u thoma

Ndi fhalaha ila notshi i tshi mbo di fa

Ho no vha fhalala, ya vhona dzuvha litshena
le la vha lo tharamuwa lwa hafu

Notshi ya vhea Nyammbeula ngomu
mbiluni ya dzuvha ha vha u tavha mbeu ya
muthu wa u thoma ngomu ha Nyammbeula

U rangani musi lifhasi li tshi sikiwa,
Nyammbeula o vha e hone

Notshi ya mu hwala i tshi pfuka nthha ha
magabelo matswu o tingaho lifhasi liswa

Nyammbeula a no rabela ndi mudzimu wa
vharwa we a sika na u ira madzina zwithu

Ndi Nyammbeula a no nisa mvula na u ita
uri vhazwimi vha wane phukha nnzhi

Kha ri nwale

Shumisani maipfima talutshedzi na maipfi aya kha u tanganya mafhungo:

wone

musi

nahone

ene

kana

u rembulusa thoho nga 180°; maño a a kona u tala zwipondwa, u lindela zwipondwa; u zwima zwipondwa; musekene, muvhala mudala; zwanda zwilapfu zwine zwa petetshela phanda; mutalo wa mipfa kha milenzhe ya phanda; bata;

Deithi:

Kha ri nwale

Fhedzisani thebuļu ni tshi shumisa maṭaluli a u vhambedza.

Tsumbo: ndapfu	ndapfusa	ndapfusesa
tsireledzea		
naka		
difha		
tsini		
kule		

Kha ri nwale

Shandulani mafhongo aya a vhe mbudziso.
Fhedzisani mbudziso iñwe na iñwe nga
maipfi a re kha zwitange.

Tsumbo

Ņamusi hu na mađumbu na mvula. (mini)

Ņamusi hu na mini?

U rangani nyambeula wo vha u hone.
(Lini)

Ņotshi i hwala nyammbeula nga mulomo wayo. (mini)

Ņotshi i vhea nyammbeula ngomu dzuvhani. (ngafhi)

Mbeu yo tsireledzea kha mutsho u si wavhuđi. (ufhio)

Nyammbeula u tsireledza vhathu kha khombo. (mini)

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

- Lavhelesani tshifanyiso tsha phikhokho. Ambani nga mithenga, mutshila, milenzhe yayo na ndila ine ya ima ngayo.
- Ni vhona u nga itshi ndi tshiñoni tsho nakaho?
- Ho naka mini khatsho?
- Phikhokho ya tshisadzi i pfi mini?

Kha ri vhale

Kalekale, phikhokho yo vha i tshiñoni zwatsho. Mathenga na mutshila zwi buraweni na u vha na tshika. Yo vha i na milenzhe ya u vhifha yo onyekanaho. Liñwe ḫuvha musi Phikhokho i tshi khou tshela, Indra mudzimu wa lutombo (ṭaḍulu), a mbo fhira nga luvhilo.

"Ni khou ya ngafhi no tou hwalela?" ndi Phikhokho i tshi vhudzisa. "Khosi ya tshiñuhu Ravan u khou nngidimedza."

"Naho ndi mudzimu ndi tshi kona u rwa vhatu nga lupenyo, Ravana ene ha kwamei. Tshine nda nga ita uri ndi ḫitsireledze kha Ravana ndi u tou shavha. Fhedzi a huna hune nda nga dzumbama hone hafha fhethu."

"Idani nga u ḫavhanya. Ndi ḫo imisa mutshila wanga inwi na kona u dzumbama nga ngomu."

Ravana a balelwa u vhona he Indra a dzumbama hone a fhiruludza a tshi dzhena vhukati ha ḫaka. "Ndo livhuha vhukuma," ndi Indra. "U tshiñoni tsha u vhifha, fhedzi a u ofhi."

Zwino ngauri wo sumbedza u vha muhali, ndi ḫo u ita tshiñoni tsho nakesaho shangoni ḫothe.

Musi Indra a tshi khou amba, phikhokho ya mbo ḫi shanduka. Mathenga a vha mivhala ya lutombo ya u naka, mutshila wa nga baphathi ḫidala ḫa u naka ḫi re na maṭo a zwiñaiñai. Phikhokho ya ḫisedza madini ya vhona yo naka vhukuma. Ya thoma u ḫipfa i tshi vho tshimbila yo imisa na mutsinga.

Musi i tshi vhona phikhokho ya phambo, ye ya vha i songo tou naka u yafhi, yo vha i tshi ḫaramudza mutshila u itela u ḫongisa lunako lwa mutshila wayo.

Fhedziha ndi mini tshe tsha kundwa u shanduka? Milenzhe! Tshifhinga tshothe musi phikhokho i tshi sedza milenzhe yayo ya wana yo vhifha, yo vha i tshi mbo ḫi kokodzela mutshila fhasi i tshi lingedza u dzumba iyo milenzhe ya thoma u zhamba.

Kale India ho vha hu tshi pfi musi Phikhokho i tshi lila, zwi amba uri hu ḫo vha na mithathabo, phenyo na mvula.

Indra, mudzimu wa mvula na mithathabo ovha o ita Phikhokho mudinda wawe.

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫoho ni lingedze u humbulela uri marīwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni ḫo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Deithi:

Kha ri nwale Phikhokho yo vha yo tou ita hani musi i sa athu shanduka?

Yo vho vhonala nga ndilade musi yo no shanduka?

Yo difara nga ndilade musi yo no nakesa?

Ni a qivha muñwe muthu ane a vhona u nga o nakesa?

U difara nga ndilade?

Nangani t̄hoho yoneyone ya tshitoritshi:

Ni vhona u nga mafhungo a phikhokho ndi lungano (febulu)? Ndi ngani ni tshi ralo.

	Indra u shavha mudzimu wa vhuhali.
	Phikhokho yo wana hani mathenga ayo.
	Phikhokho na phikhokho ya phambo

Ndi ngani Indra o shandukisa mathenga na mutshila zwa phikhokho?

Ni vhona u nga phikhokho yo vha yo naka i sa athu shanduka ya vha tshiloni tsha u naka kana yo naka musi yo no shandukiswa? Tikedzani phindulo yanu.

Kha ri nwale

No vhala tshitoritsha phikhokho ya u vhifha ye ya shanduka ya vho naka.
Ni vhona u nga uri "u dikukumusa sa phikhokho" zwi amba mini.

Zwino ambani ni kha tshigwada tsha vhoiwe uri ni vhona u nga zwi tevhelaho zwi amba mini ni kone u nwala thalutshedzo dza hone.

O tetemela sa luñanga lu madini		O fhufha vhavhili vha sera	
Mulalo o tswuka sa tshiguluzwana		O sekena sa lwatsi	

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ñwale

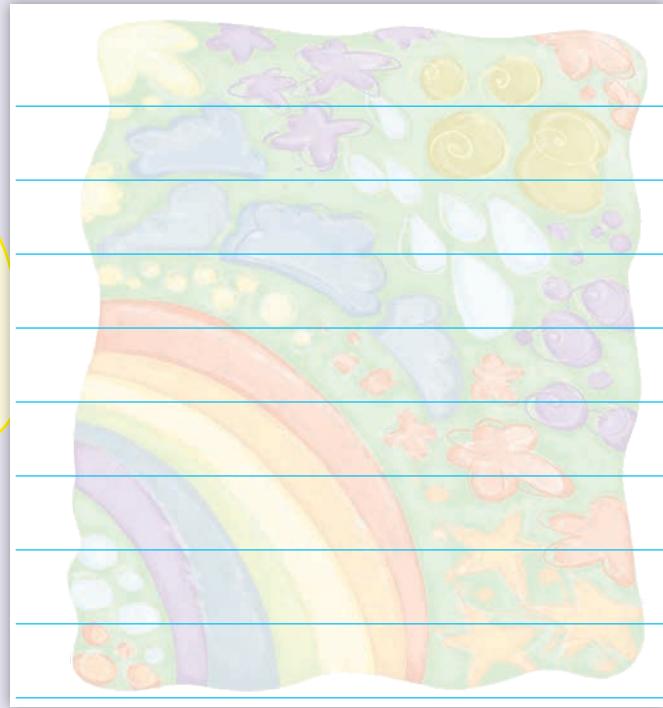
Lavhelesani þoho na mitaladzi wa u thoma wa tshirendo tshi re afho fhasi. Zwi ni vhudza zwine tshirendo tsha amba ngazwo. Miñwe mitaladzi i shuma u tikedza mafhungo a re tshirendoni. I ni vhudza zwinzhi nga ha fhungo ljhulwane, fhedzi mañwe a mafhungo ha ngo tea tshirendo itshi. Mafhungo aya ha ni vhudzi zwinzhi nga muhumbulo muhulwane. Ñwalululani tshirendo tshi si na mitaladzi i songo teaho u dzhena khatsho.

Phikhokho

Phikhokho, phikhokho, u na mivhala yavhuđi
Litshere ljtuku ja u takadza
Muvhala wa lutombo wa u naka, ndi tou tama
arali wo vha u wanga,
Phetheni dzi ngaho musengavhadzimu,
Hu na mivhala midala ya u naka, ya lutombo na ya ṭada,
Ni thamuwa fhano na ya fhaļa
Matshimbile au a u naka, u tshi ḥenya nga u dihudza,
Na lutzhemo lune wa ṭavha,
Mađo a penyaho, madala a u naka
Tswirr! Tswirr u vhidza khonani dzau
Ni fħusha mađo a muvhoni.

Kha ri ñwale

Fhedzisani thebuļu i re afho fhasi. Kha khołomo ya u thoma, ñwalani vhaanewa vha re kha lungano lwe na vhala ngei nħha ni ḥalutshedze fħethuvhupo. Kha khołomo ya vhuvhili, ñwalani zwiitei zwe zwa q̄isa thaidzo kana khuđano. Kha khołomo ya vhuraru, ambani nga khuđano kana thaidzo, ni kone u ñwala zwe zwa bvelela zwe vhangwa nga thaidzo. Tsha u fhedza, ñwalani zwine ra khou kaidzwa khazwo kana pfunzo ya lungano ulu.

Vhaanewa na Fħethuvhupo	Zwiitei zwe zwa q̄isa khuđano	Khuđano i re tħiġorini	Zwiitei zwi no vhangwa nga khuđano	Pfunzo

Deithi:

Kha ri nwale

Vhalani ḥalutshedzo ni dadze
mavhaka nga maipfi a khwiqesa a
no bva kha mutesvhe.

dihudza

u vha muhali

vhifha

tzhema

u lilela nthesa

u sa naka

u զidzhiela n̄ha nga zwine wa vha zwone

u kona u livhana na u lwa na khombo

Kha ri nwale

Shumisani maipfi a re tshibogisini ane a
ṭalutshedza zwe phikhokho ya vha i zwone
musi i sa athu naka na musi yo no naka.

onyana

tshika

seisa

tshīoni zwatsho

u naka

muvhala
wa lutombo

mudala

buraweni

mađo a
penyelelaho

U rangani

Nga murahu

Kha ri nwale

Shandulani mafhungo a tehelaho a bve kha maambiwa a ye kha
maambelwa.

“Ni khou ya ngafhi no tou hwalela?” ndi Phikhokho i tshi vhudzisa.

Phikhokho yo vhudzisa Indra.

“Khosi ya tshīuhu Ravan u khou nngidimedza.”

Indra a ri

TEACHER: Sign

Date

“Zwino ngauri wo sumbedza u vha muhali, ndi do u ita tshīoni tsho nakesaho shangoni lothe.”

Indra a ri

Kha ri ambe

Shumani ni kha zwigwada.

- Lavhelesani ṭhoho ya lungano ulu na zwifanyiso zwalwo ni vhudze tshigwada tshaṇu uri ni vhona u nga tshiṭori itshi tshi ḫo amba nga mini.
- Ni vhona u nga tshi ḫo fhela nga ndilade?

Muriwe musi nga madekwana, buvhi Anasi a dzula fhasi uri a ḫikande nga tshilalelo tsha u ḫifha. Zwenezwi musi a tshi tou thoma u ḫenza genzu ḥa u thoma, ha pfala u omboomba vothini. A takuwa a ya a vula vothi. A tshi hasha maṭo a wana hu Tshibodempembe, tshe tsha vha tshi tshi vhonala tsho neta vhukuma. Tshibodempembe tsha ri, "Anasi, ndi khou humbela u swielewla.

Ndo tshimbila lwendo lulapfulapfu ḫamusi, zwino ndo neta nahone ndi na ndala." Fhedzi Anasi o vha e na tseḍa a sa todi ḥa zwiliwa zwave na muriwe muthu. A vhamba maano a sa takadzi. Zwenezwi Tshibodempembe tshi tshi tou fhasi thwee ḫafulani uri tshi ḫevho zwiliwa, Anasi a thoma u zhamba, "Heiwe Mpembe, zwanda zwau zwe tswuka nga maanda! U nga si ḫe nga zwanda zwi re na mashika ngauralo! Tshimbila u yo ḫamba."

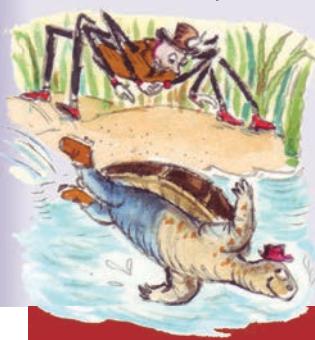
Zwanda zwa Tshibodempembe zwe vha zwe tswuka nangoho nge tsha vha tsho fhedza ḫuvha ḫothe tshi ndilani. Nangoho ndi fhalaha Tshibodempembe tshi tshi tshimbila nga u ongolowa tsha vhuya tsha swika mulamboni, tsha tamba zwanda, tsha dovha hafhu tsha tshimbila nga u ongolowa tshi tshi vhuya ḫafulani.

Nga itsyo tshifhinga ndi musi Anasi o no thoma kale u kapula zwiliwa. Musi Tshibodempembe tshi tshi sala tshi tshi swika ndi musi zwiliwa zwi tsini na u fhela. Zwenezwi Tshibodempembe tshi ḫa tshi tou fhasi thwee uri tshi thome u ḥa zwiliwa, Anasi a thoma u zhamba hafhu, "Heiwe Mpembe, zwanda zwau zwi tshee zwe tswuka! Tshimbila u yo tamba hafhu!" Zwanda zwa Tshibodempembe zwe vha zwe tswuka nangoho nge tsha tshimbila ngazwo tshi tshi yo ḫamba mulamboni.

Tshibodempembe tsha takutshedza hafhu zwi tshi pfisa vhuṭungu tsha vhuyeleta u tamba zwanda hafhu.

Tshi tshi sala tshi tshi kokovha tshi tshi vhuya, tsha wana hu si tshee na zwiliwa. Tshibodempembe tsha lavhelesa Anasi tsha ri, "Ndo livhuha no mmbidza uri ri lalele rothe. Arali ḫiṛwe ḫuvha na ḫiwana ni tsini na mudi wanga, ni dzhene ri lalele rothe" Ha mbo fhela tshifhinga, buvhi Anasi a thoma u dzulela u humbula zwe Tshibodempembe tsha mu fulufhedzisa uri tshi ḫo mu fha zwiliwa. Zwenezwoha, ḫiṛwe ḫuvha Anasi a mbo ya mudini wa Tshibodempembe nga tshifhinga tsha tshiswiṭulo, musi ḫuvha ḫi hafhaṇa ḫtha heneffo mulamboni. Tshibodempembe tsha vha tsho ḫi ganamela zwatsho ḫtha ha tombo, tshi tshi khou ḫavhela masana, vhunga zwibodempembe zwi tshi tou ralo. Musi Tshibodempembe tshi tshi tou vhona Anasi tsha mbo ri, "Ri a vusa Anasi! Wo ḫa u lalela na nne ḫamusi?" Anasi a ri, "Ee, zwi nga vha zwavhuḍi nga maanda hezwo, ndi a livhuha." ndala ya Anasi yo vha i tshi khou ḫanu tshothe. Ndi fhalaha Tshibodempembe tshi tshi dia tshinwi tsha dzhena madini, Anasi a sala o lindela heneffo matomboni

khunzikhunzini dza mulambo. Hu si kale Tshibodempembe tsha mbo thunyuwa tsha ri "Khezwoha Anasi. Zwiliwa zwe luga. Kha ri lalele rothe" Tshibodempembe tsha mbo dia tshinwi hafhu tshi tshi ya u ḥa matari madala e tsha a lugisela tshilalelo. Anasi a lingedza u dia tshinwi uri a tsele fhasifhasi madini, zwe vhutoto vhunga buvhi ḫi si tshibodempembe. Zwa kondā vhukuma u ḫupela ngauri o vha a tshi sokou papamala hu si na hune a ya. A lingedza u tou fhufhela, a lingedza u ita tshinwi, zwe the zwa kunda. A kundwa u swika hune zwiliwa zwa vha hone. Ho no vha kale fhalaha Anasi

Deithi:

a ḋelwa nga muhumbulo. A panga matombo zwikwamani zwa dzhasi jawe, u swikela a tshi vho lemela lune a kona u nupela mađini. A vhona tafula ya tshibodempembe yo ṫamiwa nga mađari madaladala na zwiňwe zwiliwa zwa u difha.

Fhedziha zwenezwi Anasi a tshi kha di ri u a hovhelela zwiliwa, Tshibodempembe tsha mu dzivhisa, tsha ri, "Anasi, ngohongoho ni nga si le zwiliwa no ambara dzhasi! Fhano muđini a ri iti zwithu ngauralo." Anasi a bvula dzhasi. Zwino khakhathi ya vha uri arali a si na matombo a u mu nupedza, u a papamala a humela ntha nnđa ha mađi.

Tshiṭori itshi tshi khou amba nga nnyi?

Tshiṭori itshi tshi bvelela ngafhi?

Tshiṭori tshi khou amba nga mini?

Pfunzo ya tshiṭori itshi ndi ifhio? Itani thiki kha phindulo yoneyone.

	Tshi sa fheli tshi a ṫula!
	U tshi lingedza u di ita muđali, u nga wana uri muñwe o ṫalifha u fhira iwe.
	U songo dzikusa tshisima.

Kha ri nwale

Tshimbidzani mađo kha bugu yanu ya mishumo ni fhindule mbudziso dzi tevhelaho.

Tshiṭori tsha Anasi wa Buvhi tshi kha siađari ifhio?

Ndi nyito ifhio ya u thoma ine na tea u ita?

Ndi nyito ifhio ya u fhedza ine na tea u ita?

Ndi kha vhege ifhio hune na guda nga thangi?

Kha ri nwale

Shumisani thangi kha u vhumba maipfi maswa:

Thangi ndi zwivhumbi zwine zwa ṫumiwa kha mudzi kana tsinde ja ipfi u itela u shandula zwine ipfi ja amba na u vhumba ipfi liswa.

di ku ra nya

lunako tshea mabindu tukana

TEACHER: Sign _____ Date _____

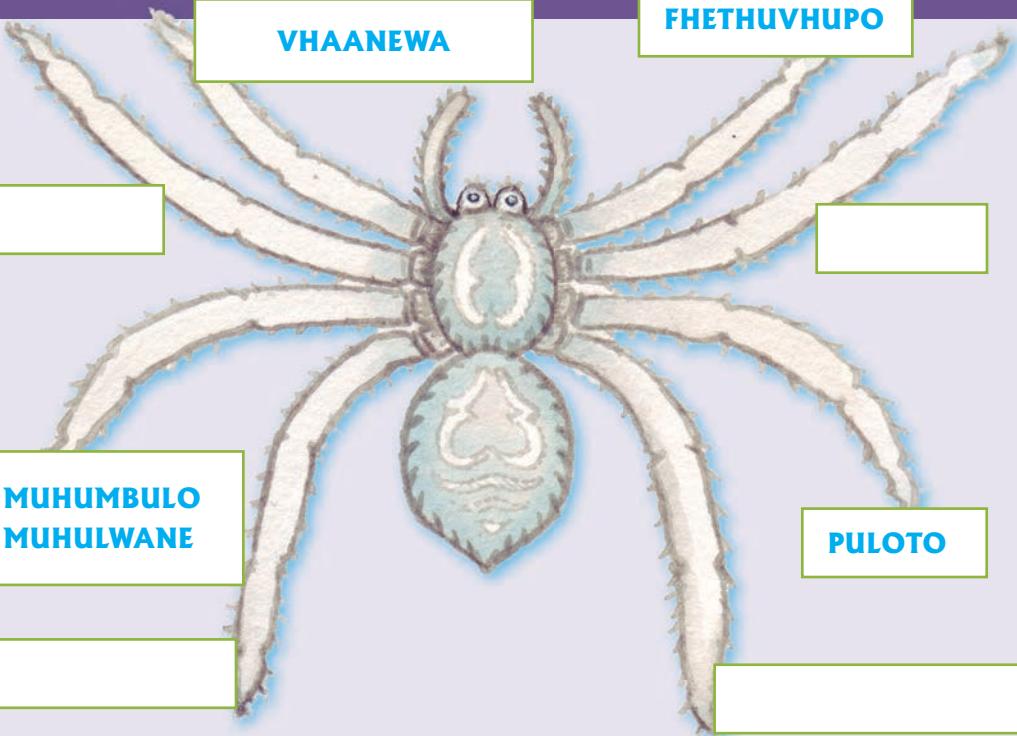

Kha ri የwale

Itani buvhi ja tshitor. Dadzani mavhaka a re kha Milenzhe ya Buvhi. Fhedzisani mavhaka a re kha milenzhe ya buvhi nga: muanewa muhulwane/vhaanewa vhahulwane, muhumbulo muhulwane, fhethuvhupo na puloto.

VHAANEWA

FHETHUVHUPO

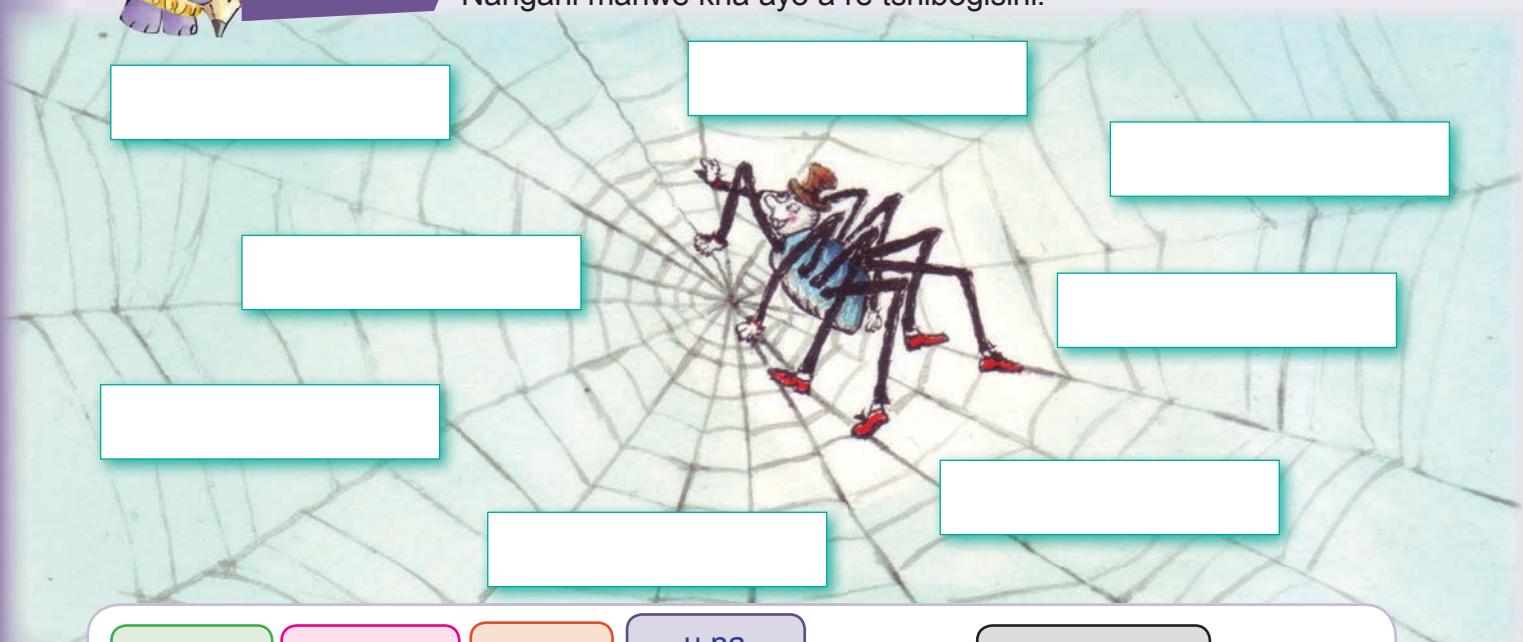

Kha ri የwale

Nwalani mataluli a no ታlутshedza mvumbo ya Anasi.

Nangani mañwe kha ayo a re tshibogisini.

PULOTO

u na
tsedau na
mbilummbiu na
vhunwau na
vhutshivha

o naka

u na vhukwila

u hula

u na
ndalau na
vhulenda

o neta

muswa

o ታlifha

u na mbilu

o ታukufhala

Tshikhalani tshi re afho fhasi, ነwalani mafhungo mararu o fhelelaho ni tshi shumisa maipfi ayo a u ታlутshedza.

Deithi:

Kha ri nwale

Zwino elekanyani nga muñwe muthu ane na mu ñivha ni ɏalutshedze mvumbo yawe ni tshi shumisa maipfi a no bva kha thebulu iyi.

Kha ri nwale Nwalani thovhekano ya zwiitei tshitorini itshi.

Tsha u thoma buvhi ḥo dzula phasi ḥa ḥa zwiliwa zwa u difha.

U bva afho

Ha tevhela

Nga murahu

Nga murahu Anasi o ya u dalela tshibodempembe tshi tshi humbula uri tshi ḥo wana zwiliwa.

U bva afho

Ha tevhela

Tsha u fhedzisela

Kha ri nwale Nwalani dzinaliiti/litidzina.

Ro mu ṫuṭuwedza (vhala) ngano nnzhi.

A si zwavhuđi (kombetshedza) muthu

(vhala) nga Anasi arali a sa zwi takaleli.

Ndo vha fulufhedzisa (vhavhalela) mabuvhi fhedzi a thi kholwi uri ndi ndi ḥo zwi kona.

Filim i no amba nga mabuvhi yo vha yo tea (vhonwa) ngauri i a takadza.

Ri ḥo ya (reng) malegere.

(zwifha) a si tshithu tshavhuđi.

Kuipfi "u" na
maiti zwi
vhumba
maipfi a no
shuma sa
madzina.

Maipfi ayo
a kona u
tevhela
mañwe maiti
na mañaluli.

Dzinaliiti/
litidzina ndi
u + liiti.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Kha ri ambe

- Ndi tshiṭori tsha kholekhole. Ni vhona u nga tshiṭori tsha kholekhole ndi mini?
- Hu na zwiṭori zwa kholekhole zwine na zwi ḋivha? Huṇwe ḫhamusi makhulu waṇu vho vhuya vha ni anetshela zwone? Arali hu na tshine na tshi ḋivha, tshi anetsheleni tshigwada tsha vhoiwe.
- Ni vhona u nga tshiṭori itshi tshi khou anetshelwa nga huswa?
- Muanewa ndi nnyi?
- Humbulelani uri ni vhona u nga tshiṭori tshi do fhela nga ndilade.

Kha ri vhale

- Musi ni sa athu vhala*
- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
 - Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Kalekale, Pfenē l̄ihuluhulu ja vhuhali lo ya ja dzula khunzikhunzini dza mulambo. Pfenē ili ja vusa pfiriri kha dziňwe phukha dze dza vha dici tshi dzula hanefho khunzikhunzini dza mulambo dzo takala. Ja vhivhedza fhethu hoṭhe u tsa na mulambo ja ri ndi haṭo, ja ri a huna muthu we a tendelwa u nwa madi a mulambo uyu. Dziňwe phukha dza sinyuwa nga maanda nahone dza fa nga ḋora fhedziha hu sa vhe na we a vha muhuli kana a vha na maanda a u hanedza Pfenē – nga nn̄da ha Mbiđi. Nga itsho tshifhinga, Mbiđi ndi musi i tshee na mukumba mutshenatshena nahone i tshi fana na bere tshena.

Mbiđi ya muhali ya wana Pfenē, le ja vha lo dzula lo ḋigeda muliloni muhulu, ya itela Pfenē khaedu uri vha lwe. Ha pfaniwa uri a no do kundwa u tea u pfuluwa khunzikhunzini ya mulambo. Phukha idzi mbili dza lwa masiari oṭhe na vhusiku hoṭhe.

Ndi musi Mbiđi i tshi vho thoma u neta ndi he Pfenē ja mbo di i sukumedzela muliloni!

Ha bvelela zwiňwe zwithu zwi no mangadza. Vhuṭungu he Mbiđi ya vhu pfa musi i tshi khou fhiswa nga khuni dze dza vha dici muliloni ha mbo i nea maanda a no ofhisia! Ya ongolela yo sinyuwa, ya raha Pfenē

Ja levhuwa ja swika le seli ha mulambo vhudzu! Ha vha u ngalangala haṭo.

Mbiđi yone a yo ngo sala i si na mbonzhe. U swika na ḥamusi u la mukumba mutshenatshena wa Mbiđi u na mavhala afho he wa fhiswa nga khuni dici a no khou nyenga. Ndi tshihumbudzo tsha uri yo vha muhali musi we ya lwa na Pfenē!

Deithi:

Talutshedzani zwe Pfeñe ja ita zwe zwa dina phukha khunzikhunzini dza mulambo.

Kha ri ñwale

Ndi mini tshe tsha ñea Mbiđi maanda a u ñilwela?

Ndi mini tshe tsha ñea Mbiđi mavhala?

Ni vhona u nga mbiđi yo vha i muhali? Bulani uri ngani.

Tshiñori itshi ndi lungano kana ndi ngoho? Bulani uri ngani.

Kha ri ñwale

Dzhenisani maipfi oneone a u ñanganya mafhungo a re afho fhasi. A nangeni kha maipfi a re tshibogisini.

naho

nahone

ngauri

fhedzi

kana

musi

zwino

nga nda
ha muši

u
swika

Liifanyisi ji vhambedza tshithu na tshiñwe, hu tshi shumiswa maipfi "sa" kana "u fana na".

Tsumbo: Ndalamo o takala sa ñambelamađi, ngauri o phasa.

Nthambeleni o lapfa sa mupapawe.

Liimethafore ji vhambedza zwithu zwivhili hu si na u monamona:

Tsumbo: Nthambeleni ndi mupapawe.

1. Tshikolo tsho vha tshi tsha takadzi ndi tshee muđuku.
2. Ndi a ita tshurñwahaya ndi khou ñodou phasa.
3. Makole o swifhadza hođhe i ño na.
4. I ño na makole o swifhadza hođhe.
5. Bugu iyi i a ñura i na mafhungo manzhi.

TEACHER: Sign Date

Disikeleni lunganovhubvo lwañu

Kha ri ñwale

Talelani mafanyisi na mamethafore fhungoni liwe na liñwe.

Nangani þhalutshedzo yone ya liñfanyisi na liñmethafore liñwe na liñwe afho tshibogisini. Ni kone u ñwala þhalutshedzo kha mutualadzi u re nga fhasi ha fhungo liñwe na liñwe.

u shaya nungo

u tshimbila a
tshi þonga

u sa dina

u hanganea

u sa funa tshika

Zwa u Iwala ha Malindi two vha two fara mme awe þaha. Vharñwe vhana vha kilasini yashu vha na vhudele hu no nga ha tshimange.

Livhalani u tshimbila nga u tou tepe sa lusengele.

Ndi tshi vhona bugu dzanga dzo kherulwa nda pfa ndo kulekana mirado.

Khaladzi a Luvhani ndi phola i sa vhudzisiwi.

Sandani two mu kela maþari ngauri o hangwa u ñwala tshuñwahaya yawe.

Ñwalani fhungo la inwi muñe line la vha na lipfanisi ngomu li no vhambedza zwithu zwivhili.

Deithi:

Kha ri ñwale

Shandulani vhuthihi ha madzina vhu vhe kha vhunzhi. Ni vhe na vułanzi uri mapfanisi a madzina a a shanduka na one.

Muthu u fuwa phikhokho uri a i ɔngise.

Vhułtungu he mbiđi ya vhu pfa i tshi fhiswa nga tshikuni ho ita uri i wane maanda!

Pfene ljhuluhulu jo vha li tshi dzula khunzikhunzini dza mualambo.

Phikhokho ya di sedza mađini ya vhona i songo naka zwone.

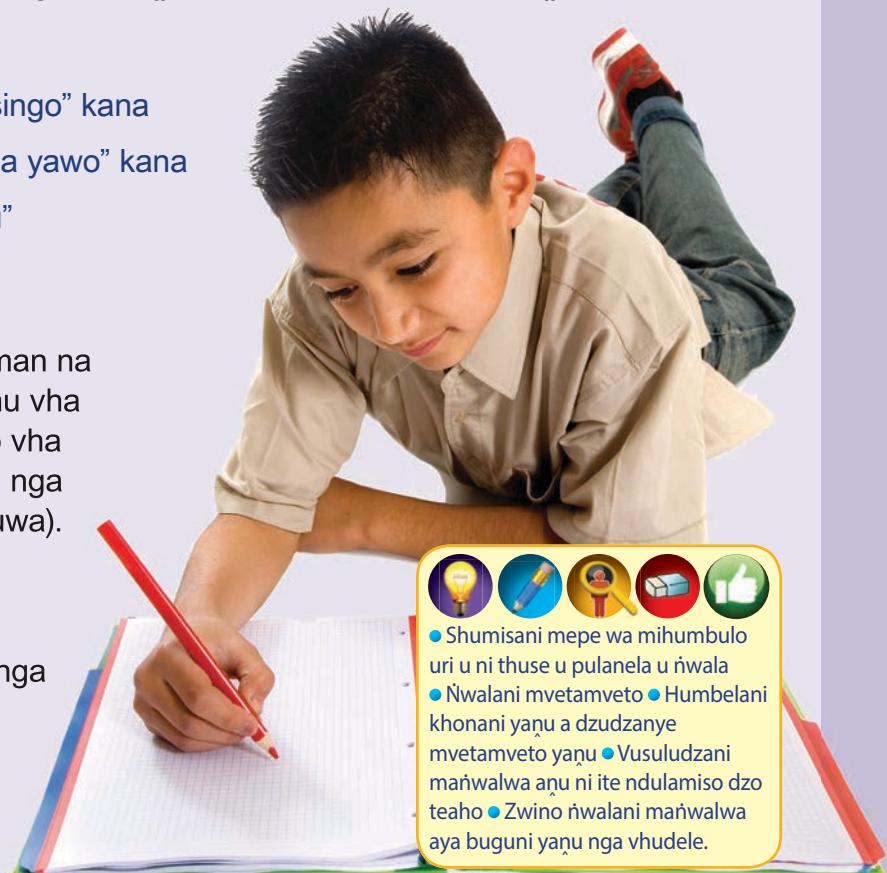
Kha ri ñwale

Nwalani lunganovhubvo (kha siałari li tevhelaho). Vhunzhi ha nganovhubvo hu lingedza u ɔlatutshedza uri tshithu tsho ɔisa hani shangoni.

Tsumbo khedzi: “Ndou i tshi wana musingo” kana
“Musengavhadzimu u tshi wana mivhala yawo” kana
“Ndi nga mini ñwedzi u tshi bva musiku”

Vhaanewa vha nganovhubvo vha vha
vhathu vha re na maanda (sa Spiderman na
Superman), kana zwipuka kana vhathu vha
manditi. Vhaanewa vha nganovhubvo vha
na zwipfi zwi no nga zwa vhathu (vha nga
takala, vha ɔungufhala kana vha sinyuwa).

- Nwalani phara tharu - mathomo,
mutumbu na magumo.
- Nwalani tshiłori tshine vhathu vha nga
tama u tshi thetshelesa.

- Shumisaní mepe wa mihibulo
uri u ni thuse u pulanelu u ñwala
- Nwalani mvetamveto • Humbelani
khonani yanu a dzudzanye
mvetamveto yanu • Vusuludzani
mañwalwa anu ni ite ndulamiso dzo
teaho • Zwino ñwalani mañwalwa
aya buguni yanu nga vhudele.

TEACHER: Sign

Date

Nwalani lunganovhubvo lwañu hafha:

Phara ya u thoma:

Phara ya vhuvhili:

Phara ya vhuraru:

Dikishinari yanga

A
a

Handwriting practice lines for the letters A and a.

B
b

Handwriting practice lines for the letters B and b.

C
c

Handwriting practice lines for the letters C and c.

D
d

Handwriting practice lines for the letters D and d.

Handwriting practice lines for the letters A and a.

Handwriting practice lines for the letters B and b.

Handwriting practice lines for the letters C and c.

Handwriting practice lines for the letters D and d.

Dikishinari yanga

E
e

F
f

G
g

H
h

Dikishinari yanga

I
i

Handwriting practice lines for the letters I and i.

Handwriting practice lines for the letters I and i.

J
j

Handwriting practice lines for the letters J and j.

Handwriting practice lines for the letters J and j.

K
k

Handwriting practice lines for the letters K and k.

Handwriting practice lines for the letters K and k.

L
l

Handwriting practice lines for the letters L and l.

Handwriting practice lines for the letters L and l.

Dikishinari yanga

M
m

Handwriting practice lines for the letters M and m.

Handwriting practice lines for the letters M and m.

N
n

Handwriting practice lines for the letters N and n.

Handwriting practice lines for the letters N and n.

O
o

Handwriting practice lines for the letters O and o.

Handwriting practice lines for the letters O and o.

P
p

Handwriting practice lines for the letters P and p.

Handwriting practice lines for the letters P and p.

Dikishinari yanga

Q
q

Handwriting practice lines for the letters Q and q.

Handwriting practice lines for the letters Q and q.

R
r

Handwriting practice lines for the letters R and r.

Handwriting practice lines for the letters R and r.

S
s

Handwriting practice lines for the letters S and s.

Handwriting practice lines for the letters S and s.

T
t

Handwriting practice lines for the letters T and t.

Handwriting practice lines for the letters T and t.

Dikishinari yanga

U
u

Y
y

V
v

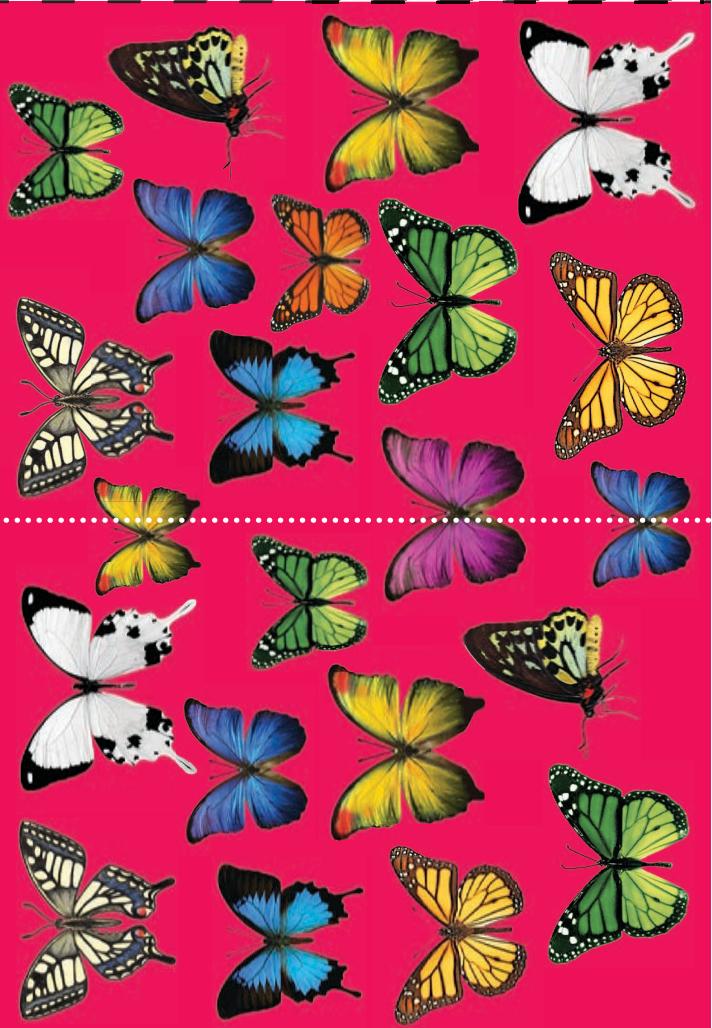
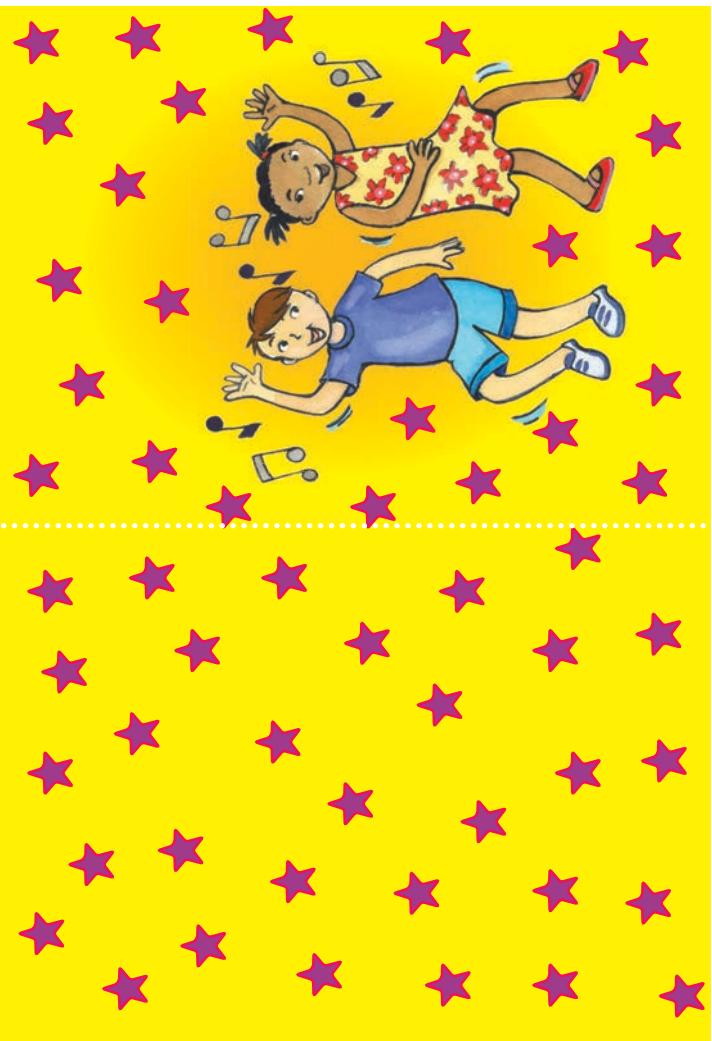
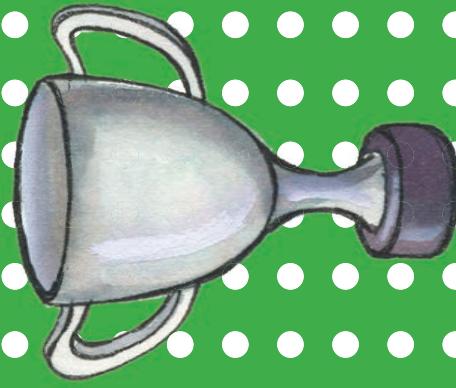
Z
z

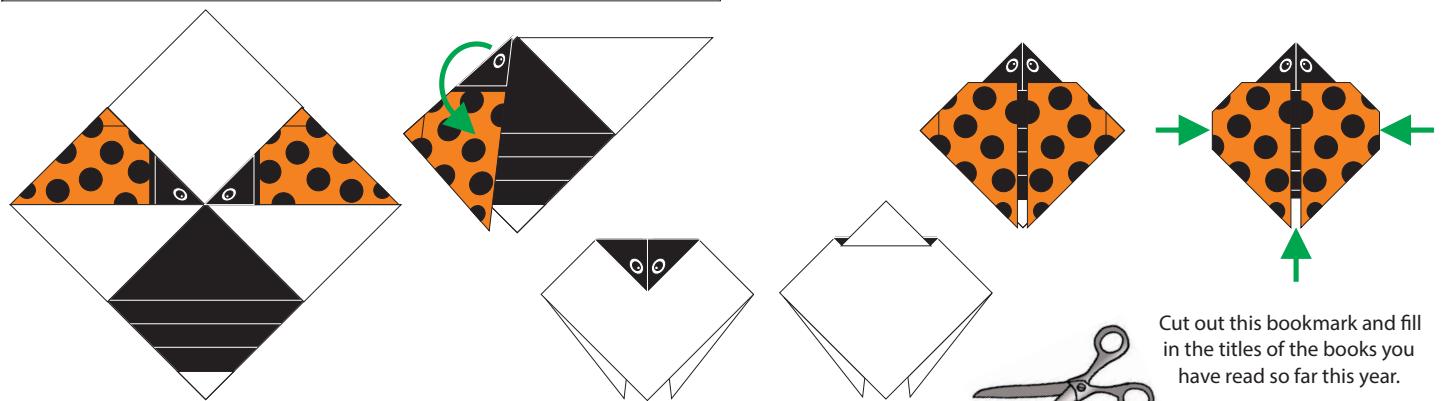
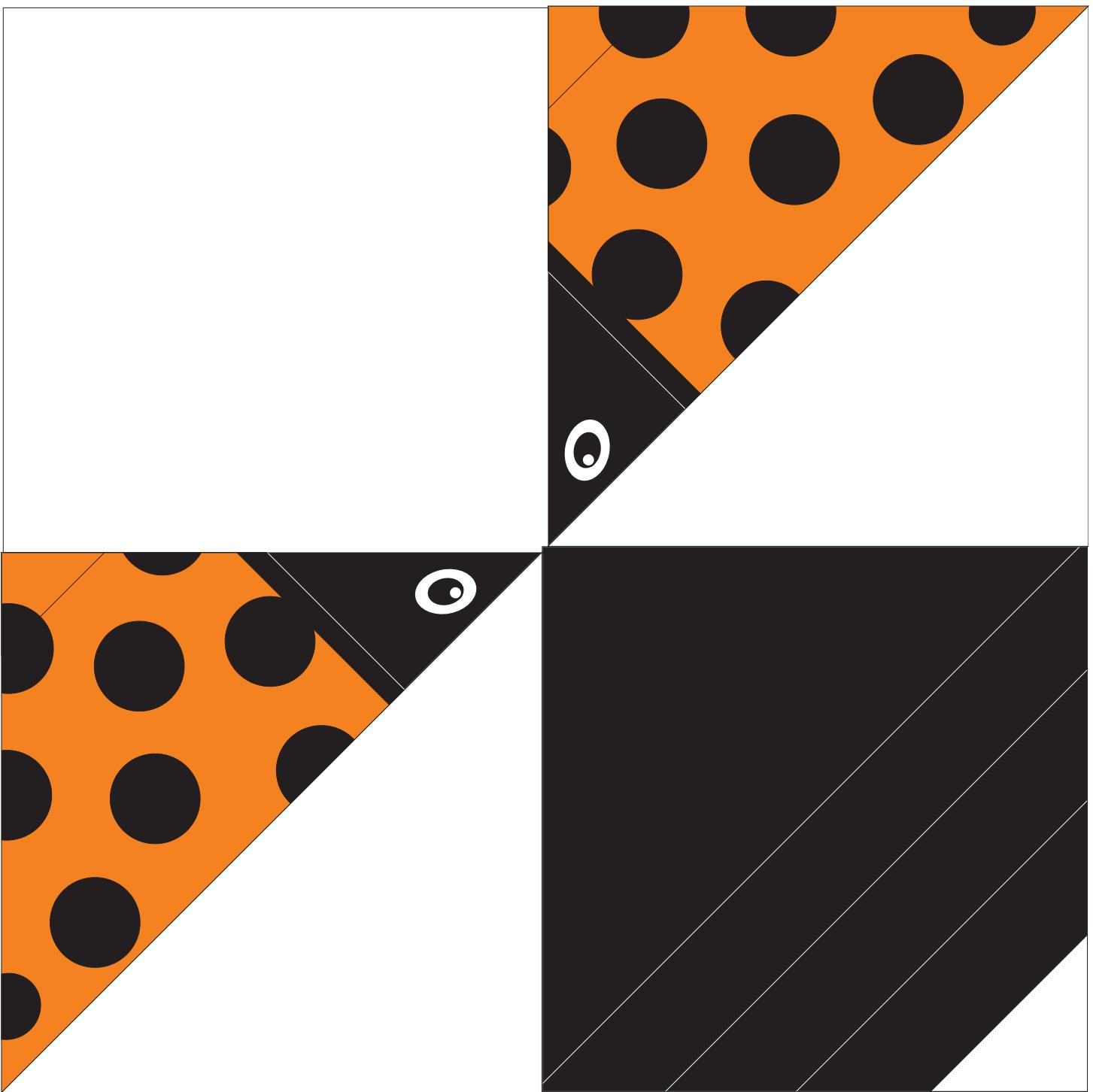
W
w

X
x

Cut out this bookmark and fill in the titles of the books you have read so far this year.

book 7:	book 6:	book 5:	book 4:	book 3:	book 2:	book 1:
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

name:

